

۱۳۹۱۱

۱۰،۹

واریق

مجله ماهانه فرهنگی فارسی و ترکی
آبلیق تورکجه و فارسجا فرهنگی نشریه

یئدینجی ایل صایی ۱۰،۹، ۱۳۹۱۱، (آردیجیل صایی ۸۰،۷۹، ۸۲۹۸۱،۸)
سال هفتم شماره ۱۰،۹، ۱۳۹۱۱، (شماره مسلسل ۸۰،۷۹، ۸۲۹۸۱،۸)

آذر، دی، بهمن، اسفند ۱۳۶۴

(شماره امتیاز ۷۵۳۸)

این مجله بهیچ حزب و گروهی بستگی ندارد

VARLIQ

Monthly

PERSIAN AND TURKISH JOURNAL

7th Year No. 9, 10, 11, 12 (Serial No. 79, 80, 81, 82)

Dec, Jan, Feb, April 1986

Address: Veli-ASR Ave. Bidi Str. No. 17

Tehran, Iran

قیمت ۲۵۰ ریال

بسم الله الرحمن الرحيم

ایچینده کیلر

(فهرست)

- ۱- کلمه لر اوزره رینه (۲): دوکتور حمید نطقی
- ۲- حیات نغمه سی: غ. آغ چاپیلی
- ۳- تقسیم بندی زبان و یا لهجه های معاصر ترکی: دوکتور جواد هیئت
- ۴- وطن دیلیندن. عزیز شاعر سونمز: حمید سید تقوی (حامد)
- ۵- قطران و آذربایجان (۲): پروفیسور غ. بیگدلی
- ۶- حضرت محمد (ص) ین اوگودلری: ج - هیئت.
- ۷- میانی دستور زبان آذربایجانی (ترکیبات و جملات) ۲. م. ع. فرزانه
- ۸- ساهرین آردینجا: دوکتور حمید نطقی
- ۹- نیسگیلر شاعری نین نیسگیللی اولومو: م. غ. فرزانه
- ۱۰- کتدی قیزی: غلامحسین ولائی (اورین)
- ۱۱- خلق شاعری ساهرین اولومو: گنجعلی صباحی
- ۱۲- بمناسبت درگذشت شادروان استاد حبیب ماهر: مهدی مازندرانی (آذر)
- ۱۳- بو اولوم درس اولدو بیزلره سونمز
- ۱۴- شاعر دن دیگین: سونمز.
- ۱۵- ساهر وفات ائتدی: میرهدایت حصاری
- ۱۶- گونش اولمز: یختیار نصرت
- ۱۷- اولمز: بیر انسان: قافلانتی
- ۱۸- سئودا: دوکتور حمید نطقی
- ۱۹- فضولی غزلی نین بیریشله مهنسی: ح. م. ساوالان
- ۲۰- وطنیم: جابرولدپور «مژده»
- ۲۱- قویروقلو اولدوز: قهرمان مخطیبی
- ۲۲- محبت نغمه سی نین قالان حصه سی: رضا اکبری (ایتگین)
- ۲۳- غزل: محمدعلی محمد (جویا)
- ۲۴- دیلیمیزین سوزمنبلریندن حکیم هیدجی نین دیوانی: ت. پیرهاشمی
- ۲۵- من نه ایم؟ من کییم؟: ع. فردی.
- ۲۶- وارلیقین ۵- اینجی جدولی و ۴- اونجو جدولی نین جوابی: علی اسماعیل فیروزلرین
- ۲۷- آتالار سوزو: ع. منظور خانسه.
- ۲۸- ملانصرالدین و ایران: صمد سرداری نیا
- ۲۹- غزل: دوکتور محمدعلی سجادیه
- ۳۰- خسته قاسم: علی کمالی
- ۳۱- بایاتی
- ۳۲- آنا یوردوم: دوکتور مهندس حبیب ابراهیمزاد
- ۳۳- امان و شریرم: عباس امیر اصلانی: زنجان.
- ۳۴- دوردلوك: آدسیز
- ۳۵- درباره فصلی از کتاب: دائرة المعارف ادبی، ادبیات ترکی. (وارلیق)
- ۳۶- خبرلر

وارلیق

مجله ماهانه فرهنگی فارسی و ترکی
آهلیق تورکجه و فارسجا فرهنگی نشریه

بیثددینجی اییل - آذر، دی، بهمن و اسفند ۱۳۶۴ شمسی

دوکتور حمید نطقی

=====

=====
کلمه لر اوزه ریینه
=====

- کوکله، اکله، گهووه لره، کلمه لره -

(۲)

۱/۳ : کلمه لرین بیثنی معنا کسب ائتمه سی نتیجه سینده کلمه آرتیمی

بیرسوزون مختلف یوللارلا دگیشیک معنا لار داشیماسی حادیشه سی
هر دیلده گورونور.

جور- به - جور حادیشه لر نتیجه سی بو حال یارائیر. بعضا عینی کلمه
نین معناسی گئیش، بعضا ده آیری - آیری منشاء لردن گلن سوزلر
زامانلا تلفظ ده وحتی املا دا کاملا عینی حالا گلیر و بیره- بیرینه
بنزه، مجازی و حقیقی مفهولار، جناسلار، بنزه ر سوزلر، متشابه لر (اومو-
نیملر) بوجمله دن دیر. بقله بیر متشا به لشمه جره یا نیندا آد دان یغنه ده
آد ویا صفتدن یغنه ده صفت عمله گله بیلدیگی کیمی، آد دان صفت، صفتدن
آد و سایره دوزه له بیلر.

"معاصیر آذربایجان دیلی" مؤلفی نین دقدیگی کیمی آدلاردان آد-
لارین توره مه سی، اساسا یثددی یوللا عمله گلیر:

۱۳/۱ - عمومی آدلارین خصوصی آدلارا گئچمه سی یولو ایله :

بوجریاندا باشدا حیوان، قوش، بیئتگی آدلاری نین خصوصی آدحالینا
کلدیگ لرینه جوخ راست گلیریک :

اصلان، ترلان (طرلان)، توغورول (طغرل)، قافلان، لاجین (کیشی آدلاری) ..
بنغوشه، توراج، چیچک، جئیران، دورنا، قیزیل گول، ککلک، گئورچیسن،
گوللر، گول چیچک، مارال، یازگول (قادین آدلاری) ...
یئننه بونوعدان :

اوروج، اوغور، اومود، بایرام، باخیش، باها دیر (بهادر)، دمیسر،
قهرمان، گوندوز، گونش (کیشی آدلاری) ....
آیگون، آینا، آلماز (آلماس)، اولدوز، اولکر، اینجی، ایپک، توره،
سئوینج، گولوش، یاراشیق (قادین آدلاری) ....
۱۲/۲ خصوصی آدلارین عمومی آد یئترینه گئچمه سی یولو ایله :

مثال : او بوگون ائلمیزین کورا و غلو سو ساییلیر. مکتب یاشیندا
کی فضولی لر و نظامی لر سا وادسیز قالسالار گله جک ادبیا تیمیزا وچون
چوخ حئیف اولار...

۱۲/۳ عمومی آدلارین یئننه باشقا عمومی آدلار یئترینه گئچمه سی یولو
ایله :

مثلا بالیق لارین اوزه ریئنه اولان داییره وی شکیلده کی برک ماده
نین آدی پول دور. هابئله مال مبادیل سینده ایشله ییلن واسطه یه ده پول
دئیلیر. ایگنه : تیکیش اوچون ایشله دیلن آلت، ایگنه : خسته یه دره
مان اوچون ایشله دیلن آلت. کوما : اوست اوسته تئوکولموش اشیانین
تشکیل ائتدیگی بیغیم، کوما : ائو ....

۱۲/۴ اشیانین فعالیتی، حرکتی ایله مئیداننا گلن حادثه ویا نتیجه :

مثلا : آی : یئرین اطرافیندا فیزلانان پئیک (قمر)، آی : پئیکین
حرکتی ایله علاقه دار اولان ۳۰ گون . دیل : آغیزدا اولان ات پارچاسی
دیل : انسانلارا مخصوص دانیشتیق حادثه سی . قول : بدنین چیگی سندن
دیرناقلارا قدهر اوزانان حصه سی، قول : امضاء .

۱۲/۵ صفت لرین آدلانماسی :

بوسوزلر صفت لیک مفهوموا ایله یاناشی اولاراق، عینی زاماندا ،
آدلیق مفهومونو دا افاده ائتمک دورومونو قازانیر و بیئنی سوزلره
چئوریلیر: گوزه لی چیرکیندن ، یاغشی نی پیسدن سئچه بیلمک
لازیمدیر. آداملارین قوجاسی نی گنجیندن آیران بیرچوخ علامتلرواردیر.
بوجمله لرده "گوزه ل"، "چیرکین"، "یاغشی"، "پیس"، "قوجا" و "گنج" صفتلری

آدلشدینی حالدا اؤز صفت لیک مفهومونو ساخلامیشدیر.

اوج گۆزه لین سفوداسینا دوشموشم

بیری لایلا، بیری صنم، بیری گول . . . .

مثالیندا گۆزه ل کلمه سی صفت لیک مفهوموندا ن داها چوخ آدلیق مفهو-
مونو افاده ائدیر.

بیرچوخ خصوصی آدلاردا اصلینده صفت دیرلر:

آیدین، داشغین، دؤنمز، سؤنمز، قورخماز، یاشار (کیشی آدلاری).
آغ گون، آی بنیز (فارسجا ترجمه سی : ماه رخسار)، آی تن (" تن "
بیزیم تورکجه میزده "برابر" و "هم سنگ" دشمکدیر. تورکیه تورکجه سینده
بوکلمه "دنگ" دئییلیر)، سئوهر، سولماز، گۆزه ل، گۆیچک، گولر (قادین
آدلاری) . . . .

(بو آدلاردا بیر آز قابق مثال کتیریلن آدلار کیمی، "آذربایجان دیلی-
نین اورتوقرافیسی - امله سی - لغتی" نین ۵۷۶-۵۵۹ صفیله لریندن
آلینمیشدیر).

۱۳/۶: آدلاردا ن صفت لرین توره مه سی :

بو حادثه ده یوخاریداکی وضعیتین عکسی اؤزونو گۆره دیر.

۱۳/۷ - "قید" لشمه حادثه سی ده بئله بیر رول اویناییر.

بو حادثه نتیجه سینده تورک دیلی نین بوتون لهجه لرینده، او جمله
دن آذربایجان تورکجه سینده صفت لرین طرفه چئوریلمه سی جریانسی باش
وهریر. مثلا، ایتی بیچاق، دوز سوز، یاخشی خوره ک افاده لرینده "ایتی"
"دوز"، "یاخشی" کلمه لری صفت اولدوغو حالدا "سو ایتی آخیر"، "او دوز
دانی شیر"، "علی یاخشی اوخور" افاده لرینده "ایتی"، "دوز" و "یاخشی"
کلمه لری "قید" له شه ره ک بیرنوع "نحوی" باخیمیندا ن حرکت طرزى وسیله
سی نی افاده ائتمه لی اولور. . . همین جره یان نتیجه سینده بعضی صایلار
مخصوصا غیر معین صایلار دا اؤز "نحوی" وضعیتینی دگی شیر. مثلا آز (آز-
صای)، (آز- دانی شیر) (آز - قید)، (۱۳)

۱/۴ : فونه تیک ترکیبین دگی شمه سی نتیجه سینده کلمه آرتیمی

یئنسی سؤزلرین یارانما جریانیندا کلمه داخیلینده بعضی سسیا
سلرین دگی شمه سی ده رول اویناییر. بو حادثه ان چوخ تلفظ ده عینی
معنادا ایکی (بعضا داها چوخ) مفهوم افاده ائدن "متشابه" (اومونیم)

کلمه لژده باش و فریر-ه بودا. هر بیر مهستقل مایه موم مهستقل شکیل ایلمسه افاده اولونماق طلبیندن ایره لی گلیر.

س ترکیبینه دکیشیکلیک عمله کلمه له یعنی سوزلرین یارانماسی بولو دیلمیزده داها قدیم دوره لره عایدیر... معاصر دیلمده بوگون بیز آنجاق واختی ایله باش و فرمیش بو جا دیتنه نین ایزلرینی تاپسا بولیریک :

"داغ" و "تاغ" کلمه لری ایلك دورلرده معنا جا و شکیلجه بیردیلمر. چوخ احتماللا دشک اولارکی، بیرین عمومی سطحینده آزا جا قابا رما سی ایله سچیلن حصه سی "تاغ" دلانمیشدیر... صونرا خلق اشو، کورپو، دروازا و ماهره تیکرکن هر هانسی قابا رتیق بیرتیکینتی حصه سی نی ده "تاغ" آد- لاندیرمیشدیر. صونرا لار بو شکیلجه عینی اولان کلمه لرده "د" سی "ت" سی ایله دکیشیلره د، مختلف شکیلی "داغ" و "تاغ" کلمه لری عملسه گلیمیشدیر. (۱۴)

("طاق" کلمه سی "اورتا فارسجا و پهلوی جه مانه وی کلمه لسر فهریستی کتابیندا، (۱۵) " گ " شکلینده - اورتا فارسجا قشیدی ایله ضبط ائدیلمیشدیر.

پروفه سور جعفروفون ایضا حی بو کلمه نین تورکجه دن پهلوی جه یسه گچمیش اولما سینا اشارتدیر).

"بئله جه "گوز" "گور" مفهوملاری دا اول ده عینی شکیلده افاده ائدیلمیش. ایندی بیزیم "گورولمک" کلمه سی نین تورکیه تورکجه سینده "گوزولمک" کیمی افاده ائدیلمه سی بونو گورسه دیر.

کلمه لرین مختلف تورک دیل لرینده تلفظ جهتیندن نه قده ردگیشیلد-

یکینی گورستمک اوچون عینی مؤلف دن بیرنجه مثال کتیریریک :

بیزده کی "داغ" و "یاغماق" سوزلری "قوموقا" دا "تاو" و "یاوماق" دیر ، "من" تورکیه تورکجه سینده "بن" دیر، "سو" "باشقیرجا" دا "ها- و" قوموقا دا "سو" دور، "پالچیق" کلمه سی قازاخجا دا "بالشیق" ، باشقیرجا دا "بولسیق" دیر، "داش" اوینور، قوموق و باشقیرد لهجه لرینده "تاش" اوز- بکجه ده "توش" قازاخجا دا "توس" دیر، علاوه، بعضی تورک لهجه لرینده بو **ویا** باشقا سوز کوهنه لشدیکی (آرقا ایکله شدیکی) حالدا، بعضی سینده او سوزون کلمه ذخیره سینده یخری وار. مثلا آذربایجان تورکجه سینده "تمیز" و "صاف" معنا سیندا ایشله نن "آری" سوزو (آیدان آری، سودان دورو)

"گوهنه‌لشدیگی" حالدا قوموق دیلیبنده "آری و" ،هینا "صاف" معنا سیندا ایشکنمکده دیر، یعنی دهه "پاییز" معنا سیندا ایشله نن "گوز" سوزو بیزده "گوز" (آز ایشله نیر) و باشقیرجا "گوز" شکلبنده گفنیشه ایشلنمکده - دیر (۱۶).

بو گوهنه‌لشمک " مسئله‌سی، زمانیمیزدا مناقیشه لیره سبب اولما قدا دیر. هر دیلده کلمه لر یا را دیلیبلرلار، انکیشاف افده رلر، بعضی زما نلاردا "مود" حالینا گلیب بویوک رواج گوره ر، صونرا یا واش - یا واش اونو- دولوب ایشلنمزحالادا دوشه بیلرلر، بو "اونوماق" چوخ درین لشینجه و کلمه نین دیلده هفج بیررولو قالما یینجا اونا "گوهنه‌لشمیش" (آرقا ایک) دامغاسی وورولور. بو کلمه نین گفمیشین درینلیک لرینسه قوبلانماسی دشک اولسادا، بوسپوتون اولمه‌سی دشک دگیلدیر. زییرا عینی کلمه نین معین شرایطه تازادان "فعاللشدیغینا" تصادف اولو- نور، بونون بیرچوخ مثالینی فارسجادا گورمکده بیک. "فرهنگستان"ین فارسجا اوچون دوزه لتدیگی اصطلاحلاردان بول - بول مثاللار گتیرمک اولار. مثلا "تخشاشی" (اداره، تخشاشی قدیم اداره "تسلیحات" اوچون) اصلی پهلوی جه توخشاک دان گلن و آنجاق قدیم کتا بلارین صحیفه لرینده معو خا طیره‌سی قالمیش بیر کلمه ایدی. فارس دیلی تدقیقا تجیلاری لازیم گوردوک لری معین بیر مفهومو خالیص فارسجا افاده اوچون، بو کلمه نین گوهنه‌لشمیش اولدوغونا هفج بهر اهمیت و فرمهدن، بوسوزده تازادان ایش - لکلیک "رواج" و فردیلر، هفج کس دشمه دیکی بئله بیر سوزو گونوموزده هفج بیر فارسین آغزیندان ایشیتمیریک وهله کلمه نین (تخشاشی نین) معنا سی دا اصلا "تسلیحات" دگیل، تسلیحات مفهومونا یاخین مناسبتی اولمایان "چالیشماق" و "سعی ایشتمک" دیر. هفج کیمسه بو ایشه "نبش قهر" قاراسی یاخما دی. داها چوخ، حتی گونده لیک رواجدا اولان "پرونده" کلمه سینه گلینجه، بوسوزون اصلی "بلونده" دیر و قدیم متن لرده نادر اولراق "قوماش و پالتار بوخچاسی" مفهومونو افاده اوچون ایشله دیلد - یگینه تصادف اولونور. فرهنگستان بو کلمه نی گوهنه کتا بلاردان چیخا - رتدی و گونلوک مطبوعا تا وورادان دا خلقین آغزینا و محاوره دیلینه ("دوسیه" یا "دوسیا" معنا سیندا) گتیردی بورا دا دا، یعنی هفج کیم "گوهنه لیک" و "آرقا ایسم" و معنا دگیشیکلیگیندن بحث آچما دی و تازه کلمه نی قبول ایشندی. "تازه" معنا سینا گلن، "یروانه" ده قدیم فرهنگستان طرفیندن

قاموس و متن لردن بوگونکی دیله انتقال ائتدیریلدی. بومثالار بیردانا
 ایکی دانا دگیل، فارس دیلی تدقیقا تچیلاری و مؤلف لری لزوم حس ائتد-
 یگ لرینده کوهنه دفتر لری قاریشدیرماقدان واسکی خرمن لری سوووماق
 - دان (اکثر حاللاردا حقلی اولاراق) گوردویونوز کیمی مطلقا چکینمیر
 لر. فارسجانی آریدیپ، "آری فارسجا" حالینا گتیرمک اوچون "فرهنگ
 - ستان" بوقده رله ده قالمادی، داهاتهورلو آددیملاردا آتدی. مثلا
 پولوموزون واحیدینی "تومن" دن (یادا "قران" دان) "ریالا" چئویسردی.
 "تومن" تورکجه ایدی و "قران" دا دئدیگ لرینه گوره "قوندا رما و عربجه ایدی
 لاکین ایشین غریبی بودورکی، تله سه - تله سه سئچدیکلری "ریال" دا ۱۶ -
 نجی عصرده ایرانا اسپانیول ذیلیندن گلیمیش، بیر کلمه دیر. اونون اصلی
 "REX" ("شاه" معنا سینا) کلمه سیندن دیر. اسپانیولجا دا "ره آل"
 یعنی "شاهانه" بیلدیگیمیز "شاهی". اسپانیادا "ره آل" ۱۴۹۷ ده چالینمش
 بیرسیککه ایدی. بوتون اسپانیا نفوذ سا حله لرینده رواج دایدی. تورکجه
 (۱۵۵۵ معنا سینا گلن) تومنی، و عربجه قرانی "خارجی دیر" دئییه بهین -
 مینلر، آختارا - آختارا، اسپانیولجا "ریال" ی تا پدیلار!
 یئنه تورکجه "قوشون" (قشون) کلمه سیننی بهین مین فرهنگستان،
 کوهنه کتا بلارین صحیفه لرینی چئویره - چئویره، نده نسه، بواسطه لاجین
 مقابیلینده "آرتش" کلمه سیننی قویدو.
 "آرتشدار" تماما "کوهنه لشمیش" و "آرخا ایک" سوز اوچون نمونه
 آختارانلارین، سئجه جه گی کلمه دیر. اوقده رکی بو سوز قدیم قاموسلارین
 بیرچوخوندا بئله یوخدور. (۱۶)
 سوزون اصلی "رتبه ائشته ر" دیر، "رتبه" نین معناسی "عربا" دیر و
 کلمه نین ایکینجی پارچاسی "شته ر" بیلدیگیمیز "استا" (استادن، ایستا
 - دن) دیر، سوز بیرلیکده "عربا دا دوران آدام"، "عربا یا مینن" یادا
 "عربالی"، "عربا سوار" معنا سینا گلیر.
 "آرتش" کلمه سیننی دوزه لدنلر، اول "رتبه ائشته ر" (عربا سوار) سوزو
 - نو ایکی یه بؤلوب لر، یعنی "عربا" نی ساخلاییب، "سوار" ی آتیبیلار
 آتارلارکن ده "سوار" یین ("شته ر" یین) "ش" سی یاددان چیخیب "عربا"
 دا قالیب دیر و بوترکیمدن "ارت + ش" یعنی "آرتش" کلمه سی دوزه لدی -
 لیبدیر. نده نسه نظامی کلمه لرده بئله دقت سیزلیکلر داها چوخدور:
 فرهنگستانین واسطه سیله دوزه لدیلن و رایج اولان کلمه لردن بیر

باشقاسی دا "افسر" دیر. "افسر" ایکی بؤلگودن وجوده گلمیشدیر: "اف" (قدیم فارسجا دا "ابی") و "سر"، "باش" و "اوسته" یعنی باش اوستو-نده، "باشدا"، یعنی تاج، بوکلمه "فسار" و "افسار" لادا تشکل جهتیندن عقینی دیر، لکن دیلده "افسار" آت وسایره اوچون و "افسر" شاهلار تاجی مفهوم اوچون مخصوص اولوبدور ۱۷.

خلاصه، "افسر" کلمه سی نین فارسجا دابیرتک معناسی واردی، اودا تاج دی، "ضابط" و "صاحب منصب" اوچون تکلیف ائدیلمیش "افسر"، آوروپا دیل لرینده کی مثلا انگلیزجه ده کی "افیسر" - دن الهام آلیسنا راق دوزه لمیشدیر. دیلچی "پوردا و د" ون دا دئدیگی کیمی: "تیمسار" کلمه سی معنا سیز و تمامی ایله اویدور ما دیر، "سروان" و "سریاس" عقینی معنا دا و فارسجا دا "ساربان" (لا) معنا جا) بیردیر لر. "سرتیب" ده ایسه "سر" فارسجا دیر و "تیب" ده فرمان سیز جا دیر. کلمه فتحعلیشاه زامانیندا دوزه لمیش دیر. "سرگرد" ترکیبی نین ده قصدا ائدیلمن معناسی یوخدور، "سر" باش دشمکدیر و "گرد" دا "پهلوان"، حال بوکی بو ترکیب دن بیر "گروه" باشی "معناسی قصدا ائدیلمکده دیر. "ستوان" و "استوار" هرا یکی سی ده فارسجا "محکم" معنا سینا گلیر. بو کلمه لرده بیرینچی پارچا "است"، "سوموک" معنا سینا دیر. همین بو "است" کلمه سی "استه" و صورنا "هسته" اولموشدور. نهجه کی، پیلسته (پیل - استه)، "عاج" دشمکدیر. ایکینچی پارچا ایسه "وان" و "وار" اکی دیر. "استوار" و "استوان" فارسجا دا عقینی ایله "سوموکلو"، "محکم" (استخواندار) دشمکدیر. "ملوان" و "خلبان" کلمه لرینه گلینجه، ایکی کلمه ده "وان" و "بان" یوخا ریبا اشارت ائتدیگیمیز اکلردیر بو کلمه لردن قالان قسم "مل" و "خل" اصل فارسجا یا، صون زامانلارا قده ر تما میله محبوب ایکی سؤزدور. "مله" سؤزو، سومه رجه دن اکد دیلینسه (مهله شکلینده) گیریب، اورادان دا آرامی حه یه (ملاجه / ملاحه شکلینده) عبری جه ده ملح اولموش، با بلی جه ده ملاحو... بونلاری هامیسی نیسن معناسی "کمی چی" دیر، هرجه نین "ملاح" ینی، البته چوخدان دیرخا طیر- لامیش سینیز. بلکه بو کلمه نین کوردجه ده وارلیغی، "ملوان" ترکیبی نی دوزه لدرکن، ایرانی دیل لردن اولماسی تصور نو یارا دیدیر. "خلبان" سؤزونه گلینجه، بو کلمه ده کی "خله" نین ها وا و ها وا چیلیق لا هنج بیر ملاحه سی یوخدور، "خله" کوره ک (فارسجا دا "پارو") دشمکدیر (۱۹).

خله نین باشقا معنا لاری دا "بوش"، "تیکان کیمی با تان"، "قاریسن

ساجیسی " ۲۰، کیمی مەھوملاردیر... " ستاد " کلمه سی نین مشروعیتی ده دیلجی " پوردا و د " ون فکرینجه ، آنجا ق فرانسیزجا " اثتا ما زور " کلمه سینده کی " اثتا " قسمی نین لاتین اصلی " ستا توس " سوزونو یادا سالما - سیندا دیر ، یوخسا " ستاد " ، " برهان قاطع " ه گوره " ایستان دین قیساسا - قیلمیش شکلی اولماسی مسئله نی حل اتمکدن چوخ اوزاقدیر (۲۱) .

بیرنجه غیرنظامی - سیویل " فرهنگستان اصطلاح یا کلمه سینده گوز آتاق :

اشکوب : عربجه نین " طبقه " سی یثرینه ، حالبوکی " اشکوب " آرامی جه دن فارسجا یا گنجمیشدیر ، عربجه ده زمخشری نین مقدمه الادب ده ده دئد - یگی کیمی : " اسکفته " " یوخاری آستانا " ، " عتبه " آشاغی آستانا دیر .

بئله جه " اشکوب " کلمه سی نه فارسجا تصویری ایله یعنی دن رواج و ثریلمیش ایسه دئمک اصابت اولما میشدیر .

خا و ر : فرهنگستان بو کلمه نی " مشرق " عوضینه قبول ائله میشدیر ، حالبوکی " خا و ر " نین اصل معناسی " مغرب " دیر ، " باختر " نین ده اصلده معناسی " شمال " دیر (۲۲) .

بو حسابلا تورکجه میزده لازیم اولان اصطلاح و کلمه لری تا هماق اوچون قدیم کتابلارا باش وورماق و او متن لرده کی کؤک و اک لردن (ایندیکی زما نیمیزدا ایثله دیلمیر سه لرده) بو اصطلاحلاری دوزه لتمک اوچون استفا - ده اتمک ده بیر مانع یوخدور . ا ه ز - ا ه ز و موزو بونلار " گوهنه دیر " " آرقا ایک " دئیهره ک قورخوتما مالییق . لیکن بو ایثده غایت دقتلی اولماق لازیم دیر و سوزلرین کؤک و اک لرینده علمی جهتدن چوخ دوشونمک شرط دیر ، یوخسا گوردوگوموز کیمی بو ایثده یا نیلماق و اشتباها دوشونمک احتمالی و خطری دایما چوخدور .

ایندی بیرداها معاصر آذربایجان دیلی " مؤلفی نین سوزونه دؤنک : " گوردوگوموز سوزلرده سسلرین دگیشمه سی نتیجه سینده یعنی سوزلر - نین عمله کلمه جزیا نی دیلیمیزین تاریخی انکیشافینی ، باشقا تورک دیل لری ایله اولان علاقه و مناسبتینی اویره نمک ایثینه چوخ کؤمک ائده - بیلر . بونقطه نظر دن سوز ترکیبینه سسلرین دگیشمه سی جریانی داها بویوک بیر اهمیت کسب ائدیر . و تورکولوژیده تاریخی - مقایسه لی مفتو - دون اساس واسطه لریندن اولراق اوزونو گؤسته ریر (۲۳) .

۱/۵ : دوزه لتمه کلمه لرین ساده کلمه لر یثرینه گنجمه سی

نتیجه‌سپنده کلمه آرتمی .

بونوعدا ساده کلمه، کۆک اولاراق، استقلالینی ایتیریبیدیر. بیس اونو مختلیف ترکیب لرده گؤروروک، یعنی بیر طرفدن کۆک لرده سس دگیشمه سی اولوب، او بیر طرفدن اک لر (پسوندلر، مورفم لر) ایله قاینا - شیب قاریشاراق، ترکیب حصه لرینه آیریلما یان، یعنی سؤزلره "گؤوده" لره چوریلیم لر .

پروغه سورجعغروف بو حادته نین سبب لرینی بئله ایضاح ائدیر :

" سؤز کۆکونون استقلالینی ایتیرمه سی ایسه، هر شئی دن اول اونون ترکیبینه اولان سسلرین دوشمه سی ویا دگیشمه سی ایله مفیدانا گلیر".

"تورک دیل لرینده سؤز کۆکو دوزه لتمه سؤزلر ترکیبینه بوتوو بیر سؤز (کلمه) کیمی ایشتیراک ائدیر. لاکین او سؤز استقلالینی ایتیر - دیکده، سؤز کۆکو اولماق قوه سینی ده ایتیریر و مورفم (پسوند) ایله قاریشاراق اونولا بیرلیکده یعنی کۆکه چوریلیر. مثلا "دا - غیلماق"، "داغیتماق"، "داغینتی"، "داغینتیق" سؤزلری نین معنا سیندان آیدین اولدوغو کیمی، واغتی ایله بونلارین کۆکونو تشکیل ائده ن "داغ" عنصر و معاصیر دیلیمیزده مستقل بیر فعل کیمی ایشلنمک گوجونوا تیر - میشدی (یعنی "داغماق" دئییه بیر سؤز یوخدور) بو عنصر و معاصیر دیلیمیزده اسم کیمی ایشلنن "داغ" سؤز و ایله هجج بیر علاقه سی یوخدور مثاللاردا و تریلمیش سؤزلرده کی شکیلچی (پسوند) عنصر لری گؤسته ریرکی، اونلارین کۆکو اولان "داغ" عنصر و گؤچمیشده فعل معنا سیندا ایشله دیلن مستقل بیز لئقسیک واحد (سؤز) اولموشدو. "

"فلققتیف (تصریفی) دیل لرین قراما تیک قایدالاری نظریندن مسئله یه یانا شیلیمیش اولارسا، "داغ" عنصر و "داغیتماق"، "داغینتیق"، "داغینتی" سؤزلری نین کۆکو ساییلما لیدیر. بئله بیر حکم، نه قده ر حقیقته ییاغین اولسا، تورک دیل لری نین قراما تیک قایدالاری نظریندن دوزگون ساییلا بیلمز. چونکی "تصریفی" دیل لرده دو - زه لتمه سؤز ترکیبینه سؤز کۆکونون مستقل بیر لئقسیک واحد (کلمه) کیمی همیشه اوز عکسینی تاپما ماسی عمومی بیر قراما تیک قایدا اولدو - غو حالدا، تورک دیل لرینده بونا آنحاق خصوصی هاللاردا تصادف ائدیلمیر ."

"اوناکوره ده سؤز کۆک لری نین، دوزه لتمه سؤز ترکیبینه، مستقل

بهرلشقیسک واحد (کلمه) اولوب - اولما ماسی نین اهمیت سیزلیگستسی
"تصریفی" دیللرده بیرقرا ماتیق قانون کیمی قبول ائدیلدیگی حالدا
تورک دیللرینده، عکسینه اولراق دوزه لتمه سوزلرده سوزکوک لری نیسن
مستقل بیر "کلمه" کیمی ایشلنمه سی شرطدیر .

"آذربایجان دیلینده اولان سوزکوک لری نین دوزه لتمه سوز ترکیبینه
مستقل بیر "کلمه" اولماق گوجونو ایتیرمه سی آنجا ق یثنی سوزلریسن
مئیدانا چیخما سینا خدمت ائدیر .

"دوزه لتمه سوزلرده کوک لرین اوز استقلالینی ایتیرمه سی یابو
سوزلرین کوهنه لشمه سی (آرقا ایک لشمه سی) ویا سوزده فونه تیک ترکیبین
دگیشمه سی نتیجه سینده باش وئریر، بئله بیر پروسه سه معروض قالمیش
اولان دوزه لتمه سوزلر اوز تاریخی رولونو ایفا ائتدیکن صوراساده
سوز شکلینه دوشورومعا صیردیلیلین لغت ترکیبینه یثنی بیرسوز کوکو
کیمی باشقا دوزه لتمه سوزلرین یارانما سینا خدمت ائدیر .

"دیلمیزین ماتهریاللاری گوسته ریرکی، دوزه لتمه سوزلرین بسو
شکیلده ساده سوزلره چوریلمه سی جریا نیندا اک لر، شکیلچی لرفونه تیک
دگیشیکلیگه اوغرامیر و اوز فونه تیک ترکیبینی محکم محافظه ائدیر .
لاکین دوزه لتمه سوزلرین ترکیبینه اونا دوزه لتمه سوز حقوقونسو
قازانديران و اونو دوزه لتمه سوزکیمی تثبیت ائده ن شکیلچی دگیل ،
سوز کوکو دور" .

" اونا گوره ده دوزه لتمه سوزون ترکیبینه اولان کوک استقلالینی
ایتیرن کیمی اوشکیلچی ایله بیرلیکده (شکیلچی اوز استقلالینی محافظه
ائتسه بئله) اساس سوزه چئویریلیر" .

"بونونلا بئله شکیلچیلرین فونه تیک جهتن دگیشمه سی، عینی شکل
چی نین مختلف کوک لردن مختلف سوزلرین عمله گتیریلمه خصوصیتی، سوز
کوکو ایله یثنی یارانان سوزون آراسیندا کی سمانتیک (آنلام بیلگی)
باغلیلیق، واختی ایله دوزه لتمه اولوب معاصر دیلمیزده ساده سوزلر
چوریلیمیش سوزلری معین لشدیرمک اوچون امکان یارادیر. بئله سوزلر
ایسه دیلمیزین لغت ترکیبینه آزدگیلدیر. بونلار اوز منشائی اعتباری
ایله قدیم اولدوغوندا ن دیلمیزین داها قدیم دورلرینی تدقیق ائتمگه
باشقا تورک دیللری ایله اولان علاقه و مناسبتینی آیدینلاشدیرماغا و
اصل آذربایجان - تورک سوزلرینی معین لشدیرمگه کومک ائدیر ."

"کوکون دگیشمه سی ایله دوزه لتمه سوزلرین ساده سوزلره - یفنیسی (کلمه) لره - چوزیلمه جریانیندا اساس ایکی یول مشاهده ائدیلمیر : سوزکوکلرینده فونه تیک ترکیبیین دگیشمه سی، سوز ککونو مستقل صورتده معین مفهوم افاده ائده بیلیمک گوجونو ایتیرمه سی "

"سوز ککولرینده فونه تیک ترکیبیین دگیشمه سی آشاغیداکی خصوصیت لره مالک دیر :

اولا سوز ککونون ترکیبیینده اولان هر هانسی بیرس اختصارا دوشور، مثلا "اویون" سوزونه " - اق" ، " - ا" ، " - اش" شکیلچی لری آرتیریلدیقدادا ککون ایکینجی هجا سینداکی "و" سلسی سی دوشور ویفنی سوزلر "اوینسا (ماق)" ، "اویناق" شکیللرینده ترکیب حصه لرینه (کوک و شکیلچی یسه آییрмаق ممکن اولمایان ساده سوزلرکیمی فورمالاشیر "

"بونون کیمی" آیییر "سوزونه" - ان" شکیلچی سی - پسوندی - آرتیر - یلدیقدادا ، ایکینجی هجا دا اولان "ی" سلسی سی دوشوره ک "آیران" سوزو "ساری" سوزونه - ال" شکیلچی سی - پسوندی - آرتیریلدیقدادا یفنه "ی" سلسی سی دوشوره ک "سارال - (ماق) - "سوزو عمله گلیرکی ، معاصیر دیلی - میزده "آیران" و "سارالماق" سوزلرینی کوک و شکیلچی یه آیییرماق اولمور .

"ثانیا سوز ککونون ترکیبیینده اولان سسلردن بیر ی دگیشیر ، مثلا "گزمک") سوزونه فعل معنا سیندا - "کو" شکیلچی سی آرتیریلدیقدان صونرا بوسوزده اولان "ه" سسی (فتحه سسی) "و" سسینه گنجه ره ک "گوزگو" سوزونه ، "بوی" سوزونه - "و" شکیلچی سی علاوه ائدیلمیکده ، او سسی "و" سسینه گنجه ره ک "بویومک" سوزونه ؛ بیچ (مک) "سوزونه" - اق" شکیلچی سی علاوه ائدیلمیکده "ی" سسی "ئ" سسینه گنجه ره ک "بیچاق" سوزونسه چوریلیمیشدیگرکی ، بونلارین هنج بیرینی معاصر آذربایجان یازی دیلینده کوک و شکیلچی یه آیییرماق ممکن دگیل دیر .

"دوزه لتمه سوزلرده سوز ککولری نین استقلالینی ایتیرمه سی آشا - فیداکی خصوصیتلره مالک دیر :

(1) بیر صیرا شکیلچیلر واسطه سی ایله عینی کوکدن دوزه لن سوزلردن بعضیسی دوه لتمه سوزکیمی قالدینی حالدا بعضی سینده کوک اوزا استقلال - یعنی ایتمه یب وساده سوز کیمی فورمالاشیر ، مثلا :

"قییر (ماق)" سوزونه - "اق" - غی ، - ما ، "وو" ، "خ" ، " - یق" .

"یفتی" ، "یش" ، " - یل" شکیلچی لری نین - پسوندلری نین - علاوه سی

ایله دوزهلن: "قیراق"، "قیرغی"، "قیرما"، "قیروو"، "قیرخ"، "قیرتی"، "قیرینتی"، "قیریش"، "قیریل (ماق)" سۆزلرینی دوزهلتمه سۆزو کیمی — کۆک و سۆزلردن "قیرما"، "قیرینتی"، "قیریق"، "قیریل (ماق)" سۆزلرینی دوزهلتمه سۆزو کیمی کۆک و شکیلچیلرینه آییрмаق ممکن اولدوغو حالدا "قیریق"، "قیرغی"، "قیروو"، "قیرخ" وحتی "قیریش" سۆزلرینی ده کۆک و شکیلچیلره آییрмаق اولمور.

بونون کیمی "قووالا (ماق)"، "قوول (ماق)"، "قووش (ماق)"، "قو — وورماق)" سۆزلری نین کۆکو "قوو (ماق)" اولدوغو حالدا "قوور (ماق)" سۆزونو کۆک و شکیلچی یه آییрмаق اولمور. همچنین "دالا (ماق)" سو، زو — ندن توره مییش "دالاش (ماق)" سۆزونون، "قاب (ماق)" سۆزوندن توره مییش "قاپا (ماق)"، "قاپان — تله —"، "قاپی"، "قاپاق"، "قاپیل (ماق)" سۆز — لرینی، "قیز (ماق)" سۆزوندن توره مییش "قیزار (ماق)"، "قیزین (ماق)"، "قیزیش (ماق)"، "قیزیل"، "قیزغین"، "قیزدیрма"، "قیزیلجا" سۆزلرینسی کۆک و شکیلچیلرینه آییрмаق معنا سیز اولار. عثینی کۆکدن دوزهلن سۆز لردن، بورادا گۆسته ریلدیگی کیمی آنجاق بیر قسیمی نین ساده سۆزیشرینه گچمه سی جریانسی، عمومیت له، دوزهلتمه سۆزلرین ساده سۆزیشرینه کچمه بیروسه سی نین ایلك مرحله سینسی تشکیل ائدیرو دوروموزه داها یاخین بییرزماندا و دشک اولارکی، دیلیمیمیزین معاصر دورونده عمله گلیر.

" ۲) مختلف شکیلچیلر واسطه سی ایله عثینی کۆکدن دوزهلتمه سۆز لرین هامی سیندا کۆک اموز استقلالینی ایتیره ره ک ساده سۆز کیمی فو — مالا شیر، مثلا: "آییق"، "آیییل (ماق)" و "آییر (ماق)" سۆزلرینده سۆز کۆکونون "آی (ماق)" اولدوغو سۆزلرین عمومی معنا سیندان آیدین معلوم اولور. حالبوکی معاصر دیلیمیمیزده باشقا معنا دا ایشله نن "آی" سۆزو وارسا دا فعل معنا سیندا ایشله نن "آی (ماق)" سۆزو یوخدور.

بوماده ده گۆسته ریلن سۆزلرین، دوغوزودان دا، واختی ایله، دوزهلتمه اولدوغونو معین لشدیرمک اوچون یابوسۆزلرده مشاهده اولونان فورما — لارین معاصر دیلیمیمیزده موجود فعال فورمالارلا مقایسه ائدیلمه سی و منطقی نتیجه چیخاریلمه سی، یا خود معاصر دیلیمیمیزده بسۆزلرده اشتراک ائدن کۆک لرین کؤهنه (آرقا ایک) "واریانتی" نین موجود اولماسی و یا خود بئله کۆک لرین قوهوم تورک دیل لریندن هئج اولما زسا بیرینده تخمینا همین معنا دا ایشلنمه سی لازیم گلیر. مثلا: یا شماق، یا شینماق،

باشیرماق سوزلرینده ایشلنمیش "یاش" عنصر و واختی ایله بوسوزلرین کؤکو اولدوغونا - گیزلن مک - معنا سیندا ایشلن دیگینه شهبه اولدو بیلیمز، بئله کی، "یاشماق" قادینلارین اوزونون آلت حصه سینا اورتیمک اوچون ایشلتدیکلری یایلیغا دئییلیر. دیگر طرفدن سوزده اولان "ماق" عنصر و نون مصدر شکیلچی سی اولدوغو و دیلیمیزده بیرسیرا مصدر لرین مثلا: چاخماق، قازماق، یشمک و سایر (اسملشدیگی آیدین دیر، ایکینجی سوزده کی) ("یاشینماق" داکی) "ین" شکیلچیسی فعلین قایدیش نوعونو (مثلا: قاشیماق، قاشینماق، گزیمک، گزینمک و سایر) ، اوچون سوزده کی (باشیرماق داکی) - "یر" شکیلچیسی فعلین یاشماق جی و یا اجبار نوعونو (مثلا: گچیمک، گچیرمک، اوچماق، اوچورماق، باشیرماق و سایر) گؤسته ریر یاشماق، یاشینماق، باشیرماق سوزلرینده "یاش" سوزو اوز "گیزله (مک) معنا سینا ایتیردیگی اوچون بورادا اشتراک ائدن بوشکیلچی لره اوز گوجونو ایتیرمیش و واختی ایله دوزه لتمه اولان سوزلر سادده سوزلره چوریلیمیشدیر .

"گیزله (مک)" ، "گیزلن (مک)" ، "گیزلت (مک)" ، "گیزلی" سوزلرینده ده "گیز" عنصر و نون و اختی ایله اسم اولدوغو و سر معنا سیندا ایشلندیگی معلوم اولور، آیدین ده برکی، " - لی" شکیلچیسی اسمدن صفت دوزه لندیگی کیمی " - له" ، " - لن" ، " - لت" شکیلچی لری ده اسمدن فعل دوزه لتمک اوچون ایشله دیلیر. کومان ائتمک اولارکی، عرب دیلیندن دیلیمیزه گلیمیش "سر" سوزو، معنی معنا دا و یا اونا یاغین معنا دا ایشله نن "گیز" سوزو - نو دیلیمیزدن سیخیشدیریب چیخارمیشدیر. بوسوز اوز وارلیغی نی - ایزینی آنجا ق "گیزلنمک" ، "گیزلی" ، "گیزله (مک)" سوزلرینده سا خلاصا بیلیمیشدیر .

قارماق، قارغی، قارت (قوجا) معنا سیندا "قارتماق" و "قاری" سوزلری نین کؤکو و اختی ایله "قار (ماق)" ، "برکی (مک)" معنا سیندا ، "ایلمک" ، "ایلگه ک" ، "ایلیش (مک)" ، "ایلیخ" ، "ایلیق" و حتی "ایلان" سوزلری نین کؤکو "ایل (مک)" ، "ییلخیل (ماق)" معنا سینا یاغین بیر معنا دا ایشلندیگی حقیقته چوخ و یغوندور. چونکی بوسوزلر اوزه رینده ده یوخا ریداکی منطقی محاکمه نی آهارماق ممکن دور .

(مولفین سوزلرینده بیرا یکی نکته آرتیرماق بلکه فایدالی اولار :

"ایل - مک" سوزو بیر شعی، ال ایله ، قارماق ایله ... "توتماق دشکدیر

قاراخان تورکجه سیندن بېرمثال : "تیکن تونوق ایلدی" ، یعنی
 "تیکان دونو توتدو" . سنگلاخ "ایلماق" ی "گرفتن و بنظرگرفتن" دئییه
 ترجمه ائدیر . خوارزمی تورکجه ده "ایلمک" "باغلاماق ، ربط و فرمک" دیر .
 قومانچادا "ایلمک" ، "آسماق" دیر . . . .)

"دال ماق" ، "دالغا" ، "دالغین" سۆزلری نین کؤکو "دال(ماق)"
 اولدوغو معلومدور . دالماق سۆزو دیلیمیزده گتتمک معنا سیندا ایشله
 نهرهک کوهنه لشمکده دیر . بوسۆزه آتجاج بدیعی دیلده "خیاله دالماق"
 افاده سینده تصادفا ائدیلمیر ، تورکیه تورکجه سینده ایسه بوسۆزا ونون ساس
 لغت احتیاطیندا ایشله دیلمیر ، مثلا : "سویا دالدی" ، "خسته اویقویا دالدی"
 وسایره " .

("دالماق" سۆزو حقیقته ده بیرایضاح گره کیرسه دئمه لی بیک کی
 "قلاوزون" بوکلمه نین معنا سینی گوجدن قوتدن دوشمک "دئییه قید ائتمیش
 دیر ، نجه کی اویغورچادا " اوگسوز بولوب قالیب" "هوشدن چیخیب و غش
 ائله ییب" معنا سینا دیر .

خاقانی تورکجه سینده "قالغان" ، "مصروع" یا "صرع لی" دئمک دیر .
 چاغایجا "تالماق" ، "یورولماق" دیر ، قیپچاقچادا "تالماق" "یورغون
 آرغین دوشمک" دیر ، تورکمن جه ده تورکیه تورکجه سینده وها بئله بیزییم
 اموز تورکجه میزده اصل معنا دان آیناراق "جومماق" معنا سینا گلیمکده دیر ،
 سویا دالماق ، خیالا دالماق ، حتی "دالغیج" یعنی غواص .
 کورا و غلودان بیرمثال :

دربالارا من دالاندا شیرین حانا دهد سالاندا
 داعوا زامانی اولاندا اگیلمز ، سینماز دمیرم

– آذربایجان دیلی نین ایضاح لی لغتی ، جلد ۲ ص ۲۶ –

"دُرغا ، دارتماق ، دارراق ، داربخماق سۆزلری نین کؤکو چکمک معنا –
 سیندا ایشله نن "دار(ماق)" سۆزو اولدوغونو حس ائتمک چتین دگیل
 قونوق دیلینده "تارماق" چشمه معنا سیندا ایشله نیرکی ، یعنی ده همین
 معنا ایله علاقه سی واردیر

توخماق ، توخوم (ماق) ، توققوش (ماق) ، توخون (ماق) ، توخا ، توخو (ماق)
 سۆزلری نین کؤکو وورماق معنا سیندا ایشلنمیش اولان "توخ وماق" سۆزو
 اولموشدورکی ، همین معنا دا "چیواش" دیلینده ایندی ده ایشلنمکده دیر .
 آرد ، آرخا ، آرت (ماق) ، آرتیق ، آریق سۆزلری نین کؤکو "آر" اولموشدور

کی "گفیری" (آرخا) معنا سینی افاده ائتمیشدیر. بوسوز ایندی ده موغول دیلینده "آرخا" معنا سیندا ایشلمکده دیر.

بونون کیمی آنلاق، آنلات (ماق)، آنلاش (ماق) آندیر، آندیر (ماق) " سوزلری نین ده کؤکو "آن" اولموشدورکی، "خاطر" / "حافظه" معنا سیندا ایشلمیشدیر. بوسوز معاصر تورکیه تورکجه سینده آنماق- یادا سالماق، باشقیرد دیلینده شعور معنا سیندا ایشله نیر (۲۴) .

۱/۶ : مرکب کلمه لرین ساده لشمه سی نتیجه سینده کلمه آرتیمی

مرکب کلمه لرین ساده کلمه لره چئوریلمه سی جریان ی اولنارین دا-
خلینده اولان سن ترکیبی نین دگیشمه سی و بعضا ده کلمه لرین کؤهنه-
لشمه سی ایله عمله گلیر.

یئنه یا زیمیزین بوقسمیندا اساس کیمی قبول ائتدیگیمیز "معاصر آذربایجان دیلی" اثرینی ایزله یه ره ک، سوزوموزه دوام ائده ک. البته گره کدیگینده مختلف نظرلری ده، اونا آرتیرا جاغیق :

"بیر جریان آموز تاریخی اعتباریله دیلیمیزده مرکب کلمه لرین عمله کلمه حریانی نین ان قدیم دورو ایله باغلانییر. معاصیر دیلیمیزده آموز تا- ریخی ایزلرینی ایتیرمیش و "ساده" کلمه لره چئوریلمیش کلی مقداردا مرکب کلمه واردیر.

معاصیر دیلیمیزده ساده کلمه لر کیمی ایشله نین بئله مرکب کلمه لرین ائتیمولوژی سینی معین لشدیرمک دیلیمیزین قدیم قروپلارینی و بئلسه کلمه لرین شکل قایدالارینی مفیدانا چیخارماق اوچون بؤیوک اهمیتته مالک دیر".

"لغت ترکیبی نین اساس فوندونا داخیل اولان "بیلرزیک" سوزونون "بیلک" و "یوزوک" کلمه لریندن، "قارانداش" سوزونون "قلم"، "داش" و یا "داش و قلم" کلمه لریندن توره دیگی معلوم دور".

"چوخ احتمال کی، واختی ایله مرکب اولدوغو، خاطیره بئله گتیریلمه- یین و معاصیر دیلیمیزده ساده لیگینه شیهه ائدیلمه یین "من" سوزو "مو (بو)" و "یان"، "سن" سوزو "سو (شو)" و "یان"، "بیز" سوزو "بو" و "یوز" "بیز" سوزو "سو (شو)" و "یوز" سوزلریندن توره میشدیر".

"کیشی" سوزو ایندی "اک" کیمی ایشله دیلن و دیلیمیزین چوخ قدیم دورلرینده آدام معنا سیندا اولان "چو" کلمه سی نین تکراریندن

"چوچو- کیشی" توره میشدیر .

" مرکب کلمه لرین ساده کلمه لره چئوریلمه سی جریانینی معاصیر
دیلیمیزده ده مشاهده اشمک اولار . مثلا : "آغاممد" سوزونون ایکینجی
حصه سی (محمد کلمه سی) . . . اختمارا دوشموشدور . "دئدی - قودو" سوزونون
ایکینجی حصه سینده (قویدو) سوزونده اولان (ی) سسی ، "اشی" سوزونوتشکیل
اڭدهن سوزلردن بیرینجیسی نین ("آی" سوزونون) (ی) سسی ، ایکینجی نین
("کیشی" سوزونون) ، (ک) سسی اختمارا دوشموش ، بیرینجی سوزده قالان
(آ) سسی ایسه ، (ه) سسینه کچمیشدیر (۲۵) "

تبریزده محاوره ضمنینده ایشله دیلن "گالا" سوزو ، چوخ احتمالا
"گل - آل - آ" سوزیندن تشکل اتمیشدیر ، بو ترکیبین صونونداکی "آ"
تاکید اوچون ایشله دیلیر .

" دوام اڭده جک "

ایضا حلاز :

۱۳ - جعفروف عینی اثر ص ۱۵۲

۱۴ - عینی اثر ص ۱۵۳

۱۵ - *Mary Boyce, A word List of Manichaean Middle Persian and Parthian, 1977 Leiden, P. 86.*

۱۶ - ۱۱۰۷ هجری ده ، هندوستاندا تالیف اڭدیلیمیش "فرهنگ جهانگیری"
ده وار دیر . یخددینجی هجری عصرده یاشایان "رزاتشت نامه" و " اردا -
ویراقنامه " کیمی منظومه لرین مصنفی "زردشت بهرام پژدو" دان دا بو
بیتی شاهید گتیرمیشدیر :

هنر ورزند شاه ارتیشداران * سلح پرور پیاده یاسواران
۱۷ - اثیرالدین اخسیکتی ده اڭله بویا غینلیق و بیرلیگه نظرله دئمیشدیر
خران شعرکه خودراهمال من شمرند * نهفته اندبه افسر ، سران بی افسار
(ابراهیم پورداد ، هرمزنامه ، تهران ۱۳۳۱ ، ص ۳۰۶)

۱۸ - جعفروف ، عینی اثر ص ۱۵۳ و دوامی .

۱۹ - شاهید اولاراق ، "ناصر خسرو" دن :

آب تیزاست اینجهان گشتیت را * بادبان کن طاعت و رانش خله

فردوسی دن :

سربادبان تیز برکاشستی   خله پیچی ملاح بگذاشتی

- ۲۰ - مسعود سعد سلمان دان :
 روی هاتابان زخمش اندامها پیچان زخمش
 گوئیا دارند بادلقوه و درد خلصه
- ۲۱ - پورداود، عثینی اثر ص ۳۷۵ - ۳۵۷
- ۲۲ - عثینی اثر ص ۳۸۸ - ۳۷۶
- ۲۳ - جعفروف ، عثینی اثر ص ۱۵۵
- ۲۴ - عثینی اثر ص ۱۵۹ - ۱۵۶
- ۲۵ - عثینی اثر ص ۱۶۰

حیات نغمه سی

ع . آغ چایلی

داغلار نه قدهر اولا بیرگؤزه ل	هوندور اولسادا گر آی پارچاسی	یقین کی بیرگون زامانلا، اودا	اهری یرگقدر قوریه رگقدر
بولانلا، کولک بورانلی قیشین	قیشین شاختاسی آردیجا، ایلک یاز	قارا اولکهنی گلر، قارلاری	بورویه رگقدر کورویر، گقدر
آسدیملا، کسدیم ، یوزلرجه گؤزه ل	توتدوم - دئینده ایگیت ، ساچینا	بیرگون دنیا دان فلک قاز - کولک	مه لی پر، گقدر اهلییه رگقدر
جوشان سئل کیمی آخان اولدوزون	انسان همتی صون پاریلتی سی	بیخار - ظلمتی سؤنر قلبیمدیر	کورویر، گقدر چورویر، گقدر

زبان و لهجه‌های معاصر ترکی

*****

زبان ترکی از لحاظ نسبی و تباری جزو زبانهای اورال - آلتایی و یا بیان صحیحتر، از گروه زبانهای آلتایی است. زبانهای اورال - آلتایی یک مجموعه زبانهای گفته میشود که مردمان متکلم آنها از منطقه بین کوههای اورال و آلتای (در شمال ترکستان) برخاسته، و هر گروه در زمانهای مختلف بنقاط مختلف مهاجرت کرده اند. این گروه زبانها شامل زبانهای فنلاند مجارستان (اورالیک) و زبانهای ترکی، مغولی، منچو و تونقور (زبانهای آلتاییک) است.

زبان ترکی و گروه زبانهای اورال - آلتاییک جزو زبانهای التصاقی هستند. در این زبانها کلمات جدید از چسبانیدن پسوند بریشه کلمات ایجاد میشوند و این مسئله سبب پیدایش لغات جدید و غنای لغوی میگردد.

در این زبانها، برخلاف زبانهای تحلیلی یا تصریفی، یا زبانهای هند و اروپایی ریشه کلمات تغییر نمیکند. صرف کلمات نیز با افزودن پسوندها^ش مخصوص بریشه انجام میشود. این پسوندها تابع آهنگ ریشه هستند و باسانی از آنها قابل تشخیصند، مانند: آت = اسب، آتلار = اسبها، آت دان = از اسب ده وه = شتر، ده وه چی = شتربان، گورمک = دیدن، گوردوم = دیدم، سؤیله مک = گفتن، سؤیله دیم = گفتم.

ترکها در طول تاریخ بعلل مختلف مانند خشکسالی، ازدیاد جمعیت، تنگی مراتع و یا فشار اقوام دیگر از موطن قدیم خود، یعنی دشتهای غربی کوههای آلتای - سایان بنقاط مختلف مهاجرت نموده و در مناطق جدید مستقر و با اقوام مختلف تماس پیدا کرده اند. این مهاجرتها و زندگی در نقاط گوناگون یا گذشتن قرنها سبب پیدایش لهجه‌های مختلف با فرهنگ و ادبیات جدید گردیده، بدین ترتیب زبان و لهجه‌های گوناگون ترکی پدید آمده است. بطوریکه امروزه بیست و هفت لهجه ترکی از طرف زبان‌شناسان تشخیص و بررسی شده که در میان آنها بیش از بیست لهجه دارای ادبیات کتبی و دستور زبان میباشد و هر کدام زبان مستقلی را تشکیل میدهند.

از طرفی غیر از زبان یا قوت و چو اش همه زبانهای ترکی برای یکدیگر

*) این مقاله قسمتی از کتاب زیر چاپ "تاریخ زبان و لهجه‌های ترکی" است.

کم و بیش قابل فهمند. بنظر میرسد ترکان یا قوت و چوواش در دوره‌های بسیار قدیم از موطن اصلی جدا شده، یا قوتها بشرق سیبری و چوواشها هم بطرف غز رفته در موطن فعلی مستقر شده‌اند. بنا بر این بغیر از زبانهای یا قوت و چوواش، بقیه زبانهای ترکی، در حالیکه هر کدام زبان مستقلی را تشکیل می‌دهند، نسبت بیکدیگر مانند لهجه‌های مختلف یک زبان میباشند.

در باره توصیف و تقسیم‌بندی زبان ولهجه‌های ترکی، اولین بار محمود کاشغری در سال ۱۰۷۲ بعد از تحقیقات در باره اقوام ولهجه‌های ترکی، آنها را در کتاب "دیوان لغات ترک" بدو گروه شرقی و غربی تقسیم‌بندی نموده است. در گروه شرقی ترکی خاقانی، کاشغری و یغما، آرکو، توخی و اویعور، و در گروه غربی لهجه‌های اوغوز، قیرقیز، قباچاق، بچه‌نک، و بلغار را قرار داده است.

از قرن ۱۹ میلادی مؤلفین اروپائی بر روی تحقیقات خود را در این زمینه ادامه داده و تقسیم‌بندی‌های جدیدی پیشنهاد نموده‌اند. در این تقسیم‌بندیها جنبه‌های قومی، جغرافیائی، تاریخی، خصوصیات زبانی را بدرجات مختلف مورد نظر قرار داده‌اند. مهمترین آنها تقسیم‌بندی ویلهلم رادلوف، سا مویلوویچ، باسکا کوف و رشید رحمتی آرات میباشد. تقسیم‌بندیهای فوق هیچکدام کامل نیست، زیرا هنوز تمام لهجه‌های ترکی، چنانچه باید، مورد بررسی قرار نگرفته‌اند. در تقسیم‌بندی لهجه‌های ترکی بیش از همه، خصوصیات زبانی در نظر گرفته شده است (تقسیم‌بندی فونه تیک). از خصوصیات زبانی در درجه اول ویژگیهای مخرجها (فونم) و یا حروف و صداها و تا حدودی پسوند‌ها و در درجه سوم کلمات مورد نظر قرار گرفته‌اند.

با در نظر گرفتن خصوصیات فوق، ابتداءً باید زبانهای چوواش و یا قوت را از سایر لهجه‌های ترکی جدا نمود. زیرا هیچکدام از این دو زبان برای سایر ترک‌زبانان قابل فهم نیست. در هر دو آنها، بجای مخرج (ی) در اول کلمات مخرج (س) موجود است. بعلاوه، در زبان چوواش بجای (ز) مخرج (ر) موجود است. از طرف دیگر این زبان از نظر مخرجهای (ش) و (ل) نیز با زبان یا قوت و لهجه‌های ترکی متفاوت است، یعنی بجای مخرج (ش) ترکی (ل) موجود است. در زبان یا قوت مخرجهای (ز) و (ش) وجود ندارد و بجای آنها معمولاً (س) بکار میرود. بنا بر این در اولین تقسیم‌بندی نسبت بمخرجهای (ی) و (س) و سایر

خصوصیات زبانی دو گروه زبان ترکی (ی) و زبانهای چوواش و یاقوت (س) مشخص میگردد.

در تقسیم‌بندی زبان ولهجه‌های ترکی، یعنی گروه (ی) نسبت بمخرج (د) چند گروه بدست میآید. در گروه نخست مخرج (د) حفظ شده، در گروه دوم (د) تبدیل به (ز) گردیده است. در گروه سوم (د) تبدیل به (ی) شده است. گروه سوم، گروه بزرگی را تشکیل میدهد و نسبت بوضع و تغییرات مخرج $\text{ġ} = \text{غ}$ (گروههای جدیدی بوجود آورده است؛

در گروهی از لهجه‌ها (غ) در آخر کلمات تک هجائی تبدیل به (و) گردیده (هچاق شمال غربی).

در گروه دیگر (غ) در آخر کلمات چند هجائی بمخرج (ق) تبدیل شده است (لهجه شرقی). با این ترتیب دو گروه دیگر لهجه ترکی باقی میماند: در هر دو این دو گروه (غ = ġ) در آخر کلمات تک هجائی باقی و در آخر کلمات چند هجائی حذف میشود.

در یکی از این دو گروه (غ) (پسوند تصریفی) حذف میشود. بعلاوه (ت) در اول کلمه تبدیل به (د) میشود (اوغوز). با در نظر گرفتن خصوصیات فوق، زبانها و یا لهجه‌های ترکی بسه زبان زیر تقسیم‌بندی میشود:

- ۱ - زبان چوواش با خصوصیات زبانی (س، ل، ر)
  - ۲ - زبان یاقوت با خصوصیات زبانی (س، ت)
  - ۳ - زبان ولهجه‌های ترکی با خصوصیات زبانی مخرج (ی) (ثابت)، و تغییرات مخرجهای (د، ز، غ، ت)
- لهجه‌های ترکی که همه جزو گروه با مخرج (ی) میباشند، بگروههای زیر تقسیم میشوند:

- ۱ - گروه لهجه‌های (د) با خصوصیات (آداق ġ تاغ = *tağlıq* تاغلیغ *tağlıq*) قالغان *Kalğan* (۱) مانند لهجه ساین یا تووا.
- ۲ - گروه لهجه‌های (ز) با خصوصیات (آزاق، تاغ *tağ* تاغلیغ *tağlıq*) قالغان *Kalğan* مانند لهجه آباکان یا خاکاس.
- ۳ - گروه لهجه‌های تاو (یعنی (و) بجای غ = ġ) با خصوصیات (آیاق، تاو، تا ولی قالغان *Kalğan* مانند لهجه‌های قباچاق شمال غربی.

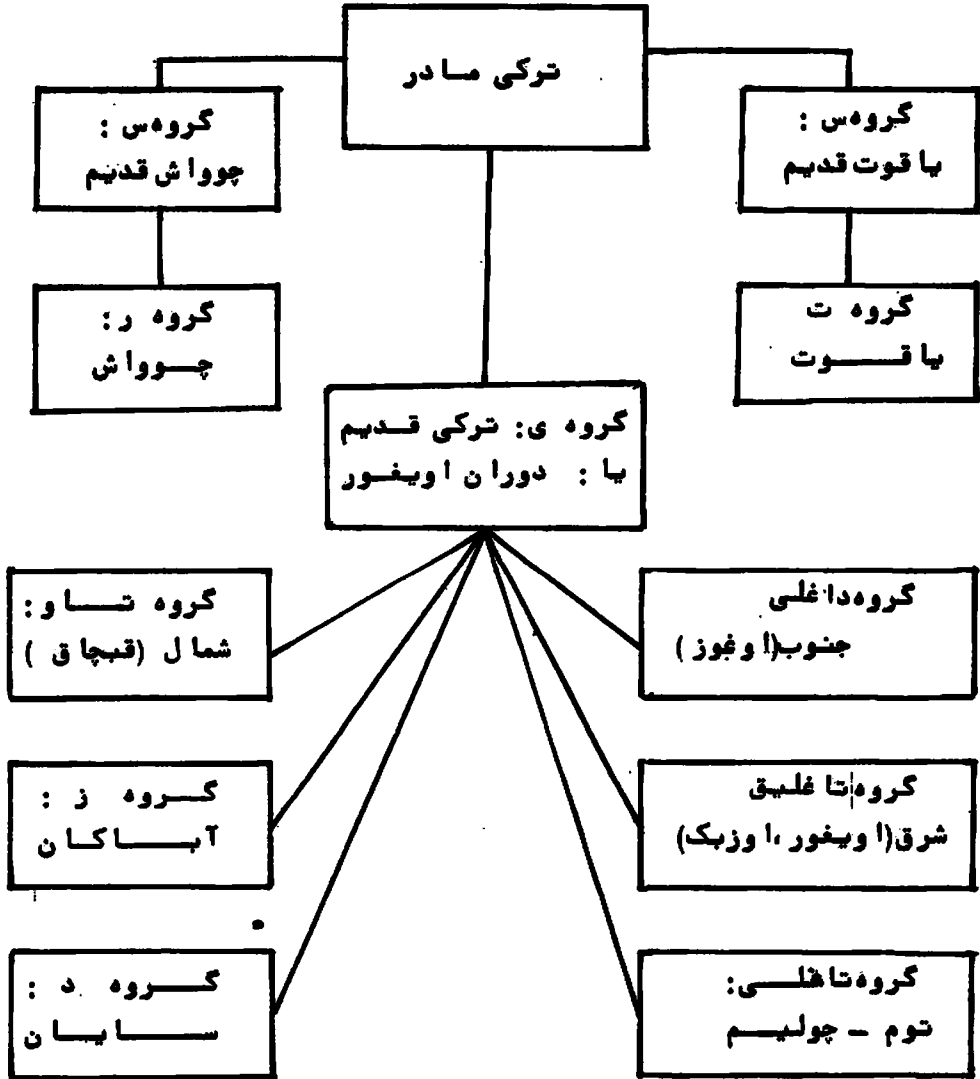
۱- غ = ġ ، ق = ġ

- ۴ - گروه لهجه‌های تاغلی *tağlı* با خصوصیات (آیاق ، تاغ ، تاغلی ، قالغان ، مانندلهجه توم *tom* .
- ۵ - گروه لهجه‌های تاغلیق *tağlıq* با خصوصیات (آیاق ، تاق ، تاغلیق *tağlıq* قالغان *kağın* مانندلهجه‌های شرق (اویغور ، اوزبک) .
- ۶ - گروه لهجه‌های (داغلی) با خصوصیات (آیاق ، درلهجه ترکی ترکیه : آیاک) ، داغ ، داغلی ، کالان = قالان . مانندلهجه‌های جنوب (اغوز ، ترکی ترکیه ، آذری ، ترکمنی) .
- کلماتیکه در داخل پارانتز نوشته شده ، مانند آیاق (پا) ، داغ (گوه) داغلی (کوهستانی) ، کالان (مانده) ، برای نشان دادن تغییرات مخرجه‌ها در لهجه‌های مختلف و بیان خصوصیات لهجه‌ها انتخاب شده است .

نا مگذاری زبان ویالجه‌های ترکی

برای نامگذاری زبان ویالجه‌های مختلف ترکی ، بهتر بود هر لهجه‌ای بنام قومی نامیده شود ، ولی بعلمت اختلاط اقوام مختلف ، مخصوصاً در مناطق شهری و مراکز تمدن و بوجود آمدن لهجه‌های جدید ، اینگونه نامگذاری برای همه لهجه‌ها مقدور نیست . ناچار با در نظر گرفتن خصوصیات زبانی ، قومی ، و گاهی منطقه و سمت جغرافیایی نامگذاری بعمل آمده ؛ مثلاً برای گروه‌های اول و دوم و چهارم که زبان گروه‌های کوچکی را تشکیل میدهند ، نام جغرافیایی گذاشته شده است ، و برای گروه‌های سوم و پنجم و ششم که زبان اکثریت ترکان را تشکیل میدهند ، نام سمت جغرافیایی یعنی گروه لهجه‌های شمالی ، گروه لهجه‌های شرقی ، و گروه لهجه‌های جنوبی انتخاب شده است . این تقسیم‌بندی مربوط به رشید رحمتی آرات میباشد که در صفحه بعد شمای آن هم نقل شده است :

تقسیم‌بندی رشیدرحمتی آراث

بعضی از مؤلفین ، زبان ولهجه‌های مختلف ترکی را باید در نظر گرفتن موقعیت جغرافیائی تقسیم‌بندی نموده‌اند . یکی از مهمترین وساده‌ترین آنها تقسیم‌بندی جرار کلوزن زبانشناس معروف انگلیسی است .

تقسیم‌بندی جغرافیائی جرار کلوزن : در این تقسیم‌بندی، لهجه‌های

فعلی ترکی به شش گروه زیر تقسیم شده‌اند :

۱ - گروه شمال شرقی   ۲ - گروه جنوب شرقی   ۳ - گروه شمال مرکزی
۴ - گروه جنوب مرکزی   ۵ - گروه شمال غربی   ۶ - گروه جنوب غربی ،
گروه شمال غربی از ترکی قباچاق و جنوب غربی از ترکی اوغوز منشاء گرفته ،
در صورتیکه گروه جنوب مرکزی (اوزبک) و شایدهم گروه جنوب شرقی (اویغور جدید)
بترکی خاقانی مربوط میشود .

۱ - گروه شمال شرقی :

در این گروه زبانه‌های شرق سیبری و نواحی مجاور قرار دارند و تا این
اواخر الفبا و کتابت نداشتند . مهمترین آنها زبانهای یاقوت ، تووا ، و
قاراقاسز آباقان و آلتائی میباشد .

ترکان یاقوت در زمان خیلی قدیم از سایر ترکان جدا شده ، و باین منطقه
آمده‌اند و زبانشان با سایر لهجه‌های ترکی بکلی متفاوت بوده ، و قابل فهم
نیست . لهذا ، بایدیک زبان مجزا محسوب شود . درباره زبان یاقوت ، ویلسلم
را دلوف تحقیقات عمیقی نموده و لغت و خصوصیات زبانی آنرا منتشر نموده است .

۲ - گروه جنوب شرقی :

شامل زبان ولهجه‌های ترکستان چین و نواحی مجاور میباشد که از قدیم به
ترکی شرقی معروف است و در حال حاضر از طرف مؤلفین شوروی و چین "اویغور جدید"
نامیده میشوند . لهجه‌های این گروه دودسته‌اند . یکی زبان کتابت و ادبسی
و دیگری شفاهی ، و هر دو "ترکی = *Türki*" نامیده میشوند . (ج. کلوزن)

ترکی‌سازی اویغور که در قانصو صحبت میشود ، از لهجه‌های فوق متفاوت است
و بنظر میرسد ادامه اویغور قدیم باشد .

۳ - گروه شمال مرکزی :

در این گروه ترکی قیرقیز ، قازاق قرار دارند . از نظر تاریخی لهجه قیرقیز
با گروه شمال شرقی ولهجه قازاق با گروه قباچاق مربوط میشود ، ولی بعلاوه
مجاورت و همزیستی قرن‌ها لهجه‌های هر دو بیکدیگر نزدیک و دارای خصوصیات
مشترک میباشد .

۴ - گروه جنوب مرکزی :

لهجه‌های زیادی در این گروه قرار دارند. مهمترین آنها لهجه اوزبک میباشد که دارای لهجه ادبی و ادبیات غنی است.

۵ - گروه شمال غربی :

در این گروه لهجه‌های زیاد وجود دارد. مهمترین آنها عبارتند از: ترکی قازان، تاتار، و سه لهجه ترکی قاراقیم (کریمه، لوتسک، تروکی).
ترکان قاراقیم بعلت کلیمی بودن، الفبای عبرانی را بکار برده‌اند.
لهجه‌های قاراقالپاق، نوقای، قوموق یا قومیق، باشقرد، قاراقای و بالقار هم جزو این گروه میباشند.

زبان چوواش هم از نظر جغرافیایی جزو این گروه میباشد، ولی مانند زبان یاقوت از خیلی قدیم از بقیه جدا بوده، و برای ترکان قابل فهم نیست.
۶ - گروه جنوب غربی:

در این گروه سه زبان ترکی: آذربایجانی، ترکی ترکیه و ترکمنی قرار دارند که هر کدام دارای ادبیات غنی و شیوه و گویشهای مختلفی میباشند.
در حال حاضر، بدون در نظر گرفتن زبانهای یاقوت و چوواش، بیش از بیست و پنج زبان ترکی دارای خط و کتابت میباشد که همه آنها برای یکدیگر کم و بیش قابل فهم اند. بنا بر این از نظر علمی، نه سیاسی همه لهجه‌های مختلف یک زبان محسوب میشوند و عبارتند از: ۱- ترکی ترکیه ۲- ترکی آذربایجان ۳- ترکی ترکمنی ۴- ترکی قباقلی کریمه ۵- ترکی گاگاوز ۶- ترکی قاراقاشی ۷- ترکی بالقار یا بالکار ۸- ترکی قوموق یا داغستان. ۹- ترکی نوقای ۱۰- ترکی قازان ۱۱- ترکی باشقرد ۱۲- ترکی قازاق ۱۳- ترکی قاراقالپاق ۱۴- ترکی قیرقیز ۱۵- ترکی اوزبک ۱۶- ترکی یعنی و یغور ۱۷- ترکی ماری اویغور ۱۸- ترکی آلتای (قالموق) ۱۹- ترکی عاقاس یا (آباقان یا ترکان یعنی شی) ۲۰- ترکی تووا یا ساین ۲۱- ترکی چولیم ۲۲- ترکی شور ۲۳- ترکی یارامین ۲۴- ترکی سالار ۲۵- ترکی توفنا، یا قاراقاش. زبانهای یاقوت و چوواش دارای الفبای سیریلیک و کتابت میباشند.

از ۲۷ زبان فوق‌الذکر، غیر از ماری اویغور و سالار بقیه زبان مردم شوروی میباشد. زیرا در کشور شوروی بیش از یکصد هزار ترک آناتولی، و سیصد هزار اویغور وجود دارد.

آمارهای سال ۱۹۷۹ شوروی نشان میدهد که در حال حاضر بیش از ۴۰ میلیون

- ترک زبان در مناطق مختلف شوروی زندگی میکنند (تورکولوژیستان اسلاری .
 ف . زینالوف . معارف نشریاتی . باکی - ۱۹۸۱) .
- ترک زبانان شوروی در مناطق زیر مستقر میباشند :
- ۱ - پنج جمهوری : آذربایجان ، قازاخستان ، ترکمنستان ، قیرقیزستان ،
 و اوزبکستان .
  - ۲ - شش جمهوری مختار : باشقردستان ، تاتارستان ، چوواش ، قاراقالپاق ،
 تووا و یاقوت .
  - ۳ - دو ولایت مختار : آلتای و خاکاس .
  - ۴ - در جمهوری داغستان (قوموق ها ، نوقای ها ، و تروغن ها) .
  - ۵ - جمهوری مختار کاباردا - بالخار (بالخارها) .
  - ۶ - در ولایت مختار قاراجای - چرکس (قاراجایها) .
  - ۷ - در ولایت استپوروپول (نوقای ها) .
  - ۸ - در جمهوری مولداوی (قاقا ووزها) .
  - ۹ - در جمهوریهای لیتوا ، بلوروسیا و اوکرانی (کارائیم و تاتارها) .
- پروفسور فرهاد زینالوف استاد تاریخ زبانهای ترکی دریاکو که چند ماه قبل
 برحمت ایزدی پیوست ، در کتاب خود بنام " تورکولوژیستان اسلاری " بعد از
 شرح تقسیم بندیهای مختلف بر اساس ویژگیهای فونماتیک ، لکسیک و گراماتیک
 تقسیم بندی زیر را پیشنهاد مینماید :
- ۱ - گروه اوغوز (زبانهای آذربایجان ، ترکمن ، ترک (ترکیه) ، قاقا ووز
 و تاتارهای کریمه)
  - ۲ - گروه قباچاق : (زبانهای قازاخ ، قاراقالپاق ، قیرقیز ، آلتای ، نوقای)
  - ۳ - گروه بلغار : زبانهای تاتار (قازان) ، باشقرد ، قاراجای ، بالکار ،
 قوموق و کارائیم .
  - ۴ - گروه کارلوق - اویغور : (زبانهای اوزبکی ، یمنی اویغور ، صاری
 اویغور و سالار) .
  - ۵ - گروه اویغور - اوغوز : (زبانهای تووا ، کاراقاس ، خاکاس ، شور ،
 بارابین ، چولیم یا کویهریک) .
  - ۶ - زبان چوواش .
  - ۷ - زبان یاقوت .
- تقسیم بندی فوق که با در نظر گرفتن تقسیم بندیهای باسکا کوف و دیگران انتخاب
 شده ، از نظر دیداکتیک بهتر از دیگر تقسیم بندیهاست ، فقط گروه بلغار را باید

گروه " بلغار - قباچاق - اوغوز " نامید، زیرا هم از نظرو ویژگیهای زبانی
و هم از نظر قومی، این گروه از اختلاط بلغار، قباچاق، و اوغوز بوجود آمده
است .

حمیدسیدنقوی (حامد) تبریزی

عزیزشاعر سؤنمزه *

(وطن دیلیندن)

من گوگرچین لره دن ساغلامیشام	بولبوله گوللو چمن ساغلامیشام
ایندی ده، مظلوما یاردیم بیر ائل	ظالمه قارشى خطرناک سئل
اؤد دیاریندا یئنه چنلی بئل	قوجا مان داغلارا چن ساغلامیشام
هله ده، منده اره نلر یاشاییر	شانلی بابک کیمی تن لر یاشاییر
آدلی، اردملی بیلن لریاشاییر	یئنه، مینلرجه اره ن ساغلامیشام
سانما دشمن سنی بیچاره ائدیب	یاکی، آیدین گونونو قاره ائدیب
وطنیندن سنی آواره ائدیب	بولاشیب قانه، وطن ساغلامیشام
شاعریم! سوسما، قولاق وئر بو سوزه	یاندیرار درد، ولی یانما کؤزه
درد چؤخدور، کیشی ایسترکی، دؤزه	سنه امداده گلن ساغلامیشام
یعنی دن " منلیگین " امداده گلر	یئنه سنله قو ووشار، داده گلر
سنی " سنسیر " گوره، فریاده گلر	سنه یوزمین دانا (من) ساغلامیشام

* شاعر سؤنمزین، مجله نین ۴/۳ نجوسایی سیندا درج ائتدیگی (منسیرله میشم)
عنوانلی شعرینه جواب کیمی یازیلیمیشدیر . وارلیق

قطران و آذربایجان

(۲)

خواهش اولونور مجله میزین گفچمیش ماییندا (۸۷ و ۷۷ و ۷۸) یول وئرلمیش آشاغیداکی املا یالنیشلیقلاری دوزه نیلسین :

یازیلیمیشدییر یازیلمالیدییر

۳۰ - جو صحیفه ده ۱ نجی سطر	افاده لرینی	افاده لرینه
۳۳ - جو " ۱۲ "	جسارتله	جسارته
۳۴ - جو " ۲ نجی "	کلیم وحصیر	کلیم و حصیرینه ده ک
۳۵ - جی " ۲۷ "	زمان	زیان
۳۶ - جی " ۱۳ "	یئرین ده چیخما	یئریندن چیخما

... قتران یا رادیجیلینی نین بعضی خصوصیت لری : شاعر قصیده لری - نین بیرچوخونون باشلانقیجیندا واقفه جه ده اورتالاریندا سطرلر آراسی چوخ زمان، ایلمین فصل لری نین لوحه لرینی، وطنیمیزین گوزه للیک لری نین تصویرینی، آذربایجان طبیعتی نین سحرکار منظره لرینی، دوغما عزیز آنا یوردوموزون جاذبه وزنگین لیک لرینی ترنم اقدیر، شاعر تام استادلیق و بؤیوک بیررسام مهارتیه آذربایجانین داغینی، باغینی، چولونو، چمنینی، مئشه سینی، کؤوشنینی خیال عالمینده جانلاندیریپ، گؤز قاباغینا گتیریپ چیخا ریر. وطنیمیزین شهر و کندلرینی، سارای و قالالارینی، اولکه میزین هر بیر بوجا غینی اولدوقجا صمیمیت، باجاریق و مهارتله تصویر ائدیرو جانلاندیریر. سئویملی اولکه میزین شانینده چوخ ده یرلی بدیعی لوحه لر یا رادییر. اونون بو عظمتلی دیوانیندا وطنیمیز - ین تاریخی، گفچمیشی ایله یاناشی اونون هر بیر گوشه سی، هر بیر قاریش تورپاغی یوکسک افتخار حسی ایله قلمه آلینمیش، اعیونموش و نظم - چکیلمیشدییر. بیزجه قترانین اصیل ممدوجو وطنی و افتخاری وطن اولادلا - ری، اائل و خلق قهرمانلاری اولموشدور. او حقیقتاً وطنی نین گوزه للیک لرینه مفتون و خلقتی نین ایکیدوقهرمان اوغلانلارینا وورغون و شیدا اولموشدور. بودورا وون قوتلی قلمی و قدرتلی طبیعی نین محصولو اولان بهر قصیده دن نجه مصراع :

(۱)

شدر فرما هزوردین جهان فردوس وار * باغها دیبا سلب شد، شاخها مرجان نگار

(۱) شعرلرین ترجمه لرینی اوخوماق اوچون باغ قتران تبریزی، دیوان، باکی ۱۹۶۷ فاس دیلمیندن چئویره نی وچا پا حاضرلانی غلامحسین بیگدلی

ار بهاری با دکیتی گشت چون غلدبرین * گوئی از غلدبرین آید همی با د بهار
با نگار خویشان رفتم باغ خویشان * باغ را دیدم بسان جنت پروردگار
بود هر جا بهر نزهتگاه بان و نقل و می * گلستان در گلستان و میوه اندر میوه
یا رمن گفتا بهشت است ای شگفت این باغ نیست

گفتمش با غیست خرم چون بهشت کردگار ...

وطنینی همیشه بهشت آنیب، صایان و اونون گمزه ل لیگینه مفتونلو-
قلا امیونن قطران، تکجه اوزونون باغی دگیل مین لرله بئله باغلا ری-
اولدوقونو آغیز دولوسو و یوکسک سفوپنج و افتخار حسی ایله ترنم ائدیر
صدهزاران فرش رنگین هست در هربوستان
صدهزاران شمع رخشان است در هر کوهسار

یا خود :

ز گلبن گل همیخندد ز مشک آذین همیبنند

کنون نرگس بییوند بهم مینا و سیم و زر ...

هوا چون خوی دلبندان، گهی گریان گهی خندان

چو ایوان خداوندان زمین پرزینت و زیور

یا خود وطنین تاریخی و عظمتلی بنا لاری و سارای لاری حقینده بیسن

چوخ بیت لر سؤیلمیش دیر . اوجمله دن :

کاخ ملک خوبتر ز غلدبرین است * با همه دیدارهای خوب قرین است

گوئی خاک اندرا و به زرنهفته است * گوئی با داندر او و بمشک عجین است

پیکرا و آفت بضاعت روم است * صورت او کاهش صناعت چین است

وطنینی هر جهت دن روم دان و چین دن یوکسک توتان شاعر، اونوحله و

بغداد ایله برابر لشدیریر و یا زیر :

از آب روان آن همه ماننده دجله * از نقش و نگار این همه چون حله و بغداد

شاعر بهارین قدرتینی ترنم ائدیگی کیمی، خزانی دا اموز بهرین

عظمتلی و ضروری سانیر، خزاین گلیب یئتیشمه سی ایله اولکده اولان بوتو

نقش و نگارین و گول چیچکین یغمایه معروض قالما سینی دا ضروری و طبیعی

حساب ائدیروا و سولقونلوغون آموزونه مخصوص بیر حالتینی نظمه چکیر :

خزان ببرد زبستان هر آن نگاه که بود * هوا خشن شد و کهسار خشک و آب کبود

نگارهای نو آئین ز گلستان بستر د * پرنده های بهاری ز بوستان برود

رنگه های بهاری نه بوی ماند و نه رنگ * زحله های بهاری نه تا رماند و نه

یا خود

شنبه شادی و اول مه آذر . زخمه برافکن بعود و عود بر آذر

باد شده سزد و برگ، بید شده زرد، چون رخ بهمار و آه عاشق غمخیز
قطران وطنی نین قیش منظره لریننی، قاریننی، شاختا سینی، بوزونو و
چوقونونو داستوپوروستاییش اشدیرو بدیعی تشبیه لرواستعاره لرواسطه سی
ایله اونلاری سفودیریر و جلو له ندیریر.

گافور بارشد فلک و کوه سیمرنگ * وزکوه کرد روی سوی دشت عزم و رنگ
که سار سیمرنگ شد و چرخ سیمگون * آبی زیرگون شده باده عقیق رنگ
از برف کوه سار شده پرسیاه روم * وززاغ مرغزار شده پرسیاه رنگ
یا خود:

گردکا فوراست گوئی پیخته برکوه سار * تیغ یولاد است گوئی ریخته برجویبار
کوه زیر برف همچون قار زهوشیده بسیم * برف زیرزاغ همچون سیم آلوده بقار
قطران وطنی نیق یای یای فصلینی دفعه لرله آغیز دولوسو و اورهک
افتخاری ایله ترنما اشدیب اونو طبیعتین بهره ویریحی و کمالا چا تدیریحی
وهرکتلی موسمی و فصلی آدلاندیرمیش دیر، بهارین قوتارماسی ایله قیزیل
گول فصلی نین ده بیتمه سی و میوه و محصول فصلی نین یقتیشمه سینی بیله
شعردیلی ایله بیان اتمیشدیر:

تاسپاه گل هزیمت شد زخیل ماه تیر * از ترنج افروخت بستان چون سپهراز
ماه تیر
بامنقط سیب گوئی نارگفته کرده جنگ

این نخست آن را بتیغ و آن نخست این را به تیر

شاخ آبی گشت چون کان میان بوسستان

کوههای کهربا بروی پراز گرد عیبی

قطرانین "بهاریه و خطاب به اهر" قصیده سی شاعرین بدیعی ذوقونون
ان گوزه ل ویوکسک سویه لی محصول لارینندان بیری دیر، شاعر بولودا خطاب
سویله ییر:

الای هرده تاری به پیش چشمه روشن * زمانی کوه را ترکی، زمانی چرخ را جوش
دژم رو فوی و گیتی را کندا ثا رتوخرم * سیه فامیوه عالم را کنددیدار تورو
تبریز زلزله لر او جاقی اولموش وعصر لر بیویا و رادا دفعه لرله زلزله
باش و فرمیش دیر، قطران دورونده ایکی آغیر زلزله باش و قریب وحیدیندن
آرتیق جانی و مالی خسارتلر شهره وارد اشدیب بیر دفعه کی (۴۳۴ ه.ق ایله ده)
لاپ شهری آلت - اوست اتمیشدیر، فویندن چوخ وطنینه و خلقینه باغلی
اولان شاعر بو حادثه دن صونسوز درجه کدرله نیب و اورهک آفریسی ایله او
بدبخت حادثه نی نظمه چکمیشدیر، بودور نمونه او چون بهر نجه مصرع اورک

آغریسی ایله یا زیلمیش شعر دن :

بود محال مراد داشتن امید محال * بعالمی که نباشد همیشه در یک حال
تا یفتیشیر هیجان و تا ثراتین ذیروه سینه و بوکدرلی حادثه دن نه
اندازه عذاب چکدیگینی نمایش افتدیریر

فمود شهر در آفاق خوشتر از تبریز * به ایمنی و بمال و به نیکویی جمال
زنا زونوش همه خلق بودنوشا نوش * ز خلق و مال همه شهر بود مالا مال
درا و بکا مدل خویش هر کسی مشغول * امیرو بنده و سالار و فاضل و مفضل
به نیم چندان کزدل کسی بر آرد آه * به نیم چندان کزلب تنی بر آرد قال
غدا بمردم تبریز برفکنند فنا * فلک به نعمت تبریز برگماشت زوال
فرا زگشت نشیب و نشیب گشت فراز * رمال گشت جبال و جبال گشت رمال
شاعر بیر آتلیق اوزغیا لیندا تبریزین زلزله دن قبا قکی تصویرینی
و فریر و او ره ک آغریسینی بیلدیریر :

بسا سرای که با مش همی بسود فلک * بسا درخت که شاخش همی بسود هلال
زلزله دن صورایا قاییدیر :

کز آن درخت نمانده کنون مگر آثار * وز آن سرای نمانده کنون مگر اطلال
همی بدیده بدیدم چوروزرستاخیز * زپیش رایت مهدی و فتنه دجال
یکی نبود که گوید بدیگری که مموی * یکی نبود که گوید بدیگری که منال
کمال دور کند ایزد از جمال جهان * کمی رسد بجمالی کجا گرفت کمال
ایکینچی دفعه باش و فتره ن زلزله حقینده :

رو قصه تبریز همیخوان و همی بین * شوساحت تبریز همی بین و همیخوان
شهری بدو صدسال بر آورده بگردون * خلقی بدو صدسال در او ساخته اوطان
مردمش همه دست کشید از بر پروین * باروش همه بار کشید از سر کیوان
آن خلق همه گشت بیکساعت مرده * و آن شهر همه گشت بیکساعت ویران
در بوم شد آن صورت آراسته مدفون * در خاک شد آن خانه افراخته پنهان
شاعرین بیرینچی نوبه ده دوغما وطنی حقینده نظمه چکدیگی شعر لردن
اورنک لرگوسته ره رک ، شاعر دوغما وطنیندن اوزا قدا اولاندا :

سوی آذربایجان خواه شدن ، از هر کسی * بنده را بهترینوا زد شاه آذربایجان
قطران ابومنصور هسودانی مدح افتدیگی قصیده ده تکجه بیر بیتده
آذربایجان ، تبریز ، ترکستان ، چین ، عمان و عدن آدلارینی یئرلش — دیره
بولامیشدی .

ملک آذربایگان و امر ترکستان و چین * جای توتبریز و جاه توبه عمان عدن

با خود شاه ابوالخلیل جعفری مدح ائتدیگی قصیده ده دفعه لرله آذر-
بایجان آدینی ایشله دیر و اونوداها بویوتمک اوچون یازیر:
گربو اچ کا ربودی شاه گیتی خواندمسی

عیب دانم خواندن اورا شاه آذربایگان
شاعر آذربایجانلا قونشو اولکه و شهرلری نین آدلارینی یفری کلمش
کن نظمه چکمیشدیر.

سوارشان همه گردان ارمن و باخار * پیاده شان همه شیران لگزی و شروان
شاعر بونونلادا آذربایجان حکمدار نین قوشون ترکیبی نین کیملردن
عبارت اولدوغونو گوسته رمیشدیر.

قطران شعرلری نین بیرینده نوخا شهری نین آدینی چکیر، آموزو ده
یفرلی لهجه ده ایشلندیگی کیمی شهرین آدینی (نوخو) ایشله دیر. بونونلا
دا نوخا شهری نین قدیم و کهنه بیر شهر اولدوغونو ثبوت ائتمیش اولور:
ومده دادی مرا بزیر نخو وعده خویش را خلاف مکن
آموزونون تبریزده شفعا ائوتیکمه سی ایله علاقه دار، او شهرین آدینی
چکیر.

به تبریز، خانه برین برزمین بکردم بدینار و در شمین
شاعر گنجه ده اولارکن دوغما وطنی یا دینا دوشه رهک اورهک چیر -
پینتیلارینی بیله نظمه چکیر:

مرا بویه شهر تبریز خاست بجان اندرم آتش تیز خواست
دیگر بیتده:

چو تو مجلس آرای و جام گری ز تبریز زرین کنی تا بخارا
قطران دوغولدوغو کندین آدینی ابدی لشدیره رک قلمه ائلمیشدیر و
ممدوجونا خطاب سؤیله میشدیر:

خدمت توهم بشهر اندرکنم، برجان غم * گرچه ایزدجان من در شادی آباد آفرید
شادی آباد (شادا) یا پینه شلوار کندی تبریزین ۱۲ کیلومتر لیگنده
یفرلشن بیر آبا دلیقین آدی دیر.

قطران قصیده و تاریخی منظومه لرینده شفا هی خلق ادبیاتینا تئز -
تئز مراجعه ائدیپ، آموز دولقون یارادیلیقینی اونلارلا داها رنگین -
لشدیر میشدیر. شفا هی خلق داستا نلاری قهرمانلارینا گلدیکده، قطران ایلك
دفعه اولاراق فرهادین آدینی شفا هی ادبیاتدان گوتوروب یازیلدی

ادبیات داخل اضمیثدیر، بورادان، برداها آیدین اولورکی، میلادی
 ۱* - عصر دن چوخ قاباق فرهادین عشق احوالاتی و سئوگی ماجراسی آذرب-
 بايجان خلقی آراسیندا و تورپاغیندا گئنیش صورتده یا بیلمیش ایتمیش
 کی، قطران کیمی بیویوک بیر صنعتکاراؤز تاریخی، نظوم اثرینده بوا حوا-
 لاتا دقت یئتیریب دفعه لرله فرهادین آدینی چکمیث دیر، قطرانین فرهاددا
 حصرا تدیگی بیت لرده داش چاپان عذابلار چکن، درد و بلالارا دؤزن، سعا-
 دت و وصالدان محروم اولان بیرا یگید کیمی، بیر مغلوب و منفور بیر سیما کیمی
 ترنما تدیلمیر، بودا قطرانین سارای شاعری اولوب، حکمدارلارا طرفدار
 اولدوغوندا ان ایره لی گلمیثدیر.

قطرانین فرهاد حقیقنده سؤیله دیگی شعر لریندن اورنگ لر:

حسودش باد چون فرهاد بریستر برنج اندر
 ولیش با نشاط و ناز چون پرویز با شیرین
 همیشه شاه شادی زبخت خویشتن شاد است
 بملک اندر چو پرویز است و بدخواهش چو فرهاد
 نبرده رنج یکی هست چون دل فرهاد
 ندیده نازیکی هست چون رخ شیرین
 تا حدیث خسرو و فرهاد باشد در جهان
 اویسان خسرو دشمنش چون فرهاد باد
 ایبا بچهره چو شیرین به زهره چون فرهاد
 ایبا بحسن چو لیلی بمهر چون مجنون
 همه شیرینی شیرین به گل داده است پنداری
 براه و نالان هزار آوا چو فرهاد است پنداری
 عدوتان باد فرهادی برنجوری و بیدادی
 زدولت بادتان شادی چو خسرو از لب شیرین
 دشت بخندد همی چو چهره شیرین
 ابر بگیرد همی چو دیده فرهاد
 گورونور مناسبت همیشه فرهادا منفی اولموشدور.
 قطران وطنیندن علاوه اؤز دورونون (۷ عصرین) دنیا مدنیتی و
 اولکه لرین الدها تدیگ لری ناکلیت لرله ده تانیش اولموشا و نالارین
 تاریخ، خصوصیت لری و موفقیت لری باره ده ملاحظه لر سؤیله میثدیر. ا. قصیده
 لرینده بیر چوخ اولکه، ولایت و شهر لرین آدینی چکمیثدیرا و جمله دن:

آبخاز، اران، مغان، خراسان، خوزستان، کاشان، تبریز، ساراب، شروان،
 نوخا، شک، گنجه، اردبیل، خلخال، نخجوان، زنگان، اصفهان، آمل، ساری، بابل،
 استخر، شادی آباد، لشکری آباد، خارج شهرلردن :
 بغداد، بخارا، بلخ، چگل، گنگه، خیرخیز، خلخ، خوارزم، سمرقند، کشمیر،
 طراز، فرخار، صنعا، عدن، غاتفر، قسطنطنیه، کربلا، مکه، یمن و سایر
 کیمی شهرین آدلارینی چکمیشدیر .
 اولکه لردن : آذربایجان، ایران، یونان، روم، مصر، عربستان، حبشستان
 هندوستان، تورکستان، چین، تبت و سایر کیمی مملکت لرین آدلارینی
 چکمیشدیر .

قطرانین دیوانی بیرده یرلی ماخذ و ایلیک منبع کیمی ده چوخ دقتسه
 شایان اولموشدور . بیر چوخ عالم و تدقیقا تچیلارین دقت مرکزین ده قرار
 توتموشدور . سید احمد کسروی آموزونون اوچ جلددن عبارت "شهریاران گمنام"
 اثرینی یازارکن بیر چوخ مسیحی و مسلمان عالمرین اثرلریندن یثیری
 گلمیش استفاده ائدیپ ، اوللاردان مناسب شاهدرگوتوره نده بو عالم لرین
 اکثریتی علم عالمنده تا نینمیش و دونیا شهرتی قازانمیش بیلجی لر
 اولسالاردا ، بونلارین ایچه ریسینده قطران تبریزی یارادیلجی اونسون
 دیوانی هامیدان آرتیق "شهریاران گمنام" اثری نین مؤلفینه فایدالی
 اولوب ، کؤمک ائتمیشدیر .

بیز سید احمد کسروی نین هانسی عالم لردن استفاده ائدیپ اثرینی
 یاراتماق اوچون اوللاردان شاهدرگوتورموشدور بیرنجه سی نین آدینی و
 اثرلرینی و ثریبیک و بونونلادا گؤستمک ایسته ییبریک قطران تبریزی نه
 کیمی علم قهرمانلاری و استنادگا هلاری آراسیندا موفقیت قازانمیشدیر .
 اوللاردان بیرنجه سی بونلاردیر :

- ۱- ابن اثیر کامل التواریخ
- ۲- ابن اسفندیار تاریخ طبرستان
- ۳- ابن الندیم الفهرست
- ۴- ابن بلخی فارسنامه
- ۵- ابن حوقل المسالک و الممالک در تاریخ
- ۶- ابن خردادبه المسالک و الممالک در جغرافیا
- ۷- ابن خلدون کتاب العمر و دیوان المبتدا و الخیر فی الایام عرب و العجم
 و البربر
- ۸- ابن خلکان و فیات الاعیان
- ۹- ابن عربی فصوص الحکم
- ۱۰- ابن مشکویه تجارب الامم
- ۱۱- ابن فقیه همدانی البلدان
- ۱۲- استخری مسالک الممالک

- ۱۳- اسدی طوسی گرشاسب نامه
 ۱۴- بیهقی تاریخ بیهقی
 ۱۵- قفطی تاریخ الحکماء
 ۱۶- صالحی تاریخ صالحی
 ۱۷- چامچیان تاریخ چامچیان
 ۱۸- راوندی راحت‌الصدور
 ۱۹- بلادزی فتوح‌البلدان
 ۲۰- امیر‌عنصر‌المعالی قابوس بن
 وشمگیر قابوس‌نامه
 ۲۱- قطران تبریزی دیوان
 ۲۲- گردیزی زین‌ال‌اخبار
 ۲۳- یاقوت‌حموی معجم‌البلدان
 ۲۴- مسعودی مروج‌الذهب
 ۲۵- مقدسی تاریخ مقدسی
 ۲۶- مستوفی نزهت‌القلوب

بونجا بویوک عالم‌وشهرتلی متفکرترین ایچینده "شهریاران گمنام" اثری نین یارانما سیندا، "دیوان قطران تبریزی" مؤلفین اساس استناد گاهی اولموشدور. جسار تله دشمک اولار کی، بواثرین اساس غیدا وثریجی منبعی قطران دیوانی اولموشدور. کسروی قطران ممدوحلاری نین آدلاری و قیساسرگذشت‌لرینی ائله اورادان گوتورموشدور.

نتیجه‌اعتباری ایله قطران دیوانی آذربایجان تاریخینی ایشیقلا- ندیرماقدا و اونون اونودولموش حصه‌لرینی آیدینلاشدیرماقدا جدی‌رول اوینا‌میش اساس ماخذ وایلیک منبع‌لردن بیری اولوب بویوک اهمیت کسب ائتمیشدیر.

تبریزلی قطرانین ادبی ارثینی آراشدیران، آذربایجان عالمی‌مرحوم محمدعلی تربیت‌آموزونون مشهور "دانشمندان آذربایجان" اثرینده یازیر: "دیوانیندان باشقا شاعرین "قوسنامه" یا "قوشنامه" آدلی بیر اثری ده او- لموشدور. اونون فارس دیلینده دیگر بیر اثری ده واردیر. بواثر "التفا - سیر" یا "تفا سیر فی‌الغته‌الفرس" (فارس دیلی نین ایضاحلی لغتی) آدلانیر. دوغبروداندا قطرانین بئله بیر علمی و ضروری اثری اتماسی دورونون، تاریخ نین ضروری وجدی طلبینه اویقون ساییلمالی دیر. بواثر فارس و تورک دیلینده یازیلیمیش بیر فرهنگ اولدوغو حالدا، او واختا قدر آموزنوعوند یازیلیمیش اولان ایلیک فرهنگ‌نامه دیر. گورونور اوزمان آذربایجاندا یاشایان ائله جه‌ده دیگر ایران تورک‌لری اوچون فارس دیلی نین ایضاح لی لغتینه جدی احتیاج حس ائدیلمیش بواثر زمانین طلب و ضروریتیندن دوغولوب میدانا چیخمیشدیر.

حضرت محمد (ص) بن اوگودلری

الْمُشَاوِرَةُ حِصْنٌ مِنَ النَّدَامَةِ وَأَمْنٌ مِنَ الْمَلَامَةِ

مشورت آدامی پشیمانلیقدان و دانلنماقدان ساخلار .

الْمُتَعَبِدُ بِغَيْرِ فِقْهِ كَالْحِمْلِ رَفِي لَطَاحُونَ

بیلیک سیز عبادت ائدهن دگیرمان افشهگی کیمی دیر .

الْمُؤْمِنُ مِرْآةُ الْمُؤْمِنِ وَالْمُؤْمِنُ أَخُو الْمُؤْمِنِ يَحُوطُهُ مِنْ وَرَائِهِ

مؤمن، مؤمنین گوزگوسو، وقارداشی دیر . دالیسیندان اونو قورور .

الْمُؤْمِنُ أَكْرَمُ عَلَيَّ لِلَّهِ مِنْ بَعْضِ مَلَائِكَتِهِ

مؤمن تانری یانیندا، بعضی ملک لردن عزیز دیر .

الْمُسْلِمُونَ إِخْوَةٌ لِأَفْضَلِ لِأَحَدٍ عَلَى أَحَدٍ إِلَّا بِالتَّقْوَى

مسلمانلار قارداش دیرلار . تقوادان باشقا بیر- بیرلرینه اوستون -

لوکلری یوخدور .

الْمَكْرُ وَالْخَدِيعَةُ وَالْخِيَانَةُ فِي النَّارِ

حیله، آلداتماق، و خیانت جهنمده دیر .

نَحَّ الْأَذَى عَن طَرِيقِ الْمُسْلِمِينَ

اذیتی مسلمانلاردان اوزا قلاش دیر .

نِعْمَ التَّنْيُ الْهَدِيَّةُ مَا مَحَاجَتُهُ

نه یاخشی شئی دیر حاجت قارشی سیندا هدییه!

نِعْمَ سِلَاحُ الْمُؤْمِنِ الصَّبْرُ وَالِدُعَاءُ

نه یاخشی سلاح دیر مؤمن اوچون صبر و دعا .

نِعْمَ الْمَالُ الصَّالِحُ لِلرَّجُلِ الصَّالِحِ

نه یاخشی دیر صالح مال صالح کیشیه .

نِعْمَ صَوْمِعَةُ الْمُسْلِمِ بَيْتُهُ

مسلمان اوچون نه یاخشی صومعه دهر اونون ائوی .

نِعْمَ الْهَدِيَّةُ الْكَلِمَةُ مِنْ كَلَامِ الْحِكْمَةِ

نه یاخشی هدییه دیر حکمتلی بیر سؤز .

ترجمه : دکتر جواد دهیشت

مبانی دستور زبان آذربایجانی

(ترکیبات و جملات)

(۲)

ترکیبات تعیینی اسمی در ترکیبات تعیینی اسمی، که از گسترده ترین انواع ترکیبات تعیینی در زبان آذربایجانی هستند، طرف اول ترکیب از هر نوع از انواع کلمات که باشند، طرف دوم مطلقاً اسم خواهد بود. ترکیبات تعیینی اسمی با برد گسترده خود آنچه را که بشکل صفت و موصوف و اضافه ملکی و سایر عنوان می شود، در بر می گیرد.

ترکیبات تعیینی اسمی بر حسب اینکه طرفین ترکیب بدون پذیرش یا با پذیرش ربط ترکیب شوند، به سه گروه تقسیم می شوند:

گروه اول - ترکیباتی هستند که در آنها طرفین ترکیب بدون پذیرش پسوند تصریفی و بطریق تجانس با هم ترکیب می شوند. مانند: "ایپک پارچا-پارچه حریر"، "قیرمیزی آلمان-سیب سرخ"، "سینیق قاب-ظرف شکسته"، "اوزاق یول-راه دور"، "تازا سؤز-حرف تازه"، "بوکتاب-این کتاب"، "بش کیشی-پنج مرد"، "ایکی اوزلو آدام-آدم دورو".

گروه دوم- ترکیباتی هستند که در آنها یکی از طرفین (طرف اصلی) پسوند تصریفی نسبت می پذیرد و طرف دیگر آزاد می ماند. مانند: "باها ریاغیشی-باران بهاری"، "اوشاق پالتاری-لباس بچگانه" "آیی دوستلوغو-دوستی خرس"، "پالید آغاچی-درخت بلوط"، "یول گؤزتچیسی-نگهبان راه"، "قارپیز توخومو-تخم هندوانه".

گروه سوم- ترکیباتی هستند که در آنها هر دو طرف پسوند تصریفی می پذیرند. مانند: "یا زیچینین اثری-اثر نویسنده"، "دونیانین گله جگی-آینده جهان" "قونشونون اوغلو-پسر همسایه"، "بیزیم آرزولاریمیز-آرزوهای ما" "سیزین ائوینیز-خانه شما"، "گشجه نین قارانیلیغی-تاریکی شب"، "گوندوزون آیدینلیغی-روشنائی روز" ترکیب تعیینی اسمی نوع اول

در این نوع ترکیب تعیینی، طرفین بدون پذیرش هیچگونه پیوند ارتباطی و صرفاً به اقتضای علاقه تجانس بهم می پیوندند. فرق اساسی ترکیب تعیینی نوع اول با ترکیبهای تعیینی نوع دوم و سوم، علاوه

برعدم قبول پیوند ارتباطی، در آنستکه در این نوع ترکیب تعیینی، طرف اول چگونگی و کم و کیف طرف دوم را معلوم می‌کند، در صورتیکه در ترکیبهای تعیینی نوع دوم و سوم، مناسبت مادی موجود ما بین دو نمود مستقل مشخص می‌شود. در مثالهای: "یوخسول آدام - آدم ندار"، "ایشیق اشو - خانه روشن"، "بولور کاسا - کاسه بلور"، "ایللیق سو - آب ولرم" تنها یک شئی وجود دارد که آنهم بوسیله طرف دوم مشخص می‌شود و طرف اول وصف حالی است بر طرف دوم. در ترکیب نوع دوم و سوم، برعکس هر یک از طرفین به شئی خاصی دلالت دارند.

در ترکیب تعیینی نوع اول، طرف دوم ترکیب همیشه اسم است. طرف اول ترکیب بر حسب اینکه از اسم یا انواع دیگر کلمه تشکیل شود، ترکیب تعیینی نوع اول دارای انواع زیر خواهد بود:

الف - طرف اول ترکیب از اسم تشکیل می‌شود: - در این نوع ترکیب، هر دو طرف معمولاً از اسم می‌ذات تشکیل می‌شوند و بر حسب معنی و مدلول دارای انواع زیر هستند:

۱ - طرف اول جنس و ماده و لویه طرف دوم را معلوم می‌کند. مانند: "دمیر قاپی - در آهنی"، "قیزیل اوزوک - انگشتری طلا"، "تخته قاشیق - قاشق چوبی" ایپ جوراب - جوراب پشمی.

۲ - طرف اول شغل و حرفه و تخصص طرف دوم را (که عموماً نام شخص است) معلوم می‌کند. مانند: "چوبان حسن - حسن چوبان"، "دمیرچی موسی - موسی آهنگر" "کومورچو زینال - زینال ذغالی"، "مولود ما ما - مولود قابله"، "صابونچی نقی - نقی صابونچی".

۳ - طرف اول نسبت خویشاوندی و آشنائی طرف دوم را معلوم می‌کند. مانند: "عمی اوغلو یحیی - عموزاده یحیی"، "خالا اوغلو نوروز - خاله زاده نوروز"، "باجی قیزی سولماز - خواهرزاده سولماز"، "قونشو مراد - مراد همسایه".

۴ - طرف اول منشاء ملی و قومی طرف دوم را معلوم می‌کند. مانند: "کرد الیاس - الیاس کرد"، "گیلک فرهاد - فرهاد گیلک" "ارمنی ها کوپ - ها کوپ ارمنی"، "عرب فاخر - فاخر عرب".

۵ - طرف اول عنوان اجتماع و سنتی طرف دوم را معلوم می‌کند. مانند: "درویش قاسم - قاسم درویش"، "میرزا سمندر، مشهدی کاظم، کبلائی یوسف"، حاجی برکت.

۶ - طرف اول لقب عامیانه و غالباً کنایه آمیز طرف دوم را معلوم می‌کند. مانند: "خوروز عسکر - عسکر خروس"، "جوجه کریم - کریم جوجه"، "ایت بایرام -

با یرام سگه"، "ببه محمود- محمودببه".

قید: در بعضی از ترکیبهای اسمی بالا، بعضاً در زبان شفاهی طرفین جا عوض کرده و ترکیبها بصورت موسی دمیرچی، زینال کومورچو و یا نوروز خالا و غلو و سولما زباجی قیزی نیز بکار برده میشود.

ب- طرف اول ترکیب از صفت تشکیل میشود. - این نوع ترکیب که در زبان رواج بسیار گسترده ای دارد، در واقع همان ترکیب صفت و موصوف است. در این نوع ترکیب تعیینی، طرف اول کیفیت، علامت، خاصیت، زمان، مکان و سایر اوصاف طرف دوم را مشخص میسازد و بر حسب معنی و مدلول دارای انواع زیر است:

۱- طرف اول رنگ و علامت طرف دوم را تعیین میکند: "قیرمیزی آلمان = سیب سرخ"، "ساری قارپیز = هندوانه زرد"، "آغ اوزوم = انگور سفید"، "گؤی چمن = چمن سبز"، "گؤزهل قیز = دختر زیبا".

۲- طرف اول حالت و کیفیت درونی طرف دوم را که با اسم عام بیان میشود معلوم میکند: "اوتانجا ق او شاق = بچه خجالتی"، "چیلیس حاجی = حاجی کنس" "پاخیل آدام = آدم بخیل"، "سومسوک ایت = سگ دله"، "مهربان باجی = خواهر مهربان".

۳- طرف اول مسافت و مقیاس طرف دوم را معلوم میکند: "اوزون یول = راه طولانی"، "اوزاق قوهوم = قوم خویش دور"، "یاخین کند = دهکده نزدیک"، "درین قویو = چاه عمیق"، "گن آغیز = دهان گشاد"، "دار کوچه = کوچه تنگ".

۴- طرف اول رابطه تعلق و ملکیت طرف دوم را معلوم میکند: "بوینوزلو گنجی = بز شاخدار"، "پوللوتا جر = تاجریولدار"، "پهرلی آت = اسب زیندار" "بوزمه لی تومان = تنبان چین دار".

۵- طرف اول خاصیت و حالت عارضی طرف دوم را معلوم میکند: "سویوق سو = آب سرد"، "ایستی ها وا = هوای گرم"، "یاش اودون = هیزم تر"، "قورو تورپاق = خاک خشک".

۶- طرف اول وضعیت موجود طرف دوم را معلوم میکند: "آچیق قاپی = در باز" "جیریق پالتار = لباس پاره"، "سُونوگ اود = آتش خاموش"، "داغینیق بولودلار = ابرهای پراکنده".

۷- طرف اول منسوبیت محلی طرف دوم را معلوم میکند: "ایرانلی نوروزملی = نوروزعلی ایرانی"، "قاراداغلی ارشد = ارشد قاراداغی"، "توفارقانلی عابباس = عباس توفارقانی".

۸- طرف اول از ظروف زمان و مکان تشکیل میشود که این ظروف با پذیرش

پیوند "کی" = *ki* "حالت صفت بخود میگیرد و زمان و مکان طرف دوم را معلوم میکند: "بوگونکو یا غیش = باران مروزی"، "دوننکی توقوشما = برخوردار دیر-وزی"، "بیلدیرکی قورا خلیق = خشکسالی پارسالی"، "قابا قکی ایشلر = کارهای دیروزی"، "داغدا کی قار = برفی که در کوهستان (است)"، "گویده کی ولدوز = ستاره ای که در آسمان (است)"، "اژوده کی آدام = شخصی که در خانه (است)".

۹ - طرف اول سن و سال طرف دوم را معلوم میکند: "گورپه اوشاق = بچه خردسال"، "جوان وغلان = پسر جوان"، "قوجا کیشی = مرد پیر"،

۱۰ - طرف اول خصوصیات جسمی و وجودی طرف دوم را معلوم میکند: "توپال تیمور = تیمور لنگ"، "کور مرسل = مرسل نابینا"، "کارزلیخا = زلیخای کر" "اینجه قیز = دختر ظریف"، "اوجا بوی قادین = زن قذبلند".

۱۱ - طرف اول خصوصیات شکلی طرف دوم را معلوم میکند: "دیک دابان باشماق = کفش پاشنه بلند" "انلی یاریپاق آغاچ = درخت پهن برگ"، "قیوریم توک قوزو = بره مو و زوزی".

ج - طرف اول ترکیب از عدد تشکیل میشود: - اعداد نیز مانند صفات میتواند بصورت گسترده ای قبل از اسمی قرار گیرند و مقدار و کمیت آنها را معلوم کنند. کلیه اسمی قابل اندازه گیری و شمارش، بغیر از تعداد معینی از اسمی مجرد مانند: "گوزه للیک = زیبائی"، "قورخا قلیق = ترسوئی" "آیریلیق = جدائی"، "یاخشیلیق = نیکی"، میتواند بعد از اعداد قرار گیرند و ترکیب تعیینی تشکیل دهند. اعداد بر حسب اینکه از نوع اصلی، ترتیبی یا توزیعی باشند، میتواند ترکیباتی به اشکال زیر بوجود آورند:

۱ - طرف اول از اعداد اصلی بوده و شماره و تعداد حقیقی طرف دوم را معلوم میکند: "بئش کتاب = پنج کتاب"، "اوتوز ایکی دیش = سی و دو دندان"، "اون ایکی آی = دوازده ماه"، "مین بئش یوز متر = هزار و پانصد متر".

۲ - طرف اول از اعداد ترتیبی بوده و درجه و مرتبه طرف دوم را معلوم میکند: "بیرینجی آدام = اولین شخص"، "دوردونجو قات = چهارمین اشکوب" "اون دو قوزونجو قرن = نوزدهمین قرن یا قرن نوزدهم"، "مین اوچ یوز آلتیمیش بئشینجی ایل = هزار و سیصد و پنجمین سال یا سال هزار و سیصد و شصت و پنج".

۳ - طرف اول از اعداد توزیعی بوده و تعداد تخمینی طرف دوم را معلوم میکند: "دورد - بئش نفر = چهارپنج نفر"، "بئش آلتی آتلی = پنجش سواره" "مین - مین اژو = هزارهزار خانه"، "بیر قدر پول = مقداری پول"، "اوتوزا

یا خینا بیشچی = نزدیک به سی (نفر) کا رگر .

د - طرف اول ترکیب از ضمیر تشکیل میشود :- با اینکه شرکت ضما پسر در تشکیل ترکیبات تعیینی در حد اسم و صفت و عدد وسیع نیست ، با وجود این ، بغیر از ضما یر شخصی ، بقیه ضما یر میتوانند طرف اول ترکیبات تعیینی را تشکیل دهند مانند : "بو اشو = این خانه " ، "او گشجه = آن شب " ، "ها نسی ایل = کدام سال ؟" "بشله ایشلر = چنین کارها " ، "اٹله سوزلر = چنان حرفها " .

ه - طرف اول ترکیب از صفت فعلی تشکیل میشود :- صفات فعلی که در کلام در نقش صفت خود نمائی میکنند ، در اینجا در ترکیب تعیینی بجای تعیین کیفیات و علائم مندرج در اشیاء حالت حرکت و کنش مندرج در آنها را تعیین میکنند .
صفات فعلی بر حسب اشکال پیوندی شامل انواعی بقرا رز بر هستند :

۱ - صفات فعلی مختوم به پیوند چهار شکلی *müş muş miş miş* که ترکیبها ئی در رابطه با حالت گذشته اشیاء بوجود میآوردند : "سینا نمیش آدام = شخص آ ز موده شده " ، "سؤنموش اود = آتش خاموش (شده) " ، "ایشلنمیش بالتا = تبر کا ر کرده " ، "سوا ریلیمیش پولاد = پولاد آبدیده " ، "اونودولموش خاطره = خاطره از یا درفته " .

۲ - صفات فعلی مختوم به پیوند دوشکلی *am am* ترکیبها ئی در رابطه با وضع و حالت فعلی اشیاء بوجود میآوردند : "اوچان قوش = مرغ (در حال پرواز) " "باتان گونش = آفتاب (در حال غروب) " ، "گورولن ایش = کار (در حال انجام)

۳ - صفات فعلی مختوم به پیوند دوشکلی *acak acaq* ترکیبها ئی در رابطه با حالت و عملی که اشیاء در آینده با یدانجام دهند بوجود میآوردند : "اولاچاق ایش = کار انجام میافتد " ، "دریله جک تاخیل = غله درو شدنی " ، "اشیدیله جک سس = صدای شنیده شدنی " ، "باخیلاچاق فیلم = فیلم تماشا ئی

۴ - صفات فعلی مختوم به پیوند دوشکلی *asi asi* ترکیبها ئی در رابطه با حالت اشیاء بوجود میآوردند : "قازیلای قویو = چاه کنده شدنی " ، "دئییله سی سوز = حرف گفته شدنی " .

۵ - صفات فعلی مختوم به پیوند دوشکلی *mali mali* ترکیبها ئی در رابطه با حالت اشیاء بوجود میآوردند : "اوخومالی کتاب = کتاب خواندنی " ، "ایچمه لی سو = آب نوشیدنی " .

+ + + + +

ترکیب اسمی نوع دوم

در ترکیب تعیینی نوع دوم، طرف دوم پسوند میپذیرد و طرف اول آزاد میماند مانند: "مشه آغا جی = درخت بیشه"، "قویون سودو = شیرگوسفند"، "گوزیاشی = اشک چشم"، "داغ گنچی سی = بزکوهی"، "کورا و غلوما هنی سی = ترانه کورا و غلو" "سو شیریلتی سی = شرش آب".

در این نوع ترکیب اسمی، پسوند الحاقی به آخر طرف دوم که از نوع پیوند نسبت میباشند، نقش اصلی ایجا در رابطه ما بین طرفین ترکیب را بعهده دارد. بطوریکه با حذف پیوند مذکور، رابطه موجود ما بین طرفین ترکیب از میان میرود. از ترکیب تعیینی نوع دوم در کتابهای دستور زبان معمولاً بعنوان حالت اضافه نامعین نام برده میشود.

تما یز ترکیب نوع دوم از نوع اول، علاوه بر دخالت پیوند نسبت در آنستکه در این نوع ترکیب اسمی، طرف اول نیز غالباً اسم است و ارتباط موجود ما بین دو طرف یک رابطه مادی است.

در این نوع ترکیب اسمی رابطه میان دو طرف ترکیب بقدری محکم و غیر قابل انفکاک است که در میان آن دو هیچ عنصری را نمیتوان دخالت داد. این خصوصیت زمینه بسیار مساعدی را برای تبدیل این نوع ترکیب اسمی بکلمات مرکب فراهم میآورد. مثلاً کلمات مرکبی از نوع "بویونباغی = گردنبند"، "بالیق قولانی = گوش ماهی"، "آیاق قابی = کفش"، "دوه قوشو = شتر مرغ"، "بشر آلماسی = سیب زمینی"، "شکرچوره یی = نان شکری" ترکیبات اسمی نوع دوم هستند که به کلمات مرکب تبدیل شده اند و بصورت لغت واحد درآمده اند.

ترکیب تعیینی نوع دوم از نظر ساخت در اشکال زیرین بکار برده میشود:

الف هر یک از طرفین از یک کلمه تشکیل میشود. مانند: "تبریز شهری = شهر تبریز"، "چای سویو = آب رودخانه"، "اؤکوز دریمی = پوست گاو"، "یا زلیقی بوغداسی = گندم بهاره".

ب - طرف اول ترکیب از یک ترکیب تعیینی و طرف دوم از یک کلمه تشکیل میشود. مانند: "دمیریول اداره می = اداره راه آهن"، "قاچاق نبی داستانی = داستان قاچاق نبی"، "مشروطه انقلابی ایلیری = سالهای انقلاب مشروطه"، "تورک دیلیری لغتی = فرهنگ زبانهای ترکی"، "اوزون دره نغمه سی = ترانه اوزون دره".

ج- طرف اول ترکیب از یک ترکیب تکراری (متقارن، متشابه و امثال آن) و طرف دوم از یک کلمه تشکیل میشود. مانند: "قارپیز- قوهون بوستانی = جالیزهندوانه و خربوزه"، "ماشین- تراکتور کاخاناسی = کاخان ماشین و تراکتور"، "قویون- قوزو سوروسو = رمه گوسفندوبره"، "آرواد- اوشاق خجالتی = شرمنده زن و فرزند"، "قاش- گوز اشاره سی = اشاره چشم و ابرو".
 د- طرف اول ترکیب از انواع جملاتی که بیا نگریک عنوان یا مثل هستند تشکیل میشود. مانند: "آی بری باخ) هاواسی- آهنگ"، "آهای! = باین سو" "آچارام صاندیغی، تۆکرم پامبیغی" مثلی (میگشایم صندوق را، میپراکنم پنبه را" "ها مینی بزهر، اوزو لوت گزه ر) تاپما جاسی = چیستان (همه را می آراید، و خود لخت میگردد".

ترکیبات تعیینی نوع دوم از نظر تنوع معانی دارای انواع بسیار است که در زیر بعمده ترین آنها اشاره میشود:

۱- طرفین ترکیب با اسامی عام بیان میشود و طرف اول منشاء مادی و جنس طرف دوم را تعیین میکند: "قویون اتی = گوشت گوسفند"، "اینک سودو = شیرگا و" "دوه یونو = پشم شتر"، "بوغدا چوره یی = نان گندم"، "قوش یومورتاسی = تخم پرنده"، "نار سو یو = آب انار"

۲- طرف اول ترکیب با اسامی عام یا خاص بیان میشود و وابستگی ملی و قومی و محلی طرف دوم را تعیین میکند: "وطن تورپاغی = خاک وطن"، "آذربایجان دیلی = زبان آذربایجانی"، "تبریز اهلی = اهل تبریز"، "فارس شعری = شعر فارسی"، "خلق شاعری = شاعر خلقی".

۳- طرف اول ترکیب با اسم عام و طرف دوم با اسم خاص جمع بیان میشود و طرف اول نوع گروهی و اجتماعی طرف دوم را تعیین میکند: "آت ایلخی سی = ایلخی اسب" "دورنا قاتاری = قطار دورنا"، "قویون سوروسو = گله گوسفند"، "اوت تایاسی = کپه علف"، "دلی پیغینجاغی = مجمع دیوانه".

۴- طرف اول ترکیب با اسامی خاص جغرافیائی یا محلی، و طرف دوم با اسامی عام بیان میشود و طرف اول نسبت مکانی طرف دوم را تعیین میکند: "مراغا با سبغی = باس دوق مراغه"، "زونوز آلماسی = سیب زونوز"، "سراب کره سی = کره سراب"، "ساوا ناری = انار ساوه".

۵- طرف اول ترکیب با اسامی خاص جغرافیائی یا محلی، و طرف دوم با اسامی عام بیان میشود و طرف اول موضع مکانی طرف دوم را تعیین میکند: "ساوالان دافی

= کوه سبلان" ، "آراز چایی = رود ارس" ، "ارک قالاسی = قلعه ارک" ، "گولوستا^ن باغی = باغ گلستان" . .

۶ - طرف اول و دوم ترکیب با اسامی عام بیان میشود ، و طرف اول زمان و موعد طرف دوم را تعیین میکند : "پازا کینی = کشت بهاری" ، "قیش گنجه سی = شب زمستان" ، "پاییزیا غیشی = باران پاییزی" ، "ایش گونو = روزگار" ، "سحر چاغی = هنگام سحر" ، "بایرام پالتاری = لباس عید" .

۷ - طرف اول و دوم ترکیب با اسامی عام بیان میشود ، و طرف اول وظیفه و مسئولیت اجتماعی طرف دوم را معلوم میکند : "مدرسه مدیری = مدیر مدرسه" ، "ادبیات معلمی = معلم ادبیات" ، "گوز حکیمی = چشم پزشکی" ، "دولت ما مورو = ما مورد دولت" .

۸ - طرف اول و دوم ترکیب با اسامی عام بیان میشود ، و طرف اول مورد مصرف و کاربرد طرف دوم را معلوم میکند : "سوجا می = جام آب" ، "حاما مکیسه سی = کیسه حمام" ، "پلوو قازانی = دیک پلو" ، "دوزقابی = نمکدان" ، "اودون انبار^ک = انبار هیزم" .

۹ - طرف اول و دوم ترکیب با اسامی عام بیان میشود ، و طرف اول هم نوع ، و هم واسطه و یا علامت اجرای طرف دوم را معلوم میکند : "ال ایشی = کار دستی" ، "گولله یازاسی = زخم گلوله" ، "ماشین یازیمی = نوشته ماشینی" ، "تفنگ سسی = صدای تفنگ" ، "دوشمن با سقینی = حمله دشمن" .

۱۰ - طرف اول ترکیب از اسامی عام یا خاص موجودات ، و طرف دوم حادثه و اختلال عارض بر طرف دوم را معلوم میکند : "گوز آغریسی = درد چشم" ، "دییش سانجیمی = درد دندان" ، "اورهک دویونتوسو = طپش قلب" ، "قارین سانجیمی = درد شکم" ، "آیاق بودره مه سی = لیز خوردن پا" ، "گون توتولما سی = گرفتن آفتاب" ، "یشر تیتره مه سی = لوزش زمین" .

۱۱ - طرف اول و دوم ترکیب با اسامی عام بیان میشود ، طرف اول خصوصیت طرف دوم را که عموماً با کلمات تقلید صوتی مشخص میشود ، معلوم میکند : "سو شیریلتی سی = شر شر آب" ، "گوی گورولتوسو = رعد آسمان" ، "ایت هافیل - تی سی = عوعوی سگ" ، "پیشیک موولتوسو = مومو گربه" ، "قویون مهله مه سی = بچ بچ گوسفند" .

۱۲ - طرف اول ترکیب با مصدر (ساده یا مرکب) و طرف دوم با اسم بیان میشود ،

و طرف اول حال و وضع و شرائط طرف دوم را معلوم میکند: "گوروشمک آرزوسو = آرزوی دیدار کردن"، "دوشونمک امکانی = امکان اندیشیدن"، "آغلاماق سسی = صدای گریستن"، "اٹولنمک یاشی = سن ازدواج"، "بیٹمک - ایچمک ساعتی = ساعت خوردن و نوشیدن"، "یا زیب اوخوماق حسرتی = حسرت نوشتن و خواندن"، "اوجوز آلیب، باها ساتماق ایشی = حرفه ارزان خریدن و گران فروختن".

۱۳ - هر دو طرف ترکیب از اسامی یکسان تشکیل میشود و طرف اول جنبه کیفی طرف دوم را تعیین میکند: "گؤزه ل لر گؤزه لی = زیبای زیبایان"، "شاعر لر شاعری = شاعرشاعران"، "قوچا قلارقوچا غی = دلیر دلیران".

۱۴ - طرف اول از اسم خاص و طرف دوم از اسم عام تشکیل میشود و مضمون و وظیفه اصلی طرف اول را معلوم میکند: "سهن دروزنا مه سی = روزنامه سهنند"، "وطن سینما سی = سینمای وطن"، "امیربا زاری = بازار امیر"، "توتونچولر کاروان - ساراسی = کاروانسرای توتوچی لر".

ترکیب اسمی نوع سوم

در ترکیب تعیینی نوع سوم، طرفین هر دو پسوند می پذیرند، مانند: "گونون ایشیغی = روشنائی خورشید"، "آغا جین یارپاغی = برگ درخت"، "انسانین دوشونجه سی"، "شاعرین خیالی"، "قورتولوشون یولو = راه آزادی (رهائی)".

بطوریکه در مثالهای بالا دیده میشود، در ترکیب تعیینی نوع سوم، طرف اول پسوند اضافه و طرف دوم پسوند نسبت می پذیرد. از ترکیب تعیینی نوع سوم در کتابهای دستور زبان معمولاً بعنوان حالت اضافه معین نام برده میشود. در ترکیب تعیینی نوع سوم، علاوه بر اینکه طرفین ترکیب هر دو پسوند می پذیرند

برخلاف ترکیب اسمی نوع اول و دوم، طرفین از نظر شخص و کمیت حالت تطابق دارند تطابق طرفین در این نوع ترکیب اسمی از نظر شخص دائمی است. مانند "منیم کتابیم = کتاب من"، "سنین اوغلون = پسر تو"، "اونون قارداشی = برادر او"، "بیزیم آرزوموز = آرزوی ما"، "سیزین کیشی لیگیز = مردانگی شما"، "اونلارین اوزا قلیغی = دوری آنها"، "که در اینجا هیچوقت مثلاً "بیزیم کتابیم"، "منیم آرزوموز" و امثال آن نمیتوان گفت. ولی از نظر کمیت ترکیب حالت مشروط دارد. باین معنی که طرفین میتوانند با هم مطابقت داشته باشند. مانند: "احمدین قارداشی = برادر احمد"، "بیزیم کتابلاریمیز = کتابهای ما"، "اشاق لارین پالتارلاری = لباسهای کودکان" و یا مطابقت نداشته باشد. مانند:

"منیم کتابلاریم = کتابهای من"، "بیزیم آندیمیز = سوگند ما"، "آتلارین آیاغی = پای اسبها"، "داغلارین باشی = قله کوهها"، "کوچه نین داشلاری = سنگهای کوچه".

با این ترتیب، در این نوع ترکیب اسمی، تطابق نسبت بشخص ثابت و دائمی و نسبت به کمیت متغیر و مشروط است.

ترکیبات اسمی نوع سوم در عین حال که عموماً معنی تملک و انتساب را می‌رسانند، از نقطه نظر مفهوم تملیک و نسبت دارای اشکال مختلف هستند که عمده ترین آنها از این قرار است:

۱ - طرف اول ترکیب در حالت تملک بر طرف دوم قرار دارد. مانند:

"قوشون یوواسی = آشیانه پرنده"، "قونشونون ائوی = خانه همسایه"

"یا زیچین ائری = اثر نویسنده"، "قوناغین پالتوسو = پالتوی میهمان"

۲ - طرف اول در حالت خویشاوندی و نسبت با طرف دوم قرار دارد.

مانند: "آنانین اوشاغی = بچه مادر"، "آروادین اری = شوهر زن"، "قیزین

قارداشی = برادر دختر"، "واقغین کلینی = عروس واقف"، "طاههرین

آداغلیسی = نامزد طاهر"، "قاری نین نوله‌ری = نواده‌های پیرزن".

۳ - طرف اول ترکیب تماماً میت یک هستی، و طرف دوم عضو یا قسمتی و بخشی

از این هستی را میرساند. مانند: "آغا جین بوداقلاری = شاخه‌های درخت"،

"انسانین الی = دست انسان"، "بالتانین ساپی = دسته تبر"، "قوشون قاناد

= بال پرنده"، "مارالین بوینوزلاری = شاخهای گوزن".

۴ - طرف اول ترکیب اساساً می‌موجودات و طرف دوم اصوات تقلید طبیعی

ناشی از این موجودات را نشان میدهد. مانند: "سویون شیریلتیسی = شرش آب"

"پیشیکین خورولتوسو = خرخر گربه"، "یارپاقلارین پیچیلتیسی = پیچ‌پچ برگها"

"تراکتورون گورولتوسو = صدای تراکتور".

۵ - طرف اول ترکیب از اسم ذات یا معنی، و طرف دوم از اسم معنی تشکیل

میشود، و طرف دوم تعلق معنوی طرف اول را میرساند. مانند: "انسانین

دوشونجه‌سی = اندیشه انسان"، "آنانین رؤیاسی = رؤیای مادر"، "عدالتین

گوجو = نیروی عدالت"، "آیریلیغین حسرتی = حسرت جدائی".

۶ - طرف اول ترکیب از اسمی زمان یا مکان و طرف دوم از اسمی عام

تشکیل میشود، و طرف اول زمان یا مکان طرف دوم را معلوم میکند. مانند:

"یازین عطری = عطربهار"، "یایین ایستیسی = گرمای تابستان"، "قیشین

سویوغو = سرمای زمستان"، "گوندوزون خئیری = خیر روز"، "گئجه نین شری =

شرش "، "سهندین قاری = برف سهند"، "گویون اولدوزلاری = ستا و گان آسمان"
"ایرانین گله جگی = آینه ایران".

۷ - طرف اول ترکیب با اسم جمع، و طرف دوم از اسمی عام تشکیل می‌شود.
مانند: "اثلین ایستکلری = خواستهای خلق"، "وردونون باشچی سی = سرکرده اردو"، "سورونون چوبانی = چوپان گله"، "ایلخینین اوتلاغی = چراگاه ایلخی"
۸ - طرف اول ترکیب با اسمی ذات، و طرف دوم با اسم مصدر بیان می‌شود.
مانند: "اوشاغین یا تما سی = خوابیدن بچه"، "ایشچینین ایشلمه سی = کار کردن کارگر"، "چایین ایچیلمه سی = نوشیده شدن چایی"، "سوزون دئییلمه سی = گفته شدن حرف"، "مکتوبون یا زیلما سی = نوشته شدن نامه".

۹ - طرف اول ترکیب با حالت مصدری فعل، و طرف دوم با اسمی عام بیان می‌شود.
مانند: "یا شا ماغین دادی = لذت زیستن"، "آسقییر ماغین گناهی = گناه عطسه زدن"، "قولاق آسما ماغین سونو = عاقبت گوش نکردن".

طرفین ترکیبات تعیینی نوع سوم می‌توانند از انواع ترکیبات تعیینی تشکیل شوند که در این صورت ترکیب دارای اشکالی از قرار زیر خواهد بود:

الف - طرف اول ترکیب از ترکیب اسمی نوع دوم تشکیل می‌شود. مانند:
"آذری یوردونون اوغلو = فرزند سرزمین آذری"، "سویود آغا جینین کولگه سی = سایه درخت بید"، "یئر اوزونون یوخسوللاری = فقرای روی زمین"، "قییش گئجه لرینین ناغیللاری = قصه های شبهای زمستان".

ب - هر دو طرف ترکیب، از ترکیب اسمی نوع اول تشکیل می‌شود. مانند:
"بولودلو گئجه نین قارا اورپگی = پوشش سیاه شب ابری"، "تازا ایلین بیرینجی گونو = روز اول سال جدید"، "کاظم عمینین آغ بیغلاری = سبیل های سفید عمو کاظم".

ج - طرف اول ترکیب از ترکیب اسمی نوع اول تشکیل می‌شود. مانند:
"یاغشی گونون دوستو = دوست روز خوب"، "ایستی سولارین فایداسی = فایده ای آبهای گرم"، "اوزون یوللارین یورغونو = خسته راههای دور و دراز".

د - طرف دوم ترکیب از ترکیب اسمی نوع اول تشکیل می‌شود. مانند: شهرین قارانلیق کوچلری = کوچه های تاریک شهر"، "ایشین آغیر یوکو = بار سنگین کار"، "اٹوین دالی قاپی سی = در عقبی خانه".

سا هرین آردینجا

گشجه نین سسی ...

"عشق"، "یورد شوکیسی" و "حسرت" نغمه لرینی دیلیمیزین بوتون گؤزه للیگی ایله ترنم ائدهن بیر سسدی او. حقیف کی، لازیمی قسده ر ائشیدیلمه دی، شعریندن حق ائتدیگی اولچوده سوز ائدیلمه دی. من شخصا بو سسله ۴۵ ایل بوندان قاباق، ایلک دفعه، مکتب سیرالاریندا تانیس اولموشدوم. او جوغرافیا معلمی صفتی ایله، تبریزده طلبه طرفیندن شوپلن و سایر معلملرین حرمتینی قازانان، اوتانغاچ، چکینکن لکن بیلک لی و مهربان بیر شخصیت ایدی، ادبیا تلا هله شعرله مشغول اولدو - غونی صورالار آنلاینجا تعجب ائتمیشدیک. او اینجه ذوقونو و گئیش استعدادینی عادتاً بیر قصور کیمی بیزدن گیزلتمیشدی.

شعره، تورکجه شعره، تحصیل زامانیندا باشلامیش اولدو غوندان دا - نیشدیغینی خا طیرلاییرام. هر حالدا رومان تیک و عاشقانه، اموز دئیمی ایله "لیریک" کیچیک پارچالار اولاجاقدی بونلار. صورالاری دا شعرلر - ینده آرا - سیرا درینلیک لردن اوزه چیخان بیر آزا استانبول "چاملیجا" بیر آزا "مارمارا" بیر آزا گنجلیک شوکیلی و شاید "چال گؤزه لیم چال" شعرینده ("سحر ایشیق لانییر" مجموعه سینده) اشارت ائتدیگی و "قومر آل ساچلی ملک" کیمی موتیف لردن هورولو ایلک قلم تجربه لری. تاسف کی، من مکتب سیرالاریندان آیریلینجا "ساهر" دن ده اوزا قلاشمیش اولدوم. ایکینجی دونیا ساواشی ایله چالخالانان دونیادا، حیات منی وطنیمدن آیردی، مملکتدن ده تحصیل دالینجا آیریلیب گئتدیم و هر شئیدن خبر سیز قالدیم. سا هرایسه قایناسمالارین تا ایچینده و فیرطینانین تا اورتا - سیندایدی. ایندی اونومده دوران قاریشیق شعر ییغینیندان دا گورمک اولارکی، ساواش ایللیری بخصوص آذربایجان دا باش وئره ن حادثه لیر، دوینولو شاعرده عمومور بویونجا سورهن درین ایزلر بورا غمیشدیر. سا هر آغیرگونلر یا شامیش، سیس وقار انلیق دا غم و الم کروا نینا قوشولموش دور:

... اموز یوردوندا ن قوولانلار ،
دار دیبندن قورتولانلار ،
اموز دیلینده غزه ل یازان

آموزون آزاد انسان سانان

قوشولدولار او کروانا ... (سحرایشیقلائییر "سورگون")

اوندان صونرا ساهرین شعرینه حاکم اولان اساسی تعلیم "آغیرایلیر" یورد
حسرتی غربت دردی، "خلقین چتین یا شاییشی"، "ازیلن ائل ویا ساقلانان
دیل" و بونلارین یانیندا بو قارا وسویوق تابلویا جان ویره ن بیر
ایکی ایستی رنگ لی فییرچا ضربه سی: "عشق" و "اومید" سوزلری ...

بیزبورادا ساهرین حیاتی بویونجا قاپیلدیغی جریانلاری اونودا -
راق، آنجا ق شاعرین ان قوتلی طرفی یعنی "استه تیک" یانی ایله -
قارشیللاشا جاغییق، شاعرین اثرلرینی بو باخیمدان الیمیزده اولان قدر -
یله - گوزدن گچییره جه بیک، اونون حقینده اطرافلی تدقیق لزوملو -
آراشدیریجیلاریمیزین (محقق لریمیزین) بویونجا بورج دور.

هرشئی دن اول، ساهرین تورکجه اثرلرینی اوخورکن اونون "توصیف"
ده کی بویوک بجه ریگی گوزه چارپما قدادیر. افاده زنگین لیگی، وتشبیه
ده کی قدرتیندن بیرنجه مثال وئریریک: "توز" حقینده:

بورونرکن یوللار ناخیر گچنده

تورونج رنگی بولوتلانان توزلارا

(لیریک شعرلر - "شعرین سسی")

"سهند" و "شفق" اوچون:

شفق گولور سودا، سهند او یانیر

صدف رنگ لی اینجه ایپک یا تا قدا

(عثینی اثر - "سهند داغی")

یئنه "داغ، داش و دره" نین آنلاتیشی:

داغ قوشلاری اوتوشورکن یا واش - یا واش

بوغدا ایچره

قوش سسیله او یانیرلار آغیر یاتان

داغ، داش، دره

"قیزیل اوزن آچ قوجاغین"

بیر خیال سوزلردو آغا جلیق لاردان

سولار اوسته دوشوب کولگه تک سولدو

گشچن باها رلارین رنگ لری آرتیق

اوره گیمده آجی خاطیره اولدو....

"آنام اوچون"

بیر " مصر هئیکلی " اوچون :
اونون خومار ایری سیاه گوزونده
صحرالاردا یانان کولون نورو وار " اسکی سئوگیلیم "
بیرننجه ساده سوزله ، چوخ بویوک تاثیر یاراتماسینی بیلن بییر
شاعر دیر ساھر . مثلا :
أخشام اوستو آی افقدن آسلانییر
غربت ائلده گونول چورور پاسلانییر
قوی حق قوشو مئشه لیکده آغلا سین ،
سن آغلاما ، کیرپیک لرین ایسلانییر . (ارمنان)
یئنه ساده لیگین گوزه للیگینی گوسته رن ایکی مصراع :
قوجالیرکن کیشی ، عالم ده اونولا قوجالیر
بوژارار گویو گونش پرده لر آلتیندا قالیر
ارمنان " قوجالیرکن کیشی "

وبیرداھا مثال :
سکوت قونار هر یئره
قوش سسلری دوپولماز . " اوردده ک لر "
" یئل " حقینده :
اینجه ، ایپک قانادلارین آچاراق
مئشه لیکدن گیزلی - گیزلی یئل اسه ر . " ماهنی "
و " أخشام " چاغی :
أخشاملارین سرینلیگی دوشننده
اریر گونون صون ایشینی سولاردا
عشینی شعردن بیرننجه سطر داھا :
افق لرده قیزیل یوللار آچیلیر
رؤیالاردا صونسوز اولان یوللار تک .
أخشام الر دورغون سولار اوزه ره
املگون یاپراق صولغون چیچک بیر اتک
یوللار اوسته تؤولو ، غملی آغا جلار
ساکت - ساکت اوزاقلارا باغارلار . . . .
ساھر " کروان پوللانییر " شعرینده ، بوتکتیکی صون حدینده ایشله دیر
و شعرین آغرلرینده " سورپریز " عاملیندن ده موفقیت له استفاده ائدیر :

.... ياغيشلار يوئوبدور قان ايزلرينى
قوجا قلايبب زامان ديزلرينى
سكوئا دالميش ...

.... وحشته قيوريلير، بوزوشور گجه
يولا گوز تيكيبدير
سوزوشور گجه :
" کروان يوللانا جاق مى،

سمر گلينجه ؟ "

قارانليقدا ايشيقلار پنجه - پنجه
دان يئرى سوكولور
اذان اوخونور
گجه قوشلارى باخ
آغا جا قونور

دار آغاجينا ...

قوشلار قانادا چالير
نسيم قانادانير

كولگه كيمي بير شتى داردان ساللانير.

"كروان يوللانير" (تهران ۱۳۵۴)

ساده ليك و گوزه لليگه بيرداها مثال :

جواهر اولدوم سا، كيمسه آلمادى

اريديم، اريديم ايزيم قالمادى

آرخاداشلار منى يادا سالمادى

بوراخ ! گفديم گوزه ل آخسام چاغيدير .

گون باتير كولگه لر يئرده سورونور

سهندين اتهى سبه (چن) بورونور

اوزاقلاردان عزيز وطن گورونور

بوراخ گفديم گوزه ل آخسام چاغيدير

داغلار آرديندان ايلديريم چاخير

حسرتلر گونلومو بانديرير ياخير

آيريليق گجه سي باجادان ياخير

بوراخ ! گفديم گوزه ل آخسام چاغيدير

دولدورور ژاله لر گوللرین طاسین
اؤلوب - گئچن لرین ساخلاما یاسین
قویما مندن صونرا قاپی باغلانسین
بوراخ! گئدیم گوزهل آخشام چاغیدیر. ارمغان "آخشام چاغیدیر"
گوردوگونوز کیمی، ساهر، بویوک بیر فاجعه نی ان بسیط سوزلرله افاده
اقدن بیر شاعر دیر:

اوچوب رنگین قیزیم سسین کاللاشیب
کولگه له نیب گوزهل آلا گوزلرین. "بیر توخوجو قیزا"
و شعرین صونوندا:

رنگین اوچوب دوداقلارین گؤکه ریب
گل کونشله ن. آچسین سولموش گوللرین ...
گل قوش کیمی قاناد آچیب اوزاقلاش
قیزیل گونش اومپسون ساری تفللری .
همین بو بسیط لیک له، او خلقین یاشاییشیندان دا موفقیت له بحث
اقتمه سینی بیلیر:

سواقلی داملاردا یاپبادیر یانیر
میغمیغالاری باخ توستی داغیدیر
آخار سو باشیندا خلوت بیر یئرده
قره چی اوباسی قوروبدور چادیر.
گورونور گئدیرلر، شبح لر کیمی
چیت اوزون تومانلار یولدا یئلله نیر
آجلیق وار کئنده باهاردان بزى
آجلار دا آجلاردان چوره ک دیله نیر... (ارمغان - "چارا و یماق")

و آغیر ایللری بئله افاده ائدیر:

مزار تک آغزینی آچان دار
داخمالار چاغیرار انسانی .
.....

گئجه گوزه تچی سی بیر بایقوش
مشه لر ایچینده سس سالار...
اسر سویوق کوله ک شمالدان
سایریشار آلتین اولدوزلار

یخرده قارا اولجوم یول آچار (کووشن - "پوقه ما")
باشقا بیرمثال :

گشچهرسه بو یخردن حضرت خضر
گوره رکی، قورویوب حیات چشمه سی
پرده لردن قالخیر اولومون سسی
حیاتین یوکو آه! آغیردیر آغیر
قارانلیقدا یاتان اقللری چاغیر،
"هیاتین یوکو"
بو قارانلیق و آغیر ایللرده حکم سورهن شرط لرین ان تحمل اقدیللمزی
ساهر اوچون دیل و کولتوره ل تحکم ایدی ،شاعرین بو شرایطه جوابسی
قطعی بیرعکس العمل دی :

نده ن دلیلن دانیب شاعیر
یالتاقلانیب، ثنا ائتدی ؟
خنجر وثریب جلادلارا
قان ایچه نی دوعا ائتدی ؟
"آتلیلارین ..."
داها سرت عکس العمل :

بیر تاخیم فارس شاعیری
تحقیر ادرسه بیزلری
غم یشمه گویچک قیزیم
ایت هوره ر کروان گشچر .
و "کلین"ه وئردیکی نصیحت :

...سن ایشیق سان ، سن سالدیغین
ایشیقلاری بوغماز ظلمت .
قوی فارسلاشین ساتیلیمیشلار
سن اوغلونا تورکو اورگت .
(ارمغان "کلین")
گرچه شاعر، ان جوشغون غضبلی زامانیندا :
یاد دیلی اولسادا خوش سسلی یئنه
بیزجه ارباب سسی ، جلاد سسی دیر .

...

او بیزیم وارلیغیمیزلا دوگوشر
او بیزیم شعریمیزین دوشمانی دیر
" کابوس "
دقیهر، لکن بویوک فارسجا شعرلری شهادتی ایله فارسجانی شوی نیست

لرین تجاوزه واسطه‌سی کیمی خوش‌گورمورسده، اونو ایران اقللری نین مشترک ارتباط وسیله‌سی اولاراق منیمسه‌ر و افله‌سئوه‌رکی، اولواسلافی کیمی نسیمی لر و فضولی لرین ایزینده - او دیلده دیوان دولوسو دادلی - دادلی نغمه‌لرده یازار.

دیله مسئله‌سیله یاناشی، "حسرت" موتیفی ده ساهرین اثرلرینه حکم ائدن عامللردن دیر، بیر نچه مثال :

بیر سوسوز قالیمیش آغاج تک قورودون غربتده
تغز آیاقدان دوشوبن، تغز ده قوجالدین ساهر! ...
... هلمی گوللندی عزیز اولدو بابا یوردوندا
سن ده غربتده سولوب مزدونو آلدین ساهر! .. ارمغان "ساهر"
"شیرازا سفر" ایگنه‌لی و ایتی طبعه‌لی بیرشعدیر. "تخت جمشید" بین
"طاووس کباب" لی هن لیک لرینه اشارت لر وار، شعرین صون دؤردمصره -
عینی برابر اوغویاق :

سویله بیر بخت : بو چوللرده یورو !
اولو تک توزلو بو تهران دا چورو...
قالما ییب لامپادا بیر قطره ده یاغ
قارقیمیشدیر منی اول " شاه چیراغ " .
(ارمغان)

وحسرتین فریادی :

هانی بیزلرده اولان صاف گئجه‌لر،
آپنایا بنزه‌ر افق، قیرمیزی گون، هاله‌لی آی ؟
بو یئرین کئوشنی یوخ، داشلی و قوملو چولو وار...
داشلی چوللرده گزه‌ر چوخ جانا وار...
گئجه‌دیر ... یای گئجه‌سی
گلمیشیک تبریزه بیز
جان وئیر شهره نسیمین نفسی
اوجالیر آی او قیزیل داغلاردان
داغیلیر هر یئره- گول رایحه‌سی
کولگه ده گیزی قالان باغلاردان . ("تهرانین یای گئجه‌لرینده")

وطن خاطیره‌لری :

هاردا قالدی، آه "بارینج"ین باغلاری کهریزلری ؟
باغ، نه باغ واردیر نه ده کهریز جیواریمد! گؤزه‌ل! (ارمغان)

شاعر زامانین آغیشی نی گورور و هسرت و دردی بهر نجه قات
داها آرتیر :

ماوی گوللر گوللری، ای یاشیل باش اوردده ک لرا!
نه تفر کوجوب گشتدینیز، باشقا غریب دیارا ؟
سیر دفرکن بویوردا ایستی باهار گوللری
تانری بیلیر او زامان

کیملر کوجوب، کیم قالا ؟ "اوردک لرا"
بو تحسر دوینغوسو شاعیری آجی - آجی دو شوندورمکده دیر:
یاندا اوچوروم، ائنده چیخیلماز قالالار وار
یوکسلمه گه آه! تاب و توان یوخدو دیزیمده
...گون باتدی اوزاقلاردا، شفق سوندو بیرآزدان
طوفان قویا جاق قالما یا جاق یولدا ایزیم ده
یوخ گوزده پاریلتی و طراوت دوداغیمدا
نه حلقه ساچیمدا، نه باهار رنگی اوزومده
قیساجاسی و نتیجه اولاراق :

ایچدیم سه حیاتین شرابیندان * آغزیمدا زهرلی دادی قالدی
بیرآز حدتلی قیزغین، بیرآز دا کوسکون اداسیله لیریک شعرلرین
وثریملی دورینده صون گونه قدهر سانکی ائله بومصراعلارلا سلنمکده
ایدی :

توکولسون سولارین اوزونه * آغاجلاردان قویان یا پراقلا
قوی باغچانین باغین خرمنی
ساورولسون و اولسون تار و مار ...
...قوی قوشلار اوچسون، سله مه
مرموز اولکله ره گئده نی!
یول وثر گئچیم گوزهل ... آخشا مدیر
آخشا مدیر ... ساغلاما سن منی

"یول وثر گئچیم"
ساهرین اثرلرینه عمومی بیرباخیشلا آنلاشیلیرکی، شاعریمیز حکایه
"ژانر" یندان خوشلانیر و فیکیرلرینی بیرحکایه چرچیوه سینده افاده
اقتمه گی سفیر. مثلا یالنینز "کوشن" ده : یولچو، باغدا گول، بایاتلار
بهره رب سارایی، داغ معبدینده، پوئه ما، آدم ایله هوا، خرمن اوستو،
پارک، کندیمیزده اولوب - گئچنلر، آناناس قاپان ... کیمی ان

آزبندان ایگیری قدهر حکایه واردیر، بو حکایه لر اونا گفیش وصف
استعدا دینی گوسته رمگه فرصت و فریر .

حکایه لرین یانیندا بیرده ترجمه ایشلری واردیر . چوخ مختلف
مؤلف لردن منظوم ترجمه لر ائله میشدیر . سعدی دن تا قورکی یه قدهر
چوخ دگیشیک اسلوب و فکیر صاحب لریندن او سفودیگی قطعه لری اکثر
موفقیته له دیلیمیزه چئویرمیشدیر .

لامارتین - دن " گول " منظومه سینى ساهر منظوم ترجمه ائتمیش و
اثری "گوشن" - یین صونوندا اوخوجولارا تقدیم ائتمیشدیر .

بو ۱۶ دورلوک (رباعی) دن متشکل منظومه نین بخصوص ایلك دوردلو
- لرینی ساهر دیلیمیزه چئویرمیشدیر . "گول " قدیمدن بری اوستا
ترجمه چی لریمیزین دقت لرینی اوزه رینه چکیب دیر . ساهر ، سعداله رامی
پاشا ایله باشلایان بیرسلسله نین صون زنجیری دیر . آزادان گئچن یوز
ایل ظرفینده شعر دیلی نین نه قدهر ساده لشمیش اولدوغونو گورستمک
اوچون بو منظومه دن هر ایکی شاعرین قلمیندن بیره ر دوردلوک نمونه
وئرمک فایدالی اولار : تاریخ سیراسی ایله اولاه سعداله رامی پاشادان :

تاکی بو شتاب هر کناره

هئج مدینه یوخ مودور نه یه ؟

یلدای ازه لده سرسری سن

آرام و رجوع دان بری سن .

بیردم اولاماز می عومر ناساز

عمان دهیرده (دهرده) لنگرانداز ؟

ساهر دن :

بو صونسوز گفجه ده ، یعنی ساحیللره

نه زامانا قدهر سوروک له نه چه گیز ،

بیرگون بئله دمیر آتامدان

عصیرلرین عما نیندا ؟ ...

ساهرین فرانسیز شعریندن چئویردیگی الیمیزده کی نمونه لره گوره ،
شارل بودلر - دن چئویردیگی "دوشمان " شعری ان موفق لردتدیر ("گوو-
شن" - ده صحیفه ۱۷۳ - ه مراجعه ائدینیز) .

سعدی ، حافظ ، خیام دان ترجمه لره گلینجه ، الیمیزده کی نمونه لر ساهرین
بو ایشده بویوک بجه ریگینی گورسه دیر .

ساهر، "گلستان" حکایه‌لرینی موفقیت‌له نظمه چکمیشدیر. "گلستان" داییم تورکجه یازانلارین علاقه‌سینی چکمیشدیر، بو آرادا "سیف‌سرای" کیمی ادیب و شاعیرلر، "سعدی" نین اولمز اثرینی اونون اسلوبونسا اویاراق نثر-نظم قاریشینگی تورکجه‌یه چئویریلر. "سیف‌سرای" نین "گلستان ترجمه‌سی" هجری ۷۹۳ - ده مصرده مئیدانا گلیمیشدیر. ساهرین گلستان ترجمه‌لریندن نمونه وئرمک اوچون، قیسا حکایه‌لردن بیرسینی سفجیک، یعنی " یکی از شعرا پیش‌امیر دزدان رفت و ثنائی برو بگفت فرمود تا جامه‌از او برکنند و از ده بدر کنند..." ایله باشلایان، ۴ - نجی بابین ۱۰ - نجی حکایه‌سی نی ساهرین ترجمه‌سینی وئرمکدن قاباق یئنه مقایسه و تفنن اوچون ائله یوخاریدا کتیردیگیمیز نمونه - نین "سارایلی سیف" طرفیندن - سعدی دن دور ۱۰۰ (یوز) ایل صونرا - یازمیش اولدوغو تورکجه‌سینی ده تقدیم ائلیریک :

" بیر شاعر اوغرولار بگینه کیلیب (گلیب) مدح او قودو (او خودو) او ایسه بویوردی کیم تونون (دونون) سو یون، داخی بو کئند دن سورون (تبعید ائدین) ..."

ساهرین عینی حکایه‌نین منظوم ترجمه‌سینه گلینجه :

بیر قیش‌گونو گئتدی یازیق بیر شاعیر
 اوغرولارین امیری نین یانینا
 شعر اوخویوب، مدح و ثنا ائیلهدی
 دیلنچی تک یالتاقلاندی او خان .
 خان بویوردو چیخارتدیلار پالتارین
 لوت - بوره‌هنه قصبه‌دن قوودولار
 کند ایتلری هر طرفدن یوگوردو
 گوردو شاعیر یامان اولوب گرفتار...
 داش آختاردی قووسون قودوز ایتلری
 یئر دؤنموشدو قار توتموشدو هر یئری
 داش تاپمادی، دئدی " حرام زادالار!
 ایتی آچیب، باغلاپلار داشلاری ".
 سئیر ائدیردی خان غره‌دن شاعیری
 گولدو، گولدو... ائشیدیرکن سوزلرین
 دئدی : " شاعیر! نه ایسترسن، وئره‌ییم ."

دئدی: " یالنیز پالتاریمی ایسته ریم !"
 مَن خئیریندن گئچدیم، ائتمه یامانلیق ،
 آچیق اولسون سوفره ن گوروم آی بگیم !"
 " چوخ راضی یام کره میندن ، لطفوندن
 آنجاق بیراق بو دیاردان کؤچه ییم !..."
 ساهرین حافظ حقینده ۱۳۴۲ - ده یازدیغی بیر شعرده ("کؤوشن " ص
 ۱۸۲ و دوامی) بو مصراعلاری اوخوروق :
 ... قلم آلیب غزل یازدین ، یاتمادین
 غزلترین قیزیل یولا ساتمادین ،
 ... شاعیرلرده "حافظ" سنین ائشین یوخ
 بیلیره م کی، دردین چوخدور، غمین چوخ .
 ... شیرازلی بیر تورک گؤزه لین گؤره نده
 ایپک دونون ، مخمل یه لین گؤره نده
 وورولدون سن بزه کینه آلینا
 ایکی شهری باغیشلادین خالینا
 ... "حافظ" سنین شعرین درین دریادیر
 شعر دگیل ، بیر خیال دیر، رؤیا دیر...
 ائله جه ، ساهر بو "درین دریا" یادالیر و ان ممتاز اینجی لریندن
 اوز ائلینه ارمغانلار کتیریر. مثلا :
 " بی مهر رخت روز مرا نور نمانده است
 وز عمر مرا جز شب دیجور نمانده است"
 مطلع - لی غزه لی ترجمه افده رکن ، سؤزه بخله باشلاییر :
 سنین گونش کیمی آیدین اوزوندن آبریلالی
 قارانلیغا بورونوبدور ایشیقلی گونلریمیز ....
 حافظ - ین :
 "اگر آن ترک شیرازی بدست آرد دل مارا
 به خال هندویش بخشم سمرقند و بخارا را "
 دئییه ، باشلایان غزه لی نی ترجمه ده ، بو سؤزلری اوز دیلینده بئله
 کتیریر :
 گونلومو اوخشاسا شیرازلی اولان تورک گؤزه لی
 او سیاه خالینا وئره م ده سمرقندی اینسان

حافظ :

" کی شعر تر انگیزد خاطر که حزین باشد
یک نکته از این معنی گفتیم و همین باشد "
دتمیشکن ، ساهر ترجمه سینه بئله باشلار :
"خاطیریم محزون اولورسا یازامام شعر و غزل
بو درین معنادا بیر نکته دتمیشم ده یقتهر ! " ...
حافظ - بین :

" شاهد آن نیست که موئی و میانی دارد
بنده طلعت آن باش که آنی دارد . "
سوزلری ایله باشلایان غزلی نی چویریرکن بو مطلعہ قارشی بئله
دتمیشدیر :

" هر اوزون ساچلی ، بئلی اینجه نی ، گل سانما گوزهل
باخ ملاحتلی یارا ، گور نه گوزهل طلعتی وار ، " .
حافظ ترجمه لریندن صون مثالی دها اطرافلی یعنی ۶ مصراعلا و فریریک :
حافظ - دن :

دوستان وقت گل آن به که به عشرت کوشیم
سخن پیر مغان است بجان بنیوشیم
نیست درکس کرم و وقت طرب می گذرد
چاره آن است که سجاده به می بفروشیم
خوش هوائی است فرح بخش خدایا بفرست
نازنینی که برویش می گل گون نوشیم " ...

ساهر - دن :

گلینیز پیر موغانین سوزونو دینله یه رهک
گوللرین آچدیغی موسم ده بیرآز عشرت ائدهک .
کیمسه ده یوخدو کرم ، دئوره زامان گفجه ده دیر
چاره یوخ ! باده آلیب ، سبحه و سجاده و ثرهک .
بیر گوزهل گوندور الهی ! بو گوزهل چاغلاردا
گول جمالینه باخیب ، اونلا قیزیل باده ایچک " ...
ساهرین عمر خیام دان ترجمه لری چوخ اولساگرهک ، بیزیم الیمیزده
کی ۲۴ "رباعی" دن نمونه لر و فریریک :
خیام : این چرخ فلک که ما درو حیرانیم

فانوس خیال از او مثالی دانیم
خورشید ، چراغ آن و عالم فانوس
ما چون صوریم کاندرو گردانیم .

ساهر :

اوستونده بیزی فیریل - فیریل گزدهیره رک
فانوس خیالا بنزهین دیر بو فلک
گون شعله چکن چیرا همیشه اوندان و بیز
جلوه ائدهریک فانوسدا بیر صورت تک .

خیام :

هر سبزه که برکنار جویی بودست
گوئی که خط فرشته غوئی بودست
پا برسر سبزه تا بخواری ننهی
کان سبزه ز خاک ماهروئی بودست

ساهر :

گوم - گوی اوتا باخ باهار چاغیندا گئوه ریپ .
گول اوزلو نیگارین دوداغیندان گئوه ریپ .
حرمتله یئری چمن لر اوسته زیرا
بیر لاله یاناقلی توپراغیندان گئوه ریپ .

خیام :

این کوزه چو من عاشق زاری بوده است
در بند سر زلف نگاری بوده است
وین دسته که در گردن او می بینی
دستی است که در گردن یاری بوده است .

ساهر :

من تک اورهگی باغلی اولان قارا تله
بو مئی کوزه سی عاشیق ایمنش بیر گئوزه له
اول قولپلارا باخمایین ، کی عاشیق قولودور
وقتی له دولارمیش اونو بیر اینجه بئله .

خیام :

هنگام سفیده دم خروس سحری
دانی که چرا همی کند نوحه گری

بمعنی که نمودند در آئینهٔ صبح
کز عمر صبی گذشته و تو بی خبری .

ساهر :

هر صبح اوجالار خوروزلارین اینجه سی
اول اینجه سسین بودور درین فلسفه سی :
سن آنلامادان آیناسی ایچره نحرین
بیرسایه گوروندو... کئجدی عومرون گئجه سی.

خیام :

ساقی گل و سیزه بس طربناک شده است
دریاب که هفته دگر خاک شده است
می نوش و گلی بچین که تا درنگری
گل خاک شده است و سیزه غاشاک شده است

ساهر :

ساقی ! چمن ایچره باخ ! آجیب گول و چیچک
گولر سولاجاق کونشده بیر هفته دگ
گل ، توک شراب ایچ کی سن باعینجا ، بو یاشیل
اوتلار قورویوب ، گول ده غوبارا دونه جک !
شاعیر اوز اثرلرینده اشارت ائتدیگیمیز کیمی " اومید " ، " عشق " ،
تتملرینی ده ایشله ییب دیر . بونلاردان بیرنجه مثال وئرمه دن سوزو-
موز تمام اولمایا جاقدیر :

یاغان قار جای اولوب و داشار
چشمه لر شیریلدار باغلاردا
قوزولار چادیرلار داغلاردا ... " کئوشن " پوئه ما ")

و داها :

اومیدایله گول آچار - باغچالار و قوشلار اوخور ،
یاشیلانار قورو چوللر ، آخار ، جوشار چایلار...
کئوشن " حیات و اومید "

یعنه :

اومید منه دئییر : قالخ گویلرده اوچ
یاس سویله ییر منه : توپراقدان سورون
توپراقدان سورونمک منه یاراشماز
ایشیقلی اوره که ظلمت دولاشماز... کئوشن " کئچن خاطیره لر "

"عشق" - ه گلینجه، بیرمثال :
 گلمیشدی او قیز هانسی ملاحت دیاریندان
 ایچمیش او گۆزهل هانسی سودان ، هانسی بولافدان ؟
 لاله بزه ییب دیر اوتاغی لاله ، چیراقللا
 قالماز کی گۆزه للیک او گنده رسه بو اوتاقدان .
 (ارمغان - " لاله ")

وخلق شوگیسی :

من سیزلره درین شوگی بسله یین
 امه گیزه حشیران اولان شاعیرم
 دونیا منه قارا زندان اولسادا
 یئنه سیزی دُونیا قده ر ایستهرم .
 کؤوشن "کچن خاطیره لر"
 و سؤنمه یین حیات ذوقو :

... گل و صلتین ، خزان دا آچان گوللرین دره ک
 هجران سؤزو یئتر گۆزه لیم ، دور شراب سون آ !
 یالدی زلی نخشلی او حیاتین کتابین آل
 عشقین هله حکایه لری چا تما میش سونا .
 (ارمغان)
 بوصورتله ، شاعیریمیزی (الیمیزده اولدوغو قده ر) اثرلریندن
 نمونه لر . سرگی له مک له آنمیش اولدوق .

ساهرین نچه - نچه دویغولو و درین گۆزل و اینجه (دفترلردولوسو)
 شعرلری وارمیش . انشاء الله اونلاردان دا نمونه لر گتیرمک بیرگون
 قسمت اولار . بو ، تدقیق دن چوخ ، خاطیرلاما ماهیتینده اولان یازییا
 بیر "یکون ووراق" صون وئرمک لازم گلیرسه بو ایشی ده یئنه ساهرین
 آموزندن ایسته مک داها اویغون اولار . شاعیریمیزین اوز اثرلرینه
 ووردوغو " یکون " (جمع بندی) بئله دیر :

مئشه لر ایچینده گجه نین سی ،
 آچیلان سحرین سرین نفسی ،
 ائلرین شوگیسی ، وطن نغمه سی ،
 شعریمده ساخلانار یادیگار کیمی .
 الله بؤل - بؤل رحمت ائله سین !

(صون)

=%=%=%=%=%=%=%=%=%

===== **نیسگیلر شاعری نین نیسگیللی اولومو** =====

آذر آیی نین ایگیری اوچو، گفجه ساعت ۱۰-۱۱ دؤوره لرینده ، آذربایجان معاصر شعرینده اؤزونه پارلاق وافتخارلی یئر آچان و بوگون - کو شعریمیزین گؤرکملی سیمالاریندان بیرری ساییلان قوجا مان معلم حبیب ساھر ، همیشه لیک حیاتا گؤز بوحدو ، عمر بویو بشری دویغولارین ، دوغما یوردون و عومرو گونو تالانلارین قورتولوشو و سعادت آرزو- سیله چیرپینان اورهک بیرلحظه ده چیرپینماز اولدو ، اللی ایلدن چوخ بیر زماندا یورولمادان ونفس درمه دن آذربایجان مبارز و خلقی شعری- نین بایراغینی چیکنینده داشایان وان آغیر و دؤزولمز شرایطه بئله سوسوب ساریلمایان شاعر بیر گؤز یوموب آچیم ساعاتدا ابدیته قووشدو ، صاف اورهگی نین درینلریندن جوشان و آذربایجان معاصر شعر خزینه سینه گؤزه ل بویالار و قدرتلی لیریزم ایله بیرلیکده انسان شئوه رلیسک ، یورد شئوه رلیک ، حق شئوه رلیک روحو چاغلایان شاعرین حیات شمعی گؤز- له نیلمه دن بیر آندا سؤندو ، نیسگیلر شاعری چوخ نیسگیللی حالدا آرامیزدان گفتمدی ...

***

شاعرین حیاتلا و داعلاشدیغی گوندن بیر هفته قاباق وارلیغی- ن تحریریه هیئتلی ایله بیرلیکده گوندن گونه خسته لیگی آرتان و داها ائودن ائشیکه چیخماق امکائیندا اولمایان شاعرین گؤر و شونه گفتمیش- دیک . صون زامانلاردا بوتون وجودو سالم اولدوغو حالدا ، او ائشیتمک قدرتی نی سرعتله ایتیرمکده ایدی . ائشیتمک حسینلی ایتیرمک شاعرین قو- لاق یولو ایله ساخلادیغی رابطه لری اولدوقچا آزالدیردی . شاعر لسه قونوشماق ایسته ینلر بیر چوخ وقت اونا آندیرماق ایسته دیک لری سؤزو کاغادا یازمالی ویا اوجا سسله دئمه لی اولوردولار . . . دوکتور- لرین دئییشینه گؤره شاعرین حس اورگانلاریندا قان چاتیشما زلیغی اؤز وئرمیش و بو خسته لیک هامیدان چوخ اونون ائشیتمک اورگانیندا اؤزونو گؤستر مکده ایدی . شاعر بیر چوخ وقت باش سانجیسیندان اینله بیر - دی . ائشیتمک قدرتی نی گوندن گونه الدن وئرمک ایپک روحلو و اینجه احساسلی شاعری سارسیتدیغی کیمی ، بوتون اونا حرمت و علاقه بسله ینلری ده سارسیدیر و پریشان ائدیردی ...

شاعر بوخته لیکدن تاپدیغی پریشانلیقدان ساری یا هر بیر دلیلله اولور اولسون ، بوضون گؤروشدی گؤزله نیلمزدرجه ده دالغین و کوسگون گؤرونوردو . اونون هر زمان دانیشاندا یا شعر اوخویاندا باخیشلاریندا جانلانا اینجه گولوش پوزولموشدو . هر بیر گؤروشدی چوخ اشتیاق ایله تازا یازدیغی شعرلردن اوخودوغو و گنجمیش خاطرهلردن سؤز آچدیغی و حتی آرابیر آتماجا دئدیگی حالدا ، بودفعه نه قدر ایسته نیلیدیسه ده شاعر هئچ نه اوخوماق ایسته مەدی و "منیم داها اوخویا حاق شعریم قالمادی" دئییه سوسدو . چوخلو تاکید و تمنادان صونرا او بیر قطعه شعر اوخوسادا ، اونو هئچوقت هر دفعه اولدوغو کیمی اوره گی نین درینلر - یندن یوخ ، بلکه ده زوراکی حالدا دوداقلاری آراسیندا سؤیله دی . . .

گؤروشه گلنلر هر بیر یسی اوزدیلی و باشاریشی ایله شاعره جان ساغلیغی ، گویول خوشلوقو و یاخشی گونلر آرزولادیقلاری و بیغجام سؤزلرایله اونون یازادیجیلیغی و بویا رادیجیلیقدان اولان سؤز باجا - ریغی و بویوک بشری دویغولاری باره ده دانیشدیلر سادا ، شاعرین روحونا کؤلگه سالان بو کوسگونلوکدن داریلا - داریلا اوندان آیریلدیلر . . .

* * *

اوگون سحر تازا ایش یئرینه چاتمیشدیم . هله گونده لیک ایشه باشلاما میشدیم . تلفون سلندی . هیجقیر یقلارلا قاریشیق بیر قادین سسی دانیشدی :

- آقای فرزانه اوزوزسونوز ؟

- بویورون ، اوزوم .

- آقای فرزانه ، من ساهرین قیزیام . . . بوکجه بابامین حالی بیردن بیره پوزولوب (ساهرین اولادلاری شاعری "بابا" دئییه چاغیردیلر) ، بابام دانیسمار اولوب . . .

- بیر آز آیدین دانیشین گوروم نه اوز و فریب ، یوخسا ! . . .

- بابام بیزی همیشه لیک ترک اددیب . . . بیز هر یثره زنگ ووردوق آقای دوکتور هیفتی تاپا بیلمه دیک . اگر ممکن سه اونا دا خبر و فرین . . .

- سن هارادان دانیشیرسان ؟

- من بابام گیلدن دانیشیرام .

- ایندی اورادا کیملر وار ؟

- اوزوموزدن ساوای کیمسه یوخدو . . . بیز گؤزله بیریک آمبولانس گلسمین . . . هیجقیر یقلا باشلایان سن گوز یاشلاری ایچینده بوغولدو . . .

آسلاغى يىترىنە قويوب ، بىرلحظە ايكى اليملە گۆزلىرىمى قا پا دىم
 شاعرىن سون گۆرۈشكە كى كوسگون وبىزىك حالتى گۆزومون اونونىدە
 جانلاندى . واقىغىن معروف بىر مرامى ارادە سىز دوداقلارىما سانجىلىب
 قالدى : "واقفا ، اصلى بودور من بو بنادن كوسموشم !.. "

چوخ چكەدن دوستلاردان بىرنىچەسى ايله بىرلىككە شاعرىن ائوينە
 يوللاندىق . بىز اورا يا چاتىنجا آمبولانس گلىب ، عمر بويو كۆچىرى
 حالدا ياشايان شاعرى سون ائوينە سارى كۆچورموشدو . . . . . هميشە اورەك
 آچان بىرسكوت ايچىندە اولان ائو ، ايندى جان سىخىجى بىرسس سىزلىك
 ايچىندە ايدى ، شاعرىن يىرى گۆرونوردو . . . . .

اوگون ناھاردان سونرا ساعت اوچ رده لىندە شاعر بهشت زھرادا
 باسدىرىلدى . عمر بويو صفا و سادەلىك ايله ياشايان شاعرىن باسدى .
 رىلماسى دا اولدوقچا سادە وتشرىفات سىزايىدى . . . . . حادثە نىن بىردن
 وگۆزلە نىلمەدن باش وئردىگىندن ، شاعرى سون منزله چاتدىرماق
 اشتراك ائتمك آرزوسوندا اولانلارىن چوخو خىرسىز قالمىشىدىلار . . . . .
 شاعرىن توپراغىنا اونون چوخ سئويگى قىرىزانتىم (دا ودى) گوللىرىند
 بىر چىنگ قويماق بىللە اونودولموشدو . . . . .

* * *

شاعرىن توپراغا تاپشىرىلدىغى گونون آخشامى ساعت ۱۰ - ۱۱ رده
 لىرىندە ائودە بىردالدا يا چكىلدىم . نىچە ايل اول شاعرىن ائوزسىلە
 نوارا آلىنىمىش شعرلى دىنلەك و مەكن اولورسا بىرشقىلر يازماق
 ايستە بىردىم . شاعرىن حىزىن سىلە اوخودوغو :

بى نھايت بو گۆيون آلتىندا ، * بىزە بىر قەبى فىروزە دە بوخ !
 يانار افلاككە مېنلرچە چراغ * بىزە بىر شمع ، بىر آوىزە دە بوخ !

.....

بو قدر اولدوز آراسىندا بىزە ، * بىئددى گۆيلردە بىرا ولدوز بوخومو
 بولدولر قوشلارى عالمده مگر * بىزە دە جاتدى او آغلار بايقوش !

.....

قووالاركن ، منى هرگون محسنتە * قاپىمى دۇبەدە بىر هرگىشە غم .
 هامى آزادە ئلىن شاعرى وار * من اسىرا ئللىرىن آه ! شاعرى يم .

* * *

ایستهرم غملى و توفانلى گنججه بولچولارا

بیر فانوس تک ، یادا قطب اولدوزو تک

رهبر اولام .

ایستهرم یای گونو جوللرده آغار بیر سو اولوب ،

دوم- دورو گوز یاشی تک بولدا

چوخور ایچیره دولام .

ایستهرم نقش و نگاریم قالا، شعریم اوخونا

ایستهرم بیرسیزی حسرت تک

اورهکلرده قلام .

اونودورسا منی ائل، چکمهسه تاریخ آدیمی

ایستهرم آی تکی بورد اوسته

گنججه شوق سالام ....

* * *

شعرلری دینله بیر و شاعر حقینده اولان یازی پوزولاری اویان
بویان اشدیردیم . بونلارین آراسیندا هله بوگونه قدر چایا وثریلمه-
میش بیر یازی گوردوم ، اونون قیسا مضمونو بورادا گتیرمگی چوخ
یئرلی ساندیم .

+x+x+

عرونون ثمره لی ایللرینی ملی حقسیزلیک و امیربالیزم نوکرلری
نین میدان گزدیردیگی دومانلی - دهشتلی ایللرده یاشا میش و ساچلا-
رینی - شن گونلر و آزاد اقللر- اوغروندا آغارتمیش سا هر معلمین
ادبی حیاتیندا گوزه چارپان جهت لردن بیرى و اولابیلسین هامیدان
اهمیتلیسی اونون بو داشلی چانقیلی بولدا بورولوب یازی بولدا
قالما سیندا دیر ، قوجا مان شاعرین حیاتیندا الی ایله یاخین بیر
دوره یه کولگه سالان بوتلاطملی وقورخونج ایللرده ، نفسلرین بوغولدوغو
آرزولارین سوندوگو ، دیلرین باغلاندیغی و کتابلارین یاندیریلدیغی بیر
دوره ده ، ساهرین سسی هتج زمان سوسما میش و اونون خلقین آغیر و دؤ-
زولمز حیاتینی اوزونده عکس ائتدیرن کین و حسرتله دولو نغمه لری گاه
تبریزدن ، گاه زنجاندان ، گاه اردبیلدن ، گاه قزویندن و گاه داتهراندان
اقتیدیلیمیشدی .

استبدادین دیش قیجیرتدیغی ایللرده هرکسین اوز کولگه سسیندن

دیسکیندیگی و اؤزلوگونو حاشا ائتدیگی گونلرده، ساهر گونون سیاسی اجتماعی مسئله لرینه، خلق حیاتیندا حاکم اولان اؤزباشینالیغا، حق - سیزلیگه، ظلمه و سفالته اختصاص وئردیگی شعرلری جیبینده گزديرمیش و اونلاری یاغین دوستلارینا و سرداشلارینا اوخوموشدور، بئله لیگ لده آرزولارین سؤندوگو و آغیزلارین قاپاندیغی آغیر شرایطده بئله، ساهر آرزو و اومید جارچییسی اولموشدور.

ساهرین آذربایجان معاصر شعرینده اؤزونه خاص اسلوب وداورانی - شی اولموشدور. شاعر ایلر تورکیه ده اولدوغو و تورکیه نین کلاسیک و معاصر شعرینی یاخیندان منیمسه دیگی اوچون، اونون شعرلری اسلوب، قالب، بیرسیرا تعبیرلر، تشبیه لروسوز اینجه لیگ لری باخیمیندان تورک شعری نین رایحه سینى داشیما قدادیر، لکن، شاعرین شعرینده اولان بو حال - هوا یاخینلیغی بیرسلیقه حدودوندا قالمیش و اونون شعرینی محتبوا و مضمون باخیمیندان یا شادیغی شعرلرربا بی رایحه داشیدیغی حالدا، زمان گئچدیگجه و ایلر اؤتدوگجه و خصوصیه ۲۵ - ۱۳۲۴ ایل لرینده آذربایجاندا باش وئرن سیاسی - اجتماعی حادثه لردن صونرا، آرتیقدان - آرتیغنا خلقی خصلت قازانمیش، اثلین آرزولاریله گول آچمیش، حسرتلریله اینله - میس، کدرلریله آغلامیش، سئوینجیله گولموش و عصیانى ایله السوو ساچمیشدیر.

ساهرین اوشاقلیق و جوانلیق چاغلاری ملیونلاردان بیرى کیمی زحمت تلاش، یوخسوللوق، حقارت، برابر سیزلیک شرایطینده گئچمیشدیر، بونا گوره ده او اجتماعی - خلقی مضموندا یا زدیغی بوتون شعرلرینده زحمتکش انسانلارا، الی قابارلی و آیاغی چاریقلیلارا حرمت بئله میس و اونلارین حقینی و منلیگینی تاپدالایان خانلارا، قولدورلارا و مفتخورلارا نفرت یاغدیرمیشدیر.

ساهر عمر بویو اؤز خلقینی، آنا یوردونو، دوغما دیلینی آلولو عشقله سئومیشدیر. بومقدس و انسانی عشقین اوچوندان باشی بلالر چکن شاعر، هئچ زمان اؤزونو خلقیندن و وطنیندن قیرا خدا حس ائتمه میس دیر اوهر بیریا زیغین آیاغینا باتان تیکانین آجیسینی اؤز اوره گینده حس ائتمیش، هر بیر پنا هسیزین کؤکسونه دگن یومروغون آغیر لیغینی اؤز جانیندا دویموشدو.

ساهر، آزاده لیگ و حریت شاعری اولدوغو حالدا، گوره للیک لیر

شاعری دیر، اونون شعرونش قلمی بیرفسونکار نقاش فرچاسی قدر طبیعتین
وحیاتین اینجه لیک لرینی ویا را شیقلا رینی دوغرو لتما قدا سا حردر... .

بازرینی کؤچوردو کوم حالدا، شاعرین اؤزسیله نوارا سالینمیش
شعرلری یئنه دینله بیرم... .

بو آرا خیالیم اوزاقلارا قانا دلانیر، ساها رایله ایلگیلی خاطره-
لرین فیلمی ۲۵- ۱۳۱۹ ایللردن باشلا ییب بیرجه- بیرجه گوز اؤنومدن
گئچیر و بیریشده دورا غلابیب قالیر... .

اوزبه اوز اوتورموشوق، او تازا یازدیغی شعرلری اوخویور و من
دقتله دینله بیرم، شعرلر اوخونوب قورتارانندان صورنا آرایا سکوت
کؤچور. من سکوتو سیندیریب دئییرم: ایندی بیردانا دا من شعر-
اوخویا جاغام، شاعره تعجبله اوزومه باغیر صوروشور:

- اولمایا اؤزون یازمیشان، آخی یادیمدادی اوللرسن ده شعریا زاردین
- یوخ، اؤزوم یازما میشام، اونو رادیو و ثریلیشیندن آلمیشام، شعر
فکرت صادقین دیر، بؤیوک صابره یوز ایللیگی شرفینه دئییب، من شعر
دینله بیرکن گاه صابری گاه دا سنی آلمیشام، حقیق شعرین هامیسینی
کؤچوره بیلمه میشم.

اوخویورام:

عمرون بئورگونو بئورگونو

شاعر گینه کدرلی... .

شاعر پئنه پریشان... .

چهره سیندن سئوینجیندن

نه علامت، نه نشان.

اوره گینده ایللرین

عذابی قلاق - قلاق.

باشیندا ملتی نین

گئچیردیگی گون کیمی.

سوردوگو عمر کیمی،

قارا، زیل قارا پاپاق.

اگنینه دوری کیمی،

کهنه لمیش بئر آرخالیق.

آیاغیندا دردی نین

ثقلتینه دؤزمه نین

یورقونلوق و آغیرلیق.

یارالی اوره گینده

آرزوسو خزل - خزل... .

اومیدی قیریق - قیریق... .

یئنه " قالا بازار " دا

گئدیردی یا واش - یا واش... .

گئدیردی آستا - آستا... .

اونون توتقون گؤرکمی،

فرح و ثریر دشمنه،

فم گتبریردی دوستا .

شاعر نهدن کدرلی ،

شاعر نهدن بیرشان ؟

تکرار - تکرار گوردوگو

فاجعه دن بیرشان .

مابون بازاری کساد ،

شعر بازاری کساد

هر دورده باشا بر ،

سئوینمک قادا غاندر ،

درد چکمک ایسه آزاد .

باخیلین اوره بی تک

کوچه چرک لی ، بولاشیق .

تاجرین حسابی تک ،

دوئنگه لری دولاشیق .

کوچه - جای کیمی اوزون ،

اشولر - قاپالی ساحل .

دورون ظلمودور ، نه در ؟

صونو بوغدور ائله بیل

کوچه بو بو دوشنمیش

جای داشلاری

یتیمین

گوز باشلاری کیمی دیر .

اشولریندن بیلینیر ،

کاسب کیم ، وارلی کیمدیر . . .

شاعره راست گلیرلر ،

جیبی دولو ، قارنی توخ ،

آدا ملار دسته - دسته .

کوچه ده دیبولن وار . . .

کوچه ده دیبولن وار . . .

کوچه ده بالتا قلانا

بیره جن اگیلن وار . . .

آجی - آجی آغلایان . . .

شیرین - شیرین گولن وار . . .

ناحق بیره اولدورن ،

ناحق بیره اولن وار . . .

طلعی چوخلان دؤنن ،

ایشینی چوخلان سونن ،

گونشی چوخلان باتان ،

بیر شهرین غربینده

گونش گیزله نیب باتدی .

دوشونجه لر ایچینده ،

شاعر ائوینه چاتدی .

وطنین بویوک اوغلو

گور هاردا باشا بیردی ؟

ائو ائله سویوقدو کی ،

باشا بیل ائله بیل ائودی ،

ائو ائله بیل باشا بیردی .

زمانه نین حکمینده ،

آخی ، نه دئیسه سن ، نه ؟

بو آخشام دا ائوینه

شاعر الی بوش گلیب ،

اوره گی دولو گلیب .

اوره گی اولدو

گلیب .

.....

نفسیمی درمک اوچون آرا و فردیم . باخیشیم بیرلحظه غا عره ساتا -
 شدی . او ، یالمان دولوغسونموش و گوزلری دومانلا نمیشدی . او ، اوزو -
 نو توتوملو گوسترمگه چالیشادا ایکی داملا یاش مولغون صوراتلاری
 آشاغا آخدی و آغ بوغلارینی ایسلاتدی . شعرین قالانینی اوخوماق
 صوراککی گوروشه قالدی ...

غلامحسین ولائی (اورین)

کتدی قیزی

من بیرایاخ یالین، کتدی قیزیام * با شماغلاریم توپراغدی، داشدی قومدی
 اللریمی چولده تیکانلار اوپهر * یا وانلیقیم اورهک قانی، ظلومدی

*****

من انسانام، ظلمون دگیرمانیندا * بیر بوغدا تک از یلمیشه م، سینمیشام
 ایلان کبین چولده قابوق قویاندا * چیت کئینه که حسرت قالیبیا نمیشام

*****

قیش صویوقی، اوطاقدان بوز دوناندا * جیندا، متیل یورقان منه حرام دور .
 دئیهر لر کی، یاز یقلارا یا وریک * ایستی یورقان دوشک دوغان یالاندور

*****

" اورین " بیزه قوناق گلدی بیرجه گون * آغلار گوزیله بیزلردن آیریلدی
 اورهک قانی یعدی سفره باشیندا * یاغشی دئسه م، فقر اودونا قاوریلدی

خلق شاعری سا هرین اولومو

(۱۲۸۲ - ۱۳۶۴)

هشتاد ایکی ایل بارلی، برکتلی بیر عمر سورن بویوک شاعرین وطن و ائل محبتی ایله چیرپینان قلبی دایانندی. "سهند"ین وقتسیر اولو - مونون آجی و غملی خاطرهلری اوره ک لردن هله سیلینمه میش، قوجا مان مبارز خلق شاعری میرحبیب سا هرین اولومو خلقیمیز اوچون آغیرویشری دولماز بیرایتکی اولدو. اونون ادبیات خزینه میزه یادگار قویسوب گشتدیگی - "لیریک شعرلر"، "کوشن"، "سحر ایشیقلا نیر" و فارس دیلینده باز میش اولدوغو "دیوان سا هر" کتابلاری، شاعرین یوکسک هنر و صنعتکار - لیق قابلیت و قدرتی نی نشان و ثمرکله، با شدان - با شا وطن محبتی و خلق قایغیسیله دولودور.

سا هری حیات بوروغا نلاری، طوفان و تلاطم لری بیر اکلنجه کیمی، قوینوندا آتیب - توتدوقجا، داشدان - داشا چیرپدیقجا او، هرچتینلیگه حاقسیرلیغا سینه گرمیش، سوواریلمیش پولاد تک برکیمیش، بوی آتیب یا شا دولدوقجا حدکمالا چاتمیش، بیر شاعر کیمی پارلامیشدیر. او، درین دوشونجه لی، حساس بیر شاعر اولدوغو کیمی، بیر معلم اولاراق وارلیغا حقیقت گوزلویو ایله باخمیش، اوخوجولارینا آیدین حیات و مبارزه یوللارینی نشان و ثرمیش، وطن پرورلیک، انسانلیق دویغولارینی گنجلییه آشیلامیش، یارادیجیلیق یوللارینی اویرتمیشدیر.

شاعرین هنر و یارادیجیلیغی باره ده بیرچوخ انتقادی مقاله ل - یازیلیمیشدیر. او، جمله منده ۱۳۲۵ - نجی ایلده "اسرارلی شاعر" و ۱۳۵۸ - نجی ایلده ایسه "خلق شاعری سا هرین یارادیجیلیغینا بی - باغیش" عنوانی ایله اونون یارادیجیلیغیندان صحبت آچاراق، اونو اولدوغو کیمی خلقیمیزه تانیتدیرما غا چالیشمیشام. ایندی آزدا اولسا اوخوجولاری اونون نثر اثرلری ایله تانیش ائده جگم.

سا هر "کوشن" کتابی نین اولینده اموز او شاقلیق و جوانلیق دهورلرینی تصویر ائدی رکن :

بهار فصلینده، زمی لر یا شیل دونا بروننده، داغ - دره لر آل -

الوان چيچک لرله بزه ننده دونيا يا گلدیگیندن ،بغش یاشیند ایکن
 اتادان یتیم قالدیغیندان ،حیاتین بوتون آجیلیقلارینی دادا - دادا
 مهربان ، قایغیلی آناسی نین قانا دلاری آلتیندا بوی آتیب باشا
 دولدوغوندا ن دانیشیر ،مکتب محیطیندن بحث ائدیرکن یازیر :

"مدرسه لرده موهوماتلا باشیمیزی توولادیلار . بیزی آزغین سالدیلار
 دئدی لرکی: اولدوزو کور اولانین ،بختی ده قارا اولور ،قول اولور .
 داخما دا یاتسین گرهک ،دونیا نی آتسین گرهک .بویوک لره حرمت ،ارباب
 لارا خدمت ائدیب بیر پارچا چوره کله ، بیرکوزه سوايله کئچینسین ،
 الله شکر ائيله سین ."

بوکیچیک پارچا دا شاعر مدرسه لرده تعلم - تربیه نین حاکم وفئودال
 طبقه سی نین منافعینی نظرده توتاراق ،زحمتکش کوتله لری بیسر قول
 کیمی اولارین اطاعتینده اولماغا ،بوتون محرومیت لره بویون اگیب ،
 هر جور جفا یه ،چتینلییه دئوزمکی طلب ائتدیگینی یشتیریر ،اودورده کی
 عدالتسیزلیک لری آجیب تئوکور ،باشقا بیریشرده یازیر: "ادبیات ایسه
 اومید ائویمی بیخدی . دونیا بش گوندور دئدی ،گؤزه لرده وفا یوخ ،
 حیاتدا جفا چوخ ، اوزونه گل ! دیرده اوتور ، سوبا باشیندا چادیر
 قور ،شراب ایچ ،افیون چک ،حیاتین اوزونه آت توپورچک !" دئمکله ،
 شاعر او زمانلار تصوفون حیاتا اولان ضررلی ،چوروک باخیشلارینسی
 تبلیغ ائدن ادبیاتین زهرلی تعلیم و تاشری علیه عصیان ائدیر .همین
 مقاله نین باشقا یئرینده یازیر: "درویشلیک له ،قلندیرلیک له آلیشما دیم
 ایکی یول آراسیندا قالدیم :بیر طرفده تصوفون رمزلی ،قارانلیق دنیا -
 سی ،بیر طرفده ایسه ،گونشله پارلایان رثال عالمی گوردوم .آتیمی ایشیغا
 سوردوم .ماهنی سؤیله دیم ،شعریا زدیم ، یازدیم - پوزدوم . . . یا دلار منی
 داندیلار ،ائل لر منی آندیلار ،آلقیشلادیلار .(هیچ شبهه سیزکی ، یا دلار
 اونودانماغی ، اوز آنا دیلینده یازیب یاراتدیغی نا اشاره دیر .)

بئله لیکله گؤروروک کی ، شاعر حیاتنی درک ائده رک ،حق و حقیقت
 آرخاسینجا قوشور ،آختاردیغی رثال عالمی ده تاپیر .گؤزه لرده وفا
 محبت آختاریر ،خلقینی جفا یه بویون اگمه یه دگیل ،ظلم - ستمه عدالت
 - سیزلییه قارشى مبارزه یه چاغیریر . وارلیغا بی تفاوت اولوب ،سرسری
 سفیل حیاتدان اوزا قلاشیب ،ائل لرینی بال آریسی تک زحمته قاتلاشماغا
 اوز ال لری نین امگینه صاحب اولوب ،آزاد و شن بیرحیات قورماغا

چا غیریر . " من یولومو تا همیشهم . ایشیق عالم اوردادیر . . . دنیابله
اولمالی دیر . " دئیر .

ساهر بیرزحمتکش عاقله سینده دنیایا گلدیگی، الی قابارلیلارین
هیاتی اونون الهام منبعی اولموشدور. اثرلرینده خلقی نین آرزو -
ایستهک لرینی، اورهک آغریلارینی، ساتقین حاکم لر طرفیندن نجه تالان
اقدیلیب، سورگونلرده ظلم، ستمه معروض قالدیقلا رینی، بدیعی اوبرازلار
و دولغون افاده لرله قلعه گتیره رک، ائلی ایله آغلامیش، ائلی ایله ده
گولموشدور. اونا گوره ده ائللر اونون خاطره سینی عزیز توتاجاق،
اونوتمایا جاقدیر. روحی شاد اولسون!

تهران - ۱۳۶۴/۹/۲۷

ساهرین چاپ اولونما میس خاطره لر مجموعه سیندن "خالام" حکایه سینی
اوخوجولارا تقدیم ائدیرم. اومیدوارم کی، بگه نیلسین .

ساهر

=====

خالام

تکجه بیرخالام وارایدی. بابام و بویوک ننه اموله لی - دئمک کی
اوده امزگه چراغی نین دالی سیندا دالالانان دولغون، قیرمیزی و
ساری تئلی "اسره میس" بیتیم بیرقیز . . .
اونون بیرآز دیلی توتولاردی . قونشو قیزلاری آدینی "لالا پتیک"
قویموشدولار. آدی عصمت ایدی. او، بایاتی اوخویاندا، پیشیک دیندیرنده
هئچ ده دیلی توتولما زدی. اما کی، باجیملاسا و اشاندا، یا قیزلار ایله
دویوشنده دیلی لاپ "ته ته - په په یه" دوشردی . قیزلار گولوشردی.
عصمت اود پارچاسی : سیلر، سوپوره ر، اوجاق یه اندیرار، سماوره اود
سالار، آتا و آنامین یئرینی سالار و بیغاردی. آتام کئفی گلنده،
عصمتی خوش دیل ایله دیندیره ردی. عصمتین گونو قارا ایدی. آنام
صورتینی تورشودار، باهانا آختاریب، عصمتی دوگردی. آتام ایسه،
خالامی اموز قیزی کیمی سئوه ردی. باجیما اورو سچیتی، چادرا، پشنه خاب
آلاندا، خالاما دا آلاردی. آیری سچکینلیک یوخ ایدی. خالام باجیمدان
بیرنجه یاش بویوک ایدی. اونلار سرداش، یولداش ایکن، من ده آرال -
ریندا ائلجی ایدیم. قووورما قوووراندا، یاغ اریندنه، چوره ک پیشیر
- نده خالام دا مطبخده آناما کومک ائده ردی، اوردان چیخما زدی. با -
جیمی اودونون، اوجاغین توستوسو و کومورون تینی تئز توتاردی باشی

آغریباردی، قوساردی. اونون اوچون ده اونو مطبخه یول و فرمزدی لر. مطبخه گیرمگه رخصتی یوخ ایدی. باجیم اثلچی سیندن صوروشاردی :
- هبیب! ایشگنه چکدیلر؟ قوورما یا نمادی کی؟ زینب باجی یاغلی کوکه پیشیردی؟ ...

باجیم یا مان پیشیک بازایدی. خالام ایسه، اوندان قالیجی دکیل ایدی. بیر ائو دولوسو آغلی، قارالی، ساریلی پیشیک بالالاری اوتاقلار دا، دهلیزده بوباشدان و اوباشا جولان ائدیردی لر. ویناشاردیلار سلطنت سوره ردیلر. پیشیک بالالاری نین آناسی "انزلی" آدلی بیچاره زادا و اوغرو پیشیک ایدی. ائو دوشمنی، یاد اویناشی ...

آتام، باجیمی چوخ عزیزلردی. اونون اوچون ده، پیشیک لره گوزون اوسته قاشین وار. دئین اولمازدی. آتام ایسه، او جانا وارلارین الیندن بفریکمیش ایدی. آخی، ائو- ائشیک سودویه چکیردیلر.

خالاملا باجیم ومن بیرا وطاقدا یا تاردیق. یا تاقلاریمیزی یان - یانا سالاردیق. باجیم صویونوب یا تارکن "مستان" یی یا دا "مرجان" یی قوی - نونا آلاردی. او، درین یوخویا گفدرکن، خالام یا واشجایفریندن قالغار، پیشیک لری اوغورلایب اوز یا تاغیندا یا تیرداردی. او، دئیردی کی : پیشیک بالالاری خورولدا یا ندا آدمی یوخو باسار. همده کیمی اوشومز. پیشیک تندیر کیمی آدمی قیزیشدیرار.

بهارین ایلیق و رنگین گونو، پنجره لر باغچایا ساری آچیدیر. بادام آغا جلاری گولله نیب، گوللر بال آریلارینی جلب ائدیباونلاری عشقه گتیریب، آراسی کسیلمه دن وزیلدا ییرلار. سئرچه لرده دینج دورما - ییرلار، دؤیوشورلر، سئویشیرلر. بئله گوزه ل گونده و روزگاردا بیلم نه اوچون خالام بئویوک بیرکتابی آچیب شکل لرینه باخیر. باجیم دا اونون یانینا سیخیلیب، قارا تئل لرینی اوزونه داغیدیب. اوزو گورسنمیر. من ده باخیرام. کتابدا بیر قورخونج شکل وار. جهنم او جاغی قیامت گونوا ییمیش. بئویوک نفرت انگیز بیر اژدها آغزیندان اود پوسکو - رور. یان - یووره سینده جور به جور ایلانلار، چایانلار وار. قیورپ - لیب ویا چابالاییرلار. جهنم زبانه چکیر. جهنم او جاغیندا یانیب - قورولانلاردان آرواد، کیشی لر گوزه چارپیر. اونلارین قورخودان گوز لری بره لیب، آغلا ییرلار. اودلاردا یانان انسانلارین ایچینده نه اننیک کیرشانی، بزه ک لی، تیرمه یلی خانملار وار نه ده تاجر، تبار قیلیغیندا

... کیمسەر، جهنمه دوشنلر هامیسی منه آشنا کیمی گوروندولر: هامبال، سوپورگه چی، گوودوش ساتان، کرپیچ کسن، تیکان دهرن، باشماقچی، پیچاقچی، بازاردارغا شاگردلری، اوزو بوروشموش آرواتلاری دا سانکی یاخشی تانیرام: اسکی یویان زینب باجی، معصومه، حمام داللاکی، جهره اگیرن فاطما سلطان بیرپارا یولچی، دیلنچی، زواللی آرواتلار، "سیلاب" محله سینده کوچ سالان، حاجیم توخویان قاراداغلی قیزلاری و ارلری دعواده اولن دول آرواتلار...

خالام حئیران - حئیران "جهنم" شکلینه باخیب آه چکیر:
- وای ددهم وای! نه نم وای، ثریا! بلکه بیزی ده الله او دونیادا جهنمه سالاجاق...

باجیمین گوزلری پارلاییر،

- یوخ، دئیر - سیدلری یان دیرما زلار. جوابیندا خالام،
- آخی سوره! من باشی داشلی کی سید قیزی دگیلم. دئیب غصه له نیر.
من خالامدان صوروشورام،
- او دنیا هاردا دیر؟
- گویده دیر.

- او دنیا یا هاق گنده جه گیک؟

- اولندن صورنا.

- بیز ده اوله جه گیک؟...

- بس نه، هامی بیرگون اوله جک. دئییه خالام منه جواب وئریر.

اوگونه قدر کیمسهدن "اولوم"، "جهنم" سوزونو ائشیتمه میشدیم
بیرقوش کیمی شن و آزاد یا شار دیم. اوگوندن بری هر زمان "اولوم" و
"جهنم" مسئله سی منی غم له دردی...

گوزومو دنیا ایشینینا آچالی، جیرماقلایان، دیشله یین، مووولدا -
یان، آفاجلارا دیرماشان، دام - دیوارا چیخان، آلا - بولا بیر چوخ
پیشیک گورموشدوم. اولارین ایچینده یالنیز بیر قاب - قارا گوزلری
یا شیل پیشک ده وارایدی. قارانلیقدا گوزلری چراغ کیمی یاناردی.
آدی "قاراجا" ایدی. او، خالامین گوزونه آلاجا - بولاجا دگردی. باجیما
دئیردی کی،

- قیز! موغایات اول، قاراجایا توخونما، او، جیندی، پیشیک جلدینه
گیریب، بیرجه هارامزادانین گوزلرینه باخ! من ایسه قاراجانی چوخ

سفوردیم. خالام او سوزلری دئیندن بری اوندان حذرا ددردیم. بیرگون
خالامدان صوروشدوم :

- سن جین گورموسن ؟

- چوخ... مطبخده، زیرزمیده، اودونلو قدا...

- جین نئجه اولور؟

- بالاجا اوغلانلارا، بالاجا قیزلارا بنزه رلر، گوزلری گیرده، آیاقلاری
قیللی گئچی آیاغی کیمی، قویروقلو اولورلار. جین دام باجاسی سندان
ایشیق کیمی یئره سوزلر. قا پیدان، پنجره دن گورورچین تکین اوچوب
گئده ر. من یئنه صوروشورام ،

- جین لر یالنیز پیشیک جلدینه گیره رلر ؟

- یوخ، ساقلالی گئچی لرده جین دیرلر. دئدی. خالام او گئجه بیرنا غیل
دا دئدی.

- بیرگون وارا ایدی، بیرگون یوخ ایدی. بیرملا عمی گئجه یاریسی آروا -
دی نین یا تاغیندان چیخیب، جبه سینی، عبا سینی اورتور، عمامه سی - نی
باشینا قویار، حمام بوخجاسینی قولتوغونا ووروب، بودوها حمامه ساری
گئده ر. گوره رکی حمام قاپیسی باغلی دیر. ایچه ریده چراق یانیر. قاپینی
دوگر، بیر بالاجا اوغلان قاپینی ملانین اوزونه آچار "بو یور ملا عمی!"
دئیه ر. ملا ایچهری گیرنده گوره رکی، بیر بالاجا اوغلان اوشاغی حمام
اوستاسی نین تختینده اوتوروب دور. ملا صلوات چکه - چکه پالتارلارینی
چیخاردیب، فیته سینی بئلینه باغلار. تاختا باشماق گئیپ، حمامین
دالانیندان کچهر. حمام یامان بوخارلی ایدی. گوز - گوزو گورموردو .
اما بوخار پرده سی آردیندان مشتری لرین چیغیر، باغیرتیلاری ائشید -
یلیر ایدی. ملا گوزلرینی اوطرف - بو طرفه دولان دیرار، گوزلرینی سیلیب
بیرده باخار. بوخار دالغالاری نین ایچینده بیرپارا اوغلان اوشاقلاری
- نی گوره رکی دیدیشیرلر، گوله شیرلر، گولورلر. ملا عمی داش سکی
یا نیندا تاختا باشماقلارینی آیاغیندان چیخاردار. پیلله لردن اوزو
بوخاری چیخار. اوزونو اوزون بورون بالیق کیمی خزینه نین داغ سویونا
آتار. بیر باتار، بیر چیخار، بو آرادا های - کوی قویار. قوال سسی
قیزسی بیر - بیرینه قاریشار. ملا خزینه دن بویلا نیب باخار. گوره رکی
بیر بالاجا قیزی گلین گتیریرلر. حفیرت ائتمز. گوره رکی قیزین ساغ -
دوشلاری - سولدوشلاری اللرینده گوللو یانار چراقلار، شمعدانلار، هامی

لوت، برهنه آنادان دوغما... بئله گورنده ملا حثیرت ائدر و " لا حول
ولا "، صونرا، "بسم الله دئیهر. بئله ده طوفان قویار، دونیا - عالم
بیخیلار، قیزلارین، اوغلانلارین سسی حمامین قبه سینی ترپه در، چراقلار
گئچهر، ملاعی اوزونو خزینه دن ائشیکه سالار، اوردا جا یئره دوشوب
با ییلار.

سحر ایشیقلا نندا حما مچی گلیب حمامین قاپیسینی آچار. گوررکی
بیر بوجا قدا ملا پالتاری و عمامه سی وار. حثیرته دوشر، ایچهری گیر-
دیکده گوررکی، یاخین قونشوسو ملا زینال غش ائدیپ، آغزی کوپوک
له نیب دیر.

صون

*****

بمناسبت درگذشت شادروان استاد حبیب ساهر

رفت از جمع دوستان افسوس
گلشن و باغ و بوستان افسوس
رفت برفارت خزان افسوس
در غمش زار و ناتوان افسوس
حلقه در چشم باغبان افسوس
سوزدم تار و پود جان افسوس
رخت بریست زین جهان افسوس
با غم و درد بی کران افسوس
ماند در سینهاش نهان افسوس
کس نیارد کند عیان افسوس
نخرد کس برایگان افسوس
زخمی نشتر زبان افسوس
زیست بی نام و بی نشان افسوس
رفت آزرده از زمان افسوس
رفت در تیره خاکدان افسوس
شد روانش به کهکشان افسوس

پیر، شب زنده دار ما ساهر
در غمش جامه عزاپوشید
از گلستان شعر طرفه گلی
خون فشاند سحاب دیده دل
اشک چون شبنم بهاران زد
داغ مرد هنر چه جانسوزست
ساهر، آن مرد دانش و فرهنگ
شاعر ما بزیر خاک غنود
رازهایی که فاش نتوان کرد
گرچه ویرانه مدفن گنج است
شعر ما را که گوهر ناب است
مرهمی چاره ساز دردش نیست
پدر شعر آذری ساهر
بعد از هشتاد سال و اندی عمر
اوستاد زبان شعر دری
قفس تن شکست و بال زنان

آمد از مرگ آن بزرگ استاد

"آذر" امروز در فغان افسوس

۶۴/۹/۲۹

بیر اولوم درس اولدو دیری لرا وچون

بیر حسرت کۆلگی اسدی بوکجه ساهرین صبرینی کسدی بوکجه
بیر عؤمور "حق!" دئییب باغیران شاعر بیر آنین ایچینده سوسدی بوکجه
آغریتمدی قلبیمی بودهشتلی درد دئییرم: اولکده، آخی نه اوچون-
بهر عؤمور حیاتنی تنگیشدیره ن مرد حیاتین الیندن تنگی سین بوکون؟
دۆنکی سۆزلی معنالی، اینجه یازیبکی: "حیات بیر آخار چشمه دی"
نه اوچون سئودیکی حیاتا، گجه الوداع یئرینه "ایتیل گئت!" دئدی؟
دردینی سؤیله دی تام سکوتیله دۆزولمز حیاتا تسلیم اولمادی
ریاسیز سله شن حقیقتیله ائله، سس سیز اولارا ونون فریادی
دینر بیر سکوتلا دئدی سۆزونو اۆره کده، دئمه میش سۆزو قالما سین
حیاتا، او، ائله یومدو گۆزونو حیاتین آردیجا گۆزو قالما سین
چوخلاری، حیاتین شیرینلیگیندن اولومدن ائشیتجک فریاد قوپاریر
ساهرده، دردی نین درینلیگیندن حیاتدان اولومه پناه آپاریر
بیر معلمین کی، دؤغما ائللرده سینهدن سینیه گزردی سۆزو
ان یاخین سیرداشی، بوصون یلبرده فقط، بیر اوزوایدی، بیزده کی اوزو!
او، ائله دؤیموشدو عؤموردن، گۆندن تابوتی قوش کیمی اوجوردو کؤیده
قورتولوب اۆره کسیز انسان الیندن سئوینجک قول-قانا داچیردی کؤیده
تابوتی، چیکنده یۆنگول گئتمسه ده نیکیلین چکنمیر، چیرپینیر اۆره ک
او، بیزی گره ک سیز وداع ائتمسه ده بیزیم قارشیمیزدا، دورور مین "گرک"
آ دوستلار! ساهری خاطرلایاراق گلین بیر دۆشونک "گره ک" لرا وچون
دیری ساهرلی آختاراق، تاپاق کورپولر سالدیراق اۆره ک لرا وچون

مرحوم اوستادا ساهرين شرفلى غمرونون سون هفته سينده ، عزيز دوستلاريملا
اوستادى عيادت ائدرکن، بوشعر ، اوستادين شرفينه اتحاف اولوندو .

(شاعر دئديگين) سونمز

شاعر دئديگين، آخماسا آل قان اوره گيندن
بیر گؤل دره بيلمز، او، گؤلستان اوره گيندن
قان اولماسا کونلو، گنجهر قانلى شفق تک
البتّه، آچيلماز سحرى دان. اوره گيندن
طوفاندا، پناه سيزلار اوچون يئلکن آچانماز
هردم کى، اونون قوپماسا طوفان اوره گيندن
بیر ذره چراغديرکى، يانار هر گنجّه - گوندوز
سورسان کى: توکر ياغ اونا هاردان؟ اوره گيندن
ميليون گوله قونمازسا چاليشقان آريلار تک
شهدين داديزانماز بيزه شان-شان اوره گيندن
بانسا جگرى ، نازينى چکمز، او، طبيين
ايلر جگرين دردینه درمان اوره گيندن
قالميش سا اونون خاطرى جمعيتته حسرت
جمعيتته وورغوندو . پريشان اوره گيندن
او، هرنيه سوز وئرسه، امين اول کى، سوزونده -
ثابت قالاجاق ، باغلاسا پيمان اوره گيندن
دریا دوزوم ايله، او، چتين بيرده باريش سين
اينجه اوره گى اينجيسه جانان اوره گيندن
شاعرليگى خلقيندن آليب ، خلقينه خاطر
فخريله کسر فخرينه قوربان اوره گيندن
بیر دوى قاپى سين، اونداکى علويتته سئيرائت
گورسه الی بوشدور، ائدر احسان اوره گيندن
سونمز! بقله بير شاعرى گورسن سه، رجا ائت :
بیر داملا سنه بخش ائده عمان اوره گيندن
انسانى دا بير سئو! اگر آلاهي سئو بوسن .
آلاه يولو، وآلاه ! گنجر انسان اوره گيندن

ساھرو زمانہ

یغنے وطن مولکون بورودو کدر
حبیب ساھر اؤلدو، ای اھل ھنر!
یا بیلدی عالمہ قارا بھر خبر:
یا خشیلا، یا ماندان سچیلیر، گئدیر.

کونلوم تأسفده، غاغلیم قالیرمات
اویما بو دونیانین اھلینہ ہیہات
بو یشرده اؤلمہین تاپارمی حیات؟
دونیا: بھرکارواندیر، چکیلیر گئدیر.

بوردا "فضولی" لر تانینماز قالیب
ادب گولشنینده گوللر سارالیب
"ساھر" تک اوستادی کیم یاد االسالیب؟
وورور پاییزیٹلی، تۆکولور، گئدیر.

صنعتکار دونیادا، اؤلمہ ییب اؤلمز
اؤ قارا گئجہ لر بیرداھا دؤنمز
بو یوردون آتشی ھئچ زامان سؤنمز
دان یئری آغاریب، سؤکولور، گئدیر.

"لیریک شعرلر" له شاعر گووہ نیر
"سھرایشیقلا نیر"، "کؤوشن" بزہ نیر
"سؤنمہین گونشلر" سمادان ائنیر
نور دؤلور جاملارا، ایچیلیر، گئدیر.

قارقا نازلان دیقجا، قاز یادادوشر
دؤستلار دیریلکده، آز یادادوشر
قیش گلیب، یغتنده، یاز یادادوشر
دئمزلر: عؤمورلر گئچیلیر، گئدیر

سودا، شہہ سیزکی، گؤزہ لدیر صؤنا
ھرزہ اؤت بؤلدورسا، کیم باخیراؤنا
گولدور زینت وئرن باغا، گولشانا
قیزیل بوغدادیرکی، بیچیلیر، گئدیر.
دؤستلار!

بیر- بیری زین قدریزی بیلین!
حورمتین ساخلایین بوشیرین دیلین
بیریئردہ دانیشین، بیرلیکده گولون!
بو، بیر تۆخوم دورکی، اکیلیر گئدیر.

"ھدایت" ایندی کی، نفسیم واردیر
دشمہ بو، بیر قوروگیلٹی گزاردیر
گھل آختار، تاپ منی، کونلوم خوماردیر
قامتیم یای اؤلوب، بوکولور، گئدیر.

گونش اولز

خبر وثرين ائلر! اولو تبريزه
 آذربايجانيمين ساريلماز اولغو
 قول-قاناد آچاراق، دشميشديم بلکه
 زامانين قودورقان الي قويمادي
 اونيله اولدوغوم مهربان گونلر
 بير گئجه آيريليق شرابين ايچدی
 فراقين اودونا يئنىدن يانديم
 "الوداع" دئيه رک، کونلوم آغلادی.
 او گونش شهرتلي، اوداهي استاد
 جهالت اونونده داياندى، دوردي،
 مقامه، شهرته اگمه دي قددين
 بير عؤمور ياشادي مردانسا
 چوخلاري ساتيلدي پوللا، شهرته
 دولانيب، قان سوران ميلچکلر کيمي
 آماسن، اي بؤيوک، اي دونمز انسا
 گوزوندن داملادی دامجي-دامجي يا
 تهراندا، بير بؤيوک فاجعه اولدو
 حقيقت جارچي سي "ساهر" بم اولدو
 بولک
 بو بئش گون عؤمورده، خوش دئييب
 اوستادين دؤورونده شن حيات سورک
 تئزليکه چئوريلدي ياسا، ماتمه
 شيرين اميدلره وئردی خاتمه
 دئييبلر: "قورقانين ياناني چيرتلار"
 دوندو قارنليغا گونشلي باهار
 شاهلاردنيا سينا "اوف!" دئدی گئتدی
 معناسيز مسلکه "تف!" دئدی گئتدی
 ائليرين اونودموش يالاقلار کيمي
 اوزونو ساتمادی آلچاقلار کيمي
 ايت دگميش آيران تک دوشدولر گوزدن
 باتديلار باتلاغا، قالدیلار دوزدن
 آغلادين ستمکش، محروم ائل ايله
 ائليمين آغزیندا باغلانان ديله
 آلبدير، آلاچاق قارنليقلاری
 دورولداچاق يئنه بولانليقلاری

دونيادا ، يفتيلمز كافنات قورروب باهاردا تورباغا گلن نفس تک

ان ظريف روحلاري اوغشايان شعرين بوتون اوره کلمده واريندپير يئرین قلمين اليه آلاندا ، هرآن ماوی سمالره اوچدو غيـالين

اقليمين گيزيلتي دردينی بيلدين مظلومون ، يثتيمين گوزياشين سيلهين کئنده ، شهرلرده معلم اولدون اودون توستوسيله گچينيب ، دوزدون

يوشاق "قو دوشک" گورمه دين ، ساهر! خانلارا ، چوخ نفرت گوستردين ساهر! قلبينين او ايستی هرارتين ، سن مبارز ياشادين ، مبارز قالدین

گونش تک خلقينه پايلادين ، گفتدين ياغینی ، يوردومدان هايلادين گفتدين چن دوشدو ساچينا ، يورولدو قلبين دويوش گونلريميز چاتمايش سونا

صحن ساچلارينا چن دوشن کیمی قورولدون پاييزدا بير گولشن کیمی اولمه ييب اوستاديم ، ديري دیر هله ادب عالمينده ، او ، همیشه ليک

اثل اوغلو

اوستاد هيب ساهره

ايشيqli گونشين ضيا سي دئدی بير اثل شاعری نين يوواسی دئدی سنی سورا غلادیم کهکشانلاردان سنين چين باش ووردوم هانسی ارگه

پاک عشقين مجنونو اولدون ايناملا منده دير " ساهر" ين سيماسی دئدی ، گونش تک ارييب سن داملا - داملا آدينی چکه رنگ ، آی ، احتشاملا

شعريله اثللره پای گونده ره رک بير اثلين حق سسی ، صداسی دئدی دريب اولدو زلاری ، سن اتک-اتک سسينه سس و فردی گويلرده شيمشک

آدينلا گويلره او جالدى يوردوم صنعتين تانريسي ، خداسی دئدی شعر باغچا سيندا سرکرده م ، اوردوم سنین کيمليگینی هرکس دن سوردوم

فضولی اويونو ، وورغون اويونو شرفلی خياتين معناسی دئدی سنه پاک امل لی اوره ک دويونو آيميز گرجه لرده ، سنین عومرونو

اولمز بيرانسان

پايزين فصلينده آنادان اولدو
پايزدا گول آچدى، پايزدا صولدو
پاسيندا ائليريم كدره دولدو
ادب باغچاسي نين بير قيزيل گولو
فغانه كتيردى شيدا بولبولو
گوردوم كي، بولبولون گوزياشي آخير
آغلايوب عالمي يانديريب، ياخير
ساهرين ووقارلي عكسینه باخير
حسرتله تصويره تيكيبدير گوزون
اوخشايبوب بوساياق دئيردى سوزون
سئوگيليم دونيايه گلندن بري
سئودين آزادليغي، سئودين ائليرى
حقيقت يولوندان دونمهدين گئيرى
شعرين دنيوزيدون قاينايبوب جوشدون
گوزهل طبيعته نغمه لر قوشدون
آيلار، ايلر گئدوب سورگونده قالدین
هر يئرده آزادليق مارشيني چالندین
ئليرين دردينى چكدين قوجالدين
ساوالان داغي تک آغاردى باشين
آغلادی قلمين آغدى گوزياشين
مقاما، شهرته اويمادون بيرآن
گيزلين سوزلرين ائيلهدين عيآن
چوخ بلالر چكوب باغرين اولدى قان
تاريخه يازيلدى شرفلى آدين
سنه فخر ائيله بير ائلين اولادين
شاعر فضولى تك، شاعر سهند تك
قالدى اوره گيننده مين آرزو دئلك
ادب باغچاسيندا اكدین گول چيچك

عطری اولکه مییزی بورویه جکـدییر
 یالتاقلار حسددن چورویه جکـدییر
 شعرین سفیر ائیله بیر آنا وطنده
 یاییلیب دییر بوتون شهره، کننده
 چوبانلار داغلاردا، من ده چمنده
 شعرین شوقیله اوخوباریق بییز
 اینان کی، بیر آن دا اولماریق سن سیز
 چولقایار سسییز داغلارا، داشا
 داغلار دیله گلوبچاتار باش-باشا
 آقیشلاییب سنی دئیهر لر یاشا
 گوزهل ماهنیلارین هر یاندا گزر
 اولارسان ائلرین دیلینده ازبر
 بیر آدین "ساهر" دییر، بیر آدین "اولکر"
 اوز آنا یوردوندان اولدون دربدر
 یورولماییب، یازدین مین لرجه اثر
 "کویشن"ین اقلمین سینه سینده دییر
 "سهر ایشیقلا نیر" گور سسینده دییر
 طبعین دنییز کیمی لپه له نیردی
 بوتون ساحل لره سپه له نیردی
 شعرین قالاقلانیب تپه له نیردی
 خلقین اوره گینده یفرینی سالدین
 سنه اولوم یوغدور ابدی قالدین
 "ساهر" دن آیریلماق دگیل دییر آسان
 نیسگیلی قدیمی اقدییدیر کامان
 نه قدر حیاتییم وار ائیلهرم فغان
 یوز بقله آغلاسام یمنده آزدییر
 دینله ییب "قافلانتی" دردیمی یازدییر
 تهران - ۶۴/۹/۲۸

سئودا

سئودا دگيل بس بو نهدير،

- داش قلبينه كعبه دشمه ؟

- يانا - يانا يالين آياق

يانغين يفرينده يفريمه ؟

- اليم اوزلوب اقلدن - گوندن

اوزلوب قهرين اوزوندن

اوزونه حسرت قالدديغيم ؟

- بير كور اولدوزون ايزينده

افق لرينه دالديغيم ؟

- اوچوب آرزو قانا ديله

گوييلرده ها والاندديغيم ؟

- سينهنده جنت سودونو

ايچيب - ايچيب ده قانديغيم ؟

لاي - لايينا سالاندديغيم ؟

- شيرين - شيرين يوخولاردان

آغلاي اراق اويانديغيم ؟

- گوزلري نين دنيزينده

يئلكن لر آچيب گفتديگيم ؟

- چيخماز يوللاردا آواره

گفتديكجه آزيب - ايتديگيم ؟

- ساچلاري نين گفجه سينده

رؤيالار قوروب ياتديغيم ؟

- قهريني لطف ،

زهريني قند ،

آدلانديريب

اؤز - اؤزومو آلدانديغيم ؟

هلال قاشين چاتيلاندا

گوييلريمده گونوم سولور ،

کهکشانیلاریم بیخیلییر ،
باشیما سامان سوورولور .

یالانینا ان مقدس

گفرچک کیمی اینانیرام

سودا دگیل بس بو نه دیر ،

آل لارینی بیله - بیله

یئنه سنه آلدانیرام .

(صون)

ایضا حلاز : یانغین = حریق . دالماق = جومماق و غرق اولماق .
سالانماق = تریشمک نننی ده حرکت اقمک . آل = حیلہ .

ح . م . ساوالان

فضولی غزلی نین بیریشله مه سی

صاقین ۱

ای فلک غم و فرمه آرتیق آه و زاریمدان صاقین
بو قارا گونلرله قلب - داغداریمدان صاقین
گوندوزوم غصه ، کده ردیر شام تاریمدان صاقین
یاغما آجانیم ناله بی اغتیاریمدان صاقین
توکمه قانیم آب چشم اشکباریمدان صاقین

بئیلہ ظولم ایله ستم قیلدین سالیبرقیل واهمه
قوزخ اوگوندن کیم شکایت ائیلہ بییم آلاهیمه
باغالم ملکونده بونجا احتشام^۴ و جاهیمه
صووشیر هر صبح دم گوزیاشی تیغ آهیسه
چوخ منی اینجیتمه تیغ^۵ آبداریمدان صاقین

گورمتایم^۶ یوغدو غمدن باشقا صورما ایکنول
طالعیم دوشموش اوزون سن هیچ یورما ایکنول
ذره یالوارما گئدیبرظولم ، الدہ وورما ایکنول
جوور اؤدو یاغدی منی یانیمدادورما ایکنول
بیر توتوشموش آتشم قریب^۷ و جواریمدان صاقین

گور عبث دن با شقا و فرمیر عومر حاصل نشیله مک
 چوخ توكوبدوز قانلی یاش، ایندی هررتوكسون
 کون بگون قیزدیردی منله اموز جدالینی فلک
 تن ائویندن رخصتی جهدا فیله ای جان طینه چک
 آفت، شیل برشک بی قرار یمدان صاقین

دوروموز ظولم ایله جورون هرگون آرتیرمیش بیزه
 ایسته مپش تحقیر و طعن ایله یکنه چکسین اوزه
 بیلمه بیب دگمز بو عالم تک اهانتلی سوزه
 گرچه بیر خاک رهم کیمسه منی آلماز گوزه
 چوخ حقارتله نظر قیلما غبار یمدان صاقین

ای آدین آدم قویوب عالمده هنج غم بیلمه یین
 یاکه بیر مسکین یتیمون گوزو یا شین سیلمه یین
 ائل غمیله صولمیوب، ائل شادلیغیلا گولمه یین
 کلمه قبریم اوزره ای عشق ایچره بن تک اولمه یین
 طعنه داشی دیر سنا سنگ مزار یمدان صاقین

آه جانسوزوم، گتیر توك کاغذ اوزره ای قلم
 دوزلوگیله، ذره جه هنج اولما سین بیش و نه کم
 باغریما دولموش توكنمز اود کیمی آغری، الم
 شاه ملک محتتم خیل و سپاهیم درد و غم
 خیل بی حد و سپاه بیشمار یمدان صاقین

گور ساوالان داغی تک غم لریغیب توتدوم قرار
 مورمادی کیمسه بو حال ایله با شیمدا بیر نه وار
 گول و ثریر هر دن باها ردا بللیدیر چوخ بوتنه غار
 ای فضولی قانلی^۹ محبوبی کی سفوسن رحمی وار
 قیل حذر آنجا ق منیم بی رحم یا ریمدان صاقین

-
- (۱) صاقین = حذرافت، قورخ، احتیاط ایله . (۲) یاخما = پان دیرمسما
 (۳) الم = آغری، اینجیک (۴) احتشام و جاه = رتبه مقام و طنطنسه
 (۵) تیغ آبدار = سوار یلمیش قیلینج . (۶) متاع = مال و سرمسایه
 (۷) قرب و جوار = یاخین، یان یورره . (۸) طیشر یا دیشر = افشیک ،
 قیراق . (۹) قانلی = هانکی / هانسی .

وطنسليم

*****

صدقيله ، هرکيم ائديبدير سنه خدمت وطنيم
ووردو تورپاغينا بوسه ، تاپيب عزت وطنيم

حمله ور ، اوستونه بير دشمن غدار اولدو
تورپاغين، خون جوانانيله گلنار اولدو
کربلا واقعه سي سنه دهه تکرار اولدو
سينه وون اوستونه چوخ دگدي جراحت وطنيم

ملتون حيرته سالدی هامی خلق دهري
قويدو ويرانه ، عدو بير گونه خر مشهري
شرق وغربينده سنين جاري اولوب قان نهري
قويماييبدير قالا آثار عمارت وطنيم

قهرمان ملتيميز اسلحه سين آلدی اله
انچمه گه جام شهادت هامی ائتدی عجله
ولی، دشمن اوزو دوشدو، بيزه قورموشدو تله
بلله نيپ عالمه اعجاز شهادت وطنيم

"قادسيه قوجوسي" ووردو، ازل لاف وگراف
باشلادی ملت ايرانيله بير سخت مصاف
نقشه ونيتی اما ، دولانيب ، اولدو خلاف •
خواری و ذلت اولوبدور اونا قسمت وطنيم

قهرمان اولکه سي، سن فخر ايله اوغلانلارينا
رحمت حق اولقدرتلی نگهبانلارينا
شهاد قانی اکن گوللو گولوستانلارينا
گئده هرکيم ، آپارار فيض زيارت وطنيم

وطنين عشقی وئريب " مژده " ! صفا سوزلرينه
نه گوزه ل عشق دی کی، وئردی جلا سوزلرينه
نور حق جلوه ساليبدير، وطننا سوزلرينه
کوی ظلمتده ، منه شمع هدايت وطنيم

مطبوعاتدا خېر وئورۇپىلىمىش دېر كى، (ھالى) آدلانا قوئىروقلو اولدوز كى،
 ھر ۷۶ ايلده بېر كرە يىتر كورەسىنىن مدارىندان كىشېر، گۇرونەچك دېر .
 لىكن بو اولدوز يىتر مدارىندان تىزگىنچىدىكى وچون خلق اونو گۇرە بېلمدى
 استعدادلى شاعر آقاي قەرمان غىبى بومطلبە اشارە ولاراق طنزلى بېر شەر
 يا زىب دېر . آشا غىداكى شەرلر اوندا ن سىچىلمىش پارچا لار دېر :

قوئىروقلو اولدوز

*****

ياغىنلاشدى يىترە قوئىروقلو اولدوز قوئىروغون كىسلر ، قالا قوئىروقسوز	بىتمىش آلتى ايلدن سونرا فسادە گلىب ، تىز سوووشدو ، سانكى قورخوردو
قورخودان اورەگى يارياق تىك اسر توتسا ، اولدوزون دا قوئىروغون كىسر	اقلە بېل دونيانىن غىترىن دويموش غلىقن دىلىن كىسن استعمار الى
ايگىرمى دوقتوز يول گۇرونوب گۇزە ادب اولدوزىلە چىخدى اوز - اوزە	تانىلاندان برى ، قوئىروقلو اولدوز اوتوزونجو دفعە بختى آچىلدى
گۇر نىجەغم توزو بوروموش منى تورپاقلار آلتىندا چوروموش منى	اي گۇزەل مسافر ، قوئىروقلو اولدوز گۇرەجىسن بېردە گلىب ، اۇتئىسدە
اىو تىكىب ، وئرىن بېرىوخسول ائو ^{سېزە} چىپلاق كى ، محتاج دېر اوچ متېر بئزە	قېر اىستە مېرم من ، قېرىمىن يىترىن وئرىن كىنئىمدن كۇينك تىكدېرمىن
عزراقىل گلەجك جانىمىسى آلا ، اۇلو كىن كىشە ، دېرى لوت قالا .	دشمېرەم دونىادا بېس قايدا دېر بو بېس قايدا ، خلق اوچون بلكە اودوركى
انتظار چكى دردە دولمادى حقيقت اولدوزو ظاھر اولمادى	ھر اولدوز وقتىندە ظاھرە چىخدى آمما ، بو دونيانىن آسما نىندا
سەنە تور قورائىلار ، سانكى كىرىخدى قاپى آراسىندا ن قوئىروغون چىخدى . . .	خوش سىنن حالىنا ، قوئىروقلو اولدوز ! " اولدوزلار دا عواسى " باشلانما مىشدا ن

=====
" محبت نغمه سی " نین
=====
قالان حصه سی

۱

مراعه یوردوندان پارلاق اولدوزلار * عرفان دونیاسینا و فریب لر زیور
(موسوی) (محسنی) (غیری) له (عامل) * (مارض) له (پیمان) دیر (کاظمی) (اخگر)

۲

(عاصی) نین شعرلری عمیان توپا ریر * هر سوزو جان و فریر اولموش انسانا
بیرگولر اوزیله اوخویور (رضا) * صداقت باغیشلیر شعری هر یانسا

۳

(دربندی) (مروارید) (رفیس نیا) * نه گوزهل یاریرلار تا ریخدا غلارین
آچیرلار قاپیلار انسان اوزونسه * دویغولار سیراقدیر دویغوبا غلارین

۴

دوغروسودم و فریر (شب خیز) بین شعری * آیریلیق دارغاسی یوران اوره گه
(هجری) (پارلاق) (حیران) فائق (رهگذر) * دئیرلر مین احسن بقله دیلگه

۵

(کامران) (غمزده) درد و غم یوکون * بیرلظه شعریدن یثره قویمورلار .
(وجی) دیر (قالیچی) (حامد) له (صدیق) * ائل غمی یتمکدن هفچوقت دویمورلار

۶

سوکیلر گوردوگو ایشلرا وستوندن * (جمشید) بین شعرلری گوتورورا اورپک
(بخشی) له (سعید) دیر (پسیان) لا (بیضا) * عشقیدن گلایه اقدیرلر دهمک

۷

دوشونجه شهرینه ، ادب شهرینه * قلم سلاهیله و فریرلر نظام
پارلاق بیرا ولدوزدو هره سی بوردا * (عزیزی) (مددی) (فرشی) له (الهام)

۸

(فرزانه) (منظوری) یازیرلار مدام * بو باغدا چکیلن اولو زغمتدن
(صباحی) (مدرس) (صافیبی) (جاوید) * عومروجه اولزلی ائدن همتدن

۹

(دادمهر) (اشرفی) (قاسمی) (آیدین) * (افکاری) (سلطانی) (خوشمرام) (یاور)
سوزلری داغیدیر غمی ، کدیری * باخاسان دئیهرسن بارو فریب هنر

۱۰

ادب دونیا میزین آچان گوللری * یازیب، یارادیرلار گوزهل اثرلر
(تیلیمخانلی) (آذر سینا) (ترومی) * (هجران) لا (تبریزی) (شفق) له (سرور)

۱۱

صداقتدن بیرطاق وورولوب بورددا * یاشاییر خیالسیز داها یاشایان
یازیب یارادیرلار زنگین اثرلر * (دمیرچی) (غدیوی) (بدیده) (دهقان)

۱۲

اسدیکجه محبت، صفا نسیمی * آپاریر عطرینی اولکهدن اوزاق
آلیری عطرینی (سوکوار) (صادق) * یاداکی (کروسی) (بیوزبندی) (توپراق)

۱۳

ادب ساحه سی نین قوروقچولاری * هیکلر یونورلار شعریدن هر آن
(آغ یارلی) (علمی) (سا پلاق) لا (قادر) * (هدایت) (ریاضی) (آراز) لا (کوشان)

۱۴

شاعره (سمندر) (اسکوی) چکییر * آپریلیق الیندن هر لحظه فریاد
(قاراخانلو) (شکیب) (چول و غلو، دلخو) * اونلارین سسینه ایلیرلر امداد

۱۵

(افلچی) نین شعرلری سله بیر بیلرلیک * سسینه سس و فریر (اولکر) له (افشار)
(بهادری) (صبری) (بوذری) (نوتاش) * اقدیرلر بیلرلیک هر آن افتخار

۱۶

قالیبلار قیدینه ییغنی محفلین * (ابراهیمی) (مساح) (آذر) له (یاشار)
ایسته بیر تانری دان پوزولماسین دای * حرمتی مجلسین اودورکی (گلکار)

۱۷

مجلسلر قورولور هنردن بعضا * ال چالیر شعر بیله (ظاهری) (ناطق)
دوشنده صحبته قوجا مان (نحلی) * حظ آلیر هنردن (سرمه) له (شایق)

۱۸

یازیرلار غزلده سرگذشتینی * صونسوز محبتین، آجی هجرانین
(آرزو) (نصیری) (آزاده) (مرشد) * اوغوماق دوبورمور کونلون نسانین

۱۹

گوره رکن بیر بیرین اوتازا دوستلار * غم قصه اکیلیر چیخیر آرادار
سوز آچیر هنردن (اکرامی) (آرش) * (منفرد) (گلشنی) (خادم) له (ترکان)

۲۰

چیخاندا پشوازا گولر اوزلرله * (سغامهر) (آرزو) (روحانی) (ساحل)
حیاتین آجیسی چیخیری یاددان * صفالی بیر حیات دورور مقابله

۲۱

بیزیم ادبیات باغینا دائیم * سئویملی شاعرلر گتیریر صفا
(اظهر) دی (قارتال) دی (وحدت) دی (حیدر)
(آخشین) دی (آلتای) دی (بولاد) دی (شیدا)

۲۲

نوحه لر یازماقدا گئدیبلر اووجا * آجیب لار اووجونو ظلمون، ظلمتین
(حافظی) (عابد) (موثقی) (نجمی) * قدرتین گوسته ریبلر حقیقتین

۲۳

محبت سازیندا نغمه لر قوشور * حزین ها والاری قاطار با قاطار
اوره کدن اوره گه کورپولر سالیس * (کمالی) (رجائی) (معماری) (پانار)

۲۴

(سئلا و غلو) (صغری) (فاضل) له (فغان) * جوخ زمان شعریده عصیان ائیلیرلر
ظلمون پنجه سیندن یارا اوره گه * شعرین مرهمی له درمان ائیلیرلر

تبریز - ۱۳۶۴/۷/۵

محمدعلی محمد (جویا)

=====

===== غزل =====

گل سیل گوزومون باشینی قویما بیتره دامسین
وار قورغو اودیله بو کونول خانه ده یانسن
هجرانوا باندیم گتیر او وصل شرابین
توک جامه مکرر گوزه لیم قویما جالانسن
آی یاتدی افق لر بشیگینده گئجه گئچدی.
دور گل یانیم، قویما آمان دورگون او یانسن
گئتمه اوزاغا، باغلی دور او زولفوه کونلوم
لطفیله دایان، قوی بو کونول منله دایانسن
عهد ائیله میشم، باغلی قالا زولفوه قلبیم
عاشیق اولایم بیلمز اوکی، آموز عهدینی دانسن
هر درس محبت و ثره ن المسانه ده مندن
بودرسی معلم گره ک اول آموزی قانسن
"جویا" غزل اعجازینی حافظ کیمی گوستر
قوی تا اوتا هر کافر و مؤمن ده اینانسن

=====

دیلمیمیزین سوزمنبع لریندن

حکیم هیدجی نین دیوانسی

*****

حکیم هیدجی نین دیوانیننی ورقله دیکجه انسان بیرسوز منبعی و ادبیات خزینه سینه او فراییر، بوکتاب ادبی جهتجه چوخ زنگین دیسر، مختلف شعر قالب لری، هنر نوع عروض بحر لری و هر قسم موضوعلار: فلسفی، دینی، عشقی، عرفانی، اوگود و نصیحت ایله دولودور، هیدجی یه حکیم عنوانسی و ثریلمگین ده سببی اونون فلسفه و عرفان دادرین معلومات صاحبسی اولماغی دیر.

چوخ آز دیوان تا پماق اولار کی، بوکتاب قدهر مختلف شعر و موضوع و ادبی جنبه لره مالکه اولسون، بو بوگوک شاعر زنگانین ۶۰ کیلومتسر لیگینده اولان هیدج کندیندن اولدوغونا گوره اصیل آذری سوزلرین چوخ بیلیرمیش و او سوزلری اوز شعرلرینده ایشله دیب دیر.

بیز بومقاله ده هیدجی نین شعرلرینده ایشلتدیگی چیلخا آذربایجان سوزلریندن بحث ائدیریک کی، با زیچیلارین قلمینده ایشلنمه ییب ویا آز ایشله نیب دیر، اونلارین اونودولماغی نین قاباغینی آلماق اوچون بیز بوگون او سوزلری دیلمیمیزین ایشلک سوزلری سیرا سینا کچیریب و یثری گلدیکده اونلاردان استفاده ائتمه لی ییک.

(آست) - هیدجی نین اثرلرینده آست کلمه سی آشاغی و آلت (زیر)

معناسینا ایشله نیر، هیدجی یا زیر:

گوزگو اگر آستا ویا اوسته دیر یوز اولایا مین بیرا ووزوگوستریر
بوگون پالتارین آلت قسمتینده ایشلنن پارچا وچون (آستار) کلمه
سی وها بئله آشاغیدا دریا قیراغیندا واقع اولان (آستارا) شهری نین
آدی بو کؤکدن دیر.

(ا پریمک) - چورومک و تیکه - تیکه اولوب توکولمک معناسینا ایشله -

نیر:

نامراد اولدو بینوا مجنون چورودو، گشتدی، اپریدی بدنی

(اره ن) - حقیقتی تاپان عارف انسان دئمک دیر:

وحدت و کثرت ده اره ن لرسوزو عارفین اولسون گره ک ایکی گوزو
صرف حقیقت کی، اولور آشکار گوزدن ابته ر، نام و نشان هر نه وار

(اوغشماق)۔ نوازش اقمک معنا سیندا ایشله نیب :
من بوکول اندام لاری اوغشارام بو چمنین بولبولی یم تا وارام
(اوگمک)۔ مدح اقمک معنا سیندا ایشله نیب دیر :
اوگره م اول قدیم منبانی کیم اقدیب جسمه آشنا جانی
ویا :
دوستاگر سوگسه، اوگوبدور منی اوزکه اگز اوگسه، دوگوبدور منی
ویا :
من اوگهرم اوزومو، کبرونا زیوخ منده * خدایه شکر کی، بودرده مبتلا، دگلم
صابر ده بوکلمه نی همین معناده ایشله نیب :
باشلادی تعریفه پالود قامتین اوگدو اوزون، زوربالغین، حالتین .
هیدجی بو کوگدن (اوگوم) لفظینی مدح معنا سیندا ایشله نیب :
وهو صنم وصفینه سیغماز اوگوم فرخدادیر بومنیم سفودوگوم
همین ماده دن (اوگدورمک) از دیرمک وعزیز دردانا بارا کتیرمک
معناسینا کلیب دیر :
هراول کس کی، اوزا وغلونو اوگدورور * آتاسین اولندن صورا سوگدورور
(اوم)۔ قاباق معنا سینا ایشله نیب دیر :
دقدی نچه گون بوندان اوم گلدی زاغ
بیزیم منزله، بیز چکیشدیک جی باغ
اوم هیدجی نین دیوانیندا (اوگ) صورتینده قدیم خفیف نون ایله
یازیلیب دیر .
(ایری)۔ درشت و یفکه معنا سینا کلیب دیر :
اوزوندن بویوک له دانیشما ایری بیزین گوزله، وارهر سوزون بهیر بیری
(توتون)۔ بیزیم دیلیمیزده (توستو) فارسجادا (دود) معنا سینا دیر .
بهیر بیزده کی انسان بهیرزاددان خفیر گورمه دیکده ضررین چکیر بقله
بهیر مثل دقیر لر :
یاریمادیق ایستی سیندن کور اولدوق توستوسوندن
هیدجی توتون کلمه سینی توستو معنا سیندا ایشله نیب دیر :
اوجاخی اودلا بالام آش بیزمز اوز۔ اوزونه
هراول سفور اوره گنی آش، توتون گفدر گوزونه
هابقله بو بیت ده :
جانیم سال عشق و محبت اوتون اودلا اوجالسهن جگریمدن توتون

(هیس) - هیس کلمه سی فارسجا دا (دوده) کلمه سینه مقابل دیر و توستو - دن مختلف شتی لرین اوستونده قالمیش اثره دخیلیر :
دورکینه دسما لی گوتور سیل هیسین توک یقره سیندیرها می آئینه سین
هابقله بو بیت ده :

باشی توک ، اوستوچیرک، بورکوکیغیر منزلی هیسلی، خاطر ی افکار
(خیسار) - یقری کلمیش کن دشه لی بیک کی دیلیمیزده بیرخینا رکلمه
سی ده واردیر کی (گاز) معنا سیندا ایشله نیر مثلا کومور اودو دوزلدنده
دخیلیر قوی خیساری چیخسین یعنی کاربون گازی کی کومور دن قالخیر
قورتار سین یا اگر بیر آدام یا غشی قیزار ما میش کومور اودونون یا نیندا
اوتوردوغونا گوزه کاربون گازی اوتوب ناراحاتلیق تاپا یا باش
آغریسی توتا دخیلیر اونوخیسار توتوبندور . (تین ووروب)
(غیر) - بوغاز معنا سیندا ایشله نیر :

ای املوم توت غیرین بو بدبختین گل اجل سال بوغازینا چاتی
یوخاریدا کی بیت ده چاتی کلمه سی ایله معنا سینا دیر .
(دان) - صبح معنا سینا دیر :

تاها چاغا ؟ کچدی کچه اولدو دان یا تما بو غفلت یوخوسوندا ن اویان
دان اولدوزو یعنی صبح اولدوزو کی، اونا فارسجا ناهید و مرجه
زهره دخیلیر . دان یقلی یعنی (با دصبحکا هی) هیدجی دخیلیر :

اگرای دان یقلی یولون دوشسه وطنه ، وثر خیر بو حالاتی
دان صبح دن باشقا هیدجی نین شعرلرینده تعجب معنا سینا ایشله نیب :
هاردا اولور اوخ درینی دلمه یه من دوشوب املسم سنه دان کلمه یه
(دوش) - سینه معنا سینا گلیب دیر :

غمزه سی اوخ تک دوشومه اوغراد ی باغری می دلدی، جگریم دوغراد ی
هابقله بو شعرده :

بو هنرین کریوخایدی ای دغل سن نییه دوردون دوشووه ووردون ال
(دینگه) - مرتفع و اوجا معنا سیندا ایشله نیر :

مثل دیرکی، سو آختاریر چوققورو قالیر دینگه یقرلر همیشه قورو
(ساری) - سمت و طرف معنا سینا ایشله نیر :

گر گلسه قیامته بو صورت باخماز بیررسی بهشته ساری
(سگریمک) - (برکیمک وزنینده) اسمک و تیتره مک معنا سینا دیر :

بوسوزلری آنلاماق چتین دیر بوردا ده وه سگرییر آباغسی

(سورچک) - پاسولچک افسانه وقصه معنا سینا ایشله نیر :
هریخده بوگون منیم سوزوم دور عشقیم منیم اولدو خلقه سورچک
(قارت) - قوجا ، فرتوت ، زمخت معنا سینا ایشله نیر :
من قوجایام قارت بو یئنگی جوان * من کوتوگم کهنه بو سرو روان
یوخاریداکی بیت ده یئنگی تارا و یئنی معنا سینا ایشله نیر .
(قامو) - هامی و همه معناسی وئیریر :
قامو طایفه سندن اولدو مجاب مغ و موبد و حبر و قسیس و پاپ
هابیله بو بیت ده :
بیللن اوزون سنده بوگیزلین دگیل * گلدی قامو خلقه کتاب و رسل
(قورشانماق) - قوشولماق و مشغول اولماق دئمکدیر :
بو ائوه قورشانما دگیل پایدار یاتما بودیواردا یوخ اعتبار
(قینا ماق) - ملامت ائتمک معنا سینا ایشله نیر :
چاره سی یوخ سیز قینا مون پانبوغو * اود توتا بسدیراونا اوز یاندوغو
هابیله بو بیت ده :
کیمسه قینا ماز سنی گره کمز گویچک اولا ، اولمایا وفاسی
(کیریش) - زه معنا سینا دیر (یای = کمان) مقابلینده :
اولور آیا کیریش گیزیلده مه سین توخماغی یایه گوپسه دی حلاج
یوخاریداکی بیت ده گوپسه مک فارس جادا (کوفتن و کوبیدن) معنا سینا
دیر .
(کیمسنه) - کس و شخص معنا سینا دیر :
جان سنه مولا اولاقوربان ، سنه سوز یوخو فرمایشووه کیمسنه
(گنگ) - (لنگ وزنینه) وسیع و گن معنا سینا ایشله نیر :
منزلی گنگ و روزگاری تنگ شهری ادبار ، ملتی گوزو دار
(ناتی) - لاکین و اما دئمک دیر :
اولدو خلقه مجاز واقعه یول ناتى مندن حقیقت اولدو مجاز
هابیله آشاغیداکی بیت ده :
گرچه حق دیر معاد جسمانسی ناتى - چوخ - چوخ چتین دیر اثباتى
بیزه بسدیر حدیث پیغمبر نص قرآن ، صریح آیاتى
(هنک) - (نمک وزنینه) شوخلوق و مزاح معنا سینا دیر :
اول کیم دئیر سوزو ، عمل ائتمز اوزو ، منم
بیلمز مثل ده وارکی ، گوتورمز ملک هنک

من باشما نه کول توکوم ای وای قالمیشام
 بیچاره ، یالواریم کیمه ، کیمدن توتوم اتک
 (بشیم)۔ غذا و خوراک معنا سینا دیر :

قدیم دن دشیب لرکی ائوما حبسی * قوناغین قاباغینا قویسون قابی
 یتمک ده قوناغی گرهک گوزلی، یسه * یشمگر آزا ولدو، اموزو آز یشمه
 بو یشم (یشم) کلمه سیندن باشقادیر کی علف و حیوان لارین غذا۔
 سینا دشیپ لیر .

صون

من نیم ؟ من کیمین قالدی :

۲۰

بوگون آنیلما ییب غریبه سمده * گلن نیلده بیرشاعر گله جک
 کونلومون وسعتین اودویا جاقدیر * غمیمی اموزیله یاری بوله جک

۲۱

موسی دا عصایام داود دا مزمار * یعقوب دا گوز یاشی مسیح ده نفس
 "فردی" یم دیلده شعر باشیمدا شوروار * لکن یقریم زندان مکانیم قفس

-
- (۱) روزگار = یئل (۲) گوز = پاییز (۳) شلاله = آبشار / چاغلایان
  - (۴) اورخون = چای آدی دیر / ایلک دفعه اولاراق تورک لرین گوگ تورکجه
 سی ایله یازیلان داش کتیبه لری بو چایین کناریندان تاپیلیمیشدیر .
  - (۵) ایسیز = ترک ائدیلمیش / متروک . (۶) آدا = جزیره .
  - (۷) جیغاتی = آذربایجاندا بیرچای آدی دیر . (۸) جاکوندا = ژوکوند .
  - (۹) مرمی = گولله (۱۰) مزمار = نئی .

من نه نیم؟ من کیمم ؟

- ۱
 اقله زوزگار^۱ اسیر حیات باغیندا * دونیادا انسانا بعضا دار گلیر
 بعضاده الهاملا یوکلنه نیر اورک * اقله بیل باغچا یا ایلک باهار گلیر
- ۲
 بعضا باهار کیمی طراوتلی یم ... * بعضا پافیز آخیر دامار لاریمدا
 بعضا آنا کیمی شفقتلی یم * بعضا اوکشی ل شیر دوغمالاریمدا
- ۳
 کثیرم سمانی بعضا اکنیمه * بعضاده ساز کیمی نه سوزلویام من
 گاه اولدوز قدر بیرایشیفا حسرت * گاهدا گویلر قدر اولدوزلویام من
- ۴
 بیرگوزوم آغلایا ربیرگوزوم گولر * سحر گوزم^۲، قیشام، گشجه یای - یازام
 گونلوم گاه سیزلایار، گاه ساز تک دینر * ساریوخ چهارگاهام، شورام، شهنازام
- ۵
 شاعرم، وورغونام، گنجم، یا شلی یم * قوجا مان تبریزم بولاغام، داغام
 دینز سیردا شلییا م، چای یولدا شلییا م * عشقم، پیچیلتیا م، شعرم، دوستاغام
- ۶
 غربت آخشا ملاری کیمی عملی یم * ایلک سئوگی مکتوبو کیمی مهربان
 یا ز کیمی چیسگینلی قیش تک چملی یم * مغانام توکولور منده ناهاق قان
- ۷
 داغین گوزیا شیا م داشقین شلاله^۳ * ذیروه دن بویلانان قیزیل گونشم
 قانلاردان یوغرولموش یا لقیز بیرلاله * چووغونام، کولگم، قورام، آتشم
- ۸
 نیسگیللی ماهنی یم حسرتلی شعرم * حزین سیزیلتی یم سم، فریادام
 مجنون، نبی، ورقه، غریب، کورا و غلو * داغی دیرنا غیملایان فرهدام
- ۹
 بعضا فضولی نین دیوانی کیمی * آلتیما ائل بویدا نیسگیل یازیلیب
 گاه گورن اورخوندا^۴ بیرشوش قایا یم * کئوکسومده تاریخن سرلر قازیلیب

۱۰

من نهيم؟ من کيم؟ ۱۹ يسيز شير آدا^۶ * سويوق مزارا وسته سونوک بيرشامام
منده داغلار قدر سئوگي اولسادا * الهاميم اوشا قدير شعرلريم غمام

۱۱

بلي بير سئودالي غريب شاعرم * نغمه لربال کيمي سوزور سوزومدن
قان آغلايير شعريم، باغيرير نغمه م * انسانلارين دردی آخير گوزومدن

۱۲

تانيشدا ن آتيلان داش اوژک قاشيم * خليا قارتالي نين قانادي خالچام
الهام پري لري ياريم يولداشيم * دونيا منيم ملکوم من سليمانام

۱۳

ساوالان دوزوملو، سهند وقارلي * آراز سيزيلتي لي، کور کيمي دلي
سما تک گونشلي ياماچ تک قارلي * اعلان باغيرتيلي، کمان ناله لي

۱۴

باشيما سئوينچله پالهنسه ده * باغيشيم حسرت سيز غم سيز اولمايير
دوداغيمدا گولوش لپه لنسه ده * گوزوم چيچک کيمي نم سيز اولمايير

۱۵

گاه گورن کوکره ميش جيفاتي يام من^۷ * گاه دا جاکوندا نين تبسمويم
باشيمي اگنمه ز قودوز قوزغونلار * کورک ات دگيلم، سرت بير سومويم

۱۶

من اگيلمه ميشم عمروم بويونجا * باشيمي داغلار تک اوچا توتوموشام
بوگون زنجيرده سم، قفسده سم ده * يغنه ده قارتالام، آليجي قوشام

۱۷

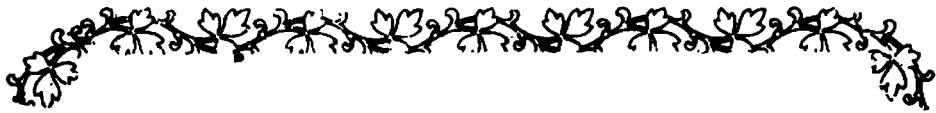
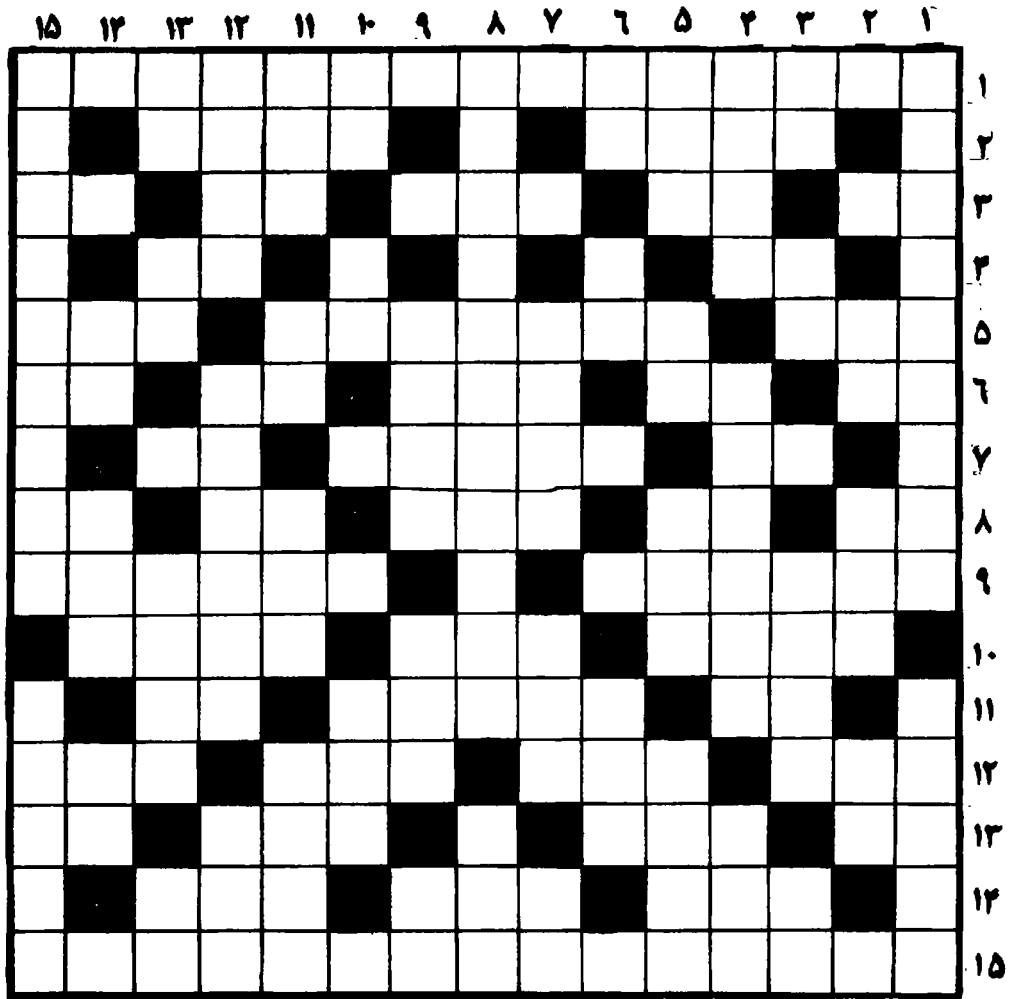
زمانا، مکانا سيغيشمارام من * سئلي چوخور بنده چکه بيله رمي ؟
اوره ک لر فتح ائدن بير قارتالام من * مني اوولايامماز نه توپ نه رمي^۹ ؟

۱۸

تضادلار ايچينده قاينا شيرام من * تضاد سيز يالانام، يوخام هئچ نهيم
ظن ائتمه، ظن ائتمه کيم داشيرام من * هله عمان عمان عشقه تشنهيم

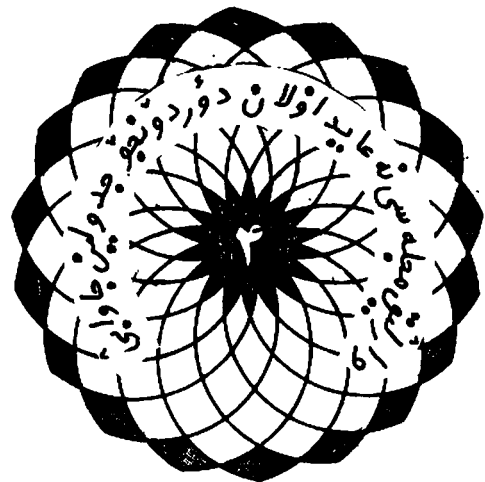
۱۹

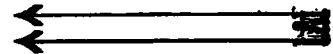
قوي مني دايالار ائشيتمه سينلر * يوخسا لپه لنيب دولوب داشارلار
سريمي داغلار دا چکسه لر اگر .. * مين اوزلري قدر آغيرلاشارلار

10 12 13 12 11 10 9 8 7 6 5 4 3 2 1

1	پ	خ	ک	ت	ی	ا	ر	و	ا	ب	ز	ا	د	ا
2	د	ل	و	ا	ل	م	م	ن	س	ی	م	ی	ی	ط
3	ر	س	ر	ک	د	ا	م	ن	ا	ا	ا	ب	ع	
4	ا	ر	پ	ا	د	و	م	ا	ن	ک	ا	ک	ل	
5	ک	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	ا	
6	د	ب	ا	ت	ا	ت	و	س	ر	ی	م	ی	ط	
7	ی	ا	ر	ا	ج	ی	ن	ن	ق	ا	ط	ی	ط	
8	ک	م	ی	ن	ا	ل	ا	ا	ی	و	ا	ی	ط	
9	ق	ل	ی	ل	ی	م	ط	ا	ل	ش	ا	ب		
10	ا	ر	خ	ن	س	ح	ج	ی	م	ا	ط	ا		
11	د	ا	ل	ا	ر	ک	ا	ر	ط	ر	ط			
12	ر	د	ی	ق	ه	ی	د	ج	ی	ز	ن	ب		
13	ن	ن	ت	ن	ن	و	ر	د	ن	د	ا			
14	د	ر	ی	ا	ن	ر	م	ا	ر	س	ی			
15	م	ر	ز	ا	م	ه	د	ی	ش	ی	د			

۱- "محاكمة اللغتين" اثری نین
 ۲- اوڻ دؤقوزونجو عصرده
 قارا باغلی شاعرکی اجتماعی ساتیرانین
 بانی لکیندا ن ساییلمیر- اوڻ لکه وپورد
 ۳- عربجه نفی کلمهسی - دؤبماق -
 اشوکک کشی - بیر حرفین تکراری -
 پورولان آدامین بدنیندن چیخسار -
 ۴- عربجه آنا - تکراری سلیمان قوشودور
 ۵- نموسولو- آلمانین بوپوک فیزیک
 عالمی - اؤدشلهسی - ۶ - موسیقی
 کلیدی - دیرلیک لازمه لرینندن -
 ایکی اولما بیب ا- بیرشکیلیسی -
 ژاپونون بول واحدی - ۷- گنج آغاچ -
 جنوبی آذربایجانین بیرینجی مرکزی
 شهری - چوخ دکیل - ۸ - نهی شکیلیسی
 - پرده سیزسوه - ز- دکیرماندا ن چبخار
 - ساچ وکمند - اشارة ضمیری - ۹- آغیر
 دکیل - وارلیغین قارشسی - ۱۰- ورتش
 قاضی سی - بدنین بیر جزئی - روابست
 ائده ن - ۱۱- توبوغا وشره رلسر - اوڻ
 بشپینجی عصرین قدرتی شاعیری -
 بهر آسولو - ۱۲- ایٹالیانین پابتختی
 - لفته بنزه ربالیق - تیا ترنقسی -
 مهل و علاقه - ۱۳- کمر - لبا سین بیر
 جزئی - ایراندا مشهور بیر کوبیر -

آبزیلیق سازی - ۱۴- اشو- اوڻ زکه -
 حاصلی گو- بهرتیلردن - ۱۵- لبتغسد
 زوکوند" اثری نین رسامی .

۱- اوڻ سگیز بنجی عصرین آذری
 شاعرلریندن - عراقدا بیر شهر - ۲ -
 نجیب حیوان - باندیریجی - خرمن
 دوه گن - ۳- تورکجه ده بیرشکیلیسی -
 غسته بیتمگی - اوڻ بیئدی اوڻ سگیز
 اینجی عصرده باشا لار علییه شه تلیسی
 ساتیرالریزان شاعر - بیرشکیلیسی - ۴-
 رحما شده ن - تمیید - روح وروان - ۵-
 تصویر - اشارة ضمیری - گو- ره بیلمیر -
 فارسجا سربست شعرین قوروجولوغونا
 آدلانا ن شاعیر - ایراندا بهرطایفا
 - ایکینجی تک شخصین ضمیری -
 ووروش و جنگ - ۷- خرمنده تا غیبیل
 سوورماق هاچاسی - بوه بوک ننه -
 شیمایشی ماده - ۸- انا درشا اوردوسونون
 ۱۷۲۵ اینجی ایلمنده کی شیروان
 تالانینی تصویر ائده ن شاعر - معاریبه
 کمی سی - ۹- اوغاشتماق کلمهسی -
 آتش پرست - وحشی و بیبرتیجی - ۱۰- ایز
 - گشجه لریشرگو- بی ایشیقلا ندیران -
 دوزا ولما سا مقصده چا تما ز - ۱۱- مصرده
 مشهور بیر جای - تورکجه ده بیرشکیلیسی -
 بالیق توتماق وسیلهسی - شیرینی ده
 وار توشودا - ۱۲- آذربایجانین
 عاشیق شاعرلریندن - سهر - حریرف و
 همتا - ۱۳- بیرشکیلیسی - روسجا تعدیق
 کلمهسی - قوبروکسوز - خوش - ۱۴- "لیل"
 اولما بیب ا- نا غیل بوه لگوسو -
 قوش دیلی آغاچ - ۱۵- غسته لیک و
 ناتوانلیق - آذری ادیبانیندا ایلیک
 دفعه شمر دیوانی بارادان شاعیر .

آتالار سۆزو

- * هر قوش اموز تایی ایله اوچار .
- * هر ایگیس اموز آدیلا تانینار .
- * هر زمان بیر عاشیقین دهورانیدیر .
- * هر آتاسی نین گوزونو چیخاریلانا کورا و غلو دئمز لر .
- * اموزوندن یوخاری باخاندا ، اموزوندن آشاغی دا باخ !
- * اموزونه حرمت قویمایان ، اموزگه یه ده حرمت قویماز .
- * اموزگه نین کاشانه سیندن ، بیزیم ویرانه میز یاخشیدیر .
- * اموزون فیل اولسان دا ، قاریشقانی یاددان چیخارتما .
- * اموز گوزونده تیری گورمز ، اموزگه گوزونده قیلی سچیر .
- * بیر قانادلا قوش اوچماز .
- * بیر ایشی بیتیرمه یینجه ، اوبیری ایشه باشلاما
- * اموزگه قاپی سینی باغلی ایسته یه نین ، اموز قاپیسی باغلی قالار .
- * اموز گوزونده بایقوشون بالاسی طاووسدان دا گوزه لدیر .
- * سن سرخوشا ده یمه ، سرخوش اموزو بیخیلاجاق .
- * مندن سنه امگود (نصیحت) دنی وی اموزون یوگورد !
- * چوخ چاپالایان چوخ دا یورولار .
- * آزا قانع اولمایان ، چوخا یئتیشمز .
- * جوجه خوشبخت اولسایدی ، آناسیندان سود امردی .
- * قاریشقا شیللاق آتدی ، ده وه نین قیچی سیندی .
- * عقربین خاصیتی سانجماقدیر .
- * ایلانین باشی آغرییاندا یولون اورتاسیندا یاتار .
- * سیجان گوره نده پلنگه دهنن پیشیک ، پلنگ گوره نده سیجانا دهنور .
- * ساغساغان ککلیگه باخار ، اموز یثریشینی ایتیره ر .
- * سفرچه نین نغمه سی یوخ ، جیو- جیوی چوخ .
- * ککلیک سسین چیخارتما سا ، قارا قوش اونو توتا بیلیمز .
- * قارغادان گوزه ل قوش ایسته دی لر ، بالاسینی گوسته ردی .
- * بولبوله قیزیل قفسدن کول دیبی خوش اولار .
- * زمستان چکمه یین بولبول ، باهارین قدرینی بیلیمز .
- * بایقوش خارا بالینی گلستانا دکیشمز .

===== ملا نصرالدین و ایران =====

از روزنامه‌هاش که اکنون عتیقه است
یک (ملا نصرالدین) که تکان داد شوق را
با آن کاریکاتور که نظیرش نیامده است
او مادری که (صورسرافیل) زاد از او
"استاد شهریار"

روزنامه فکاھی ملا نصرالدین برای هر آذربایجانی نامی آشنا و
اسمی با مسماست هر چند که از تاریخ انتشار آخرین شماره آن شصت سال
سپری شده است. هنوز هم مردم آذربایجان در شهرها و روستاها سخنان
طنز و بیدارگر و اشعار کوبنده این جریده دموکراتیک را که سال‌هاست
ضبط سینه‌ها شده برای همدیگر نقل می‌کنند و برای تفهیم مطالب خود
از کلمات قصار و سخنان پربار آن مثل‌ها می‌آورند.

ملا نصرالدین را می‌توان سمبل و نمونه یک نشریه مردمی دانست
زیرا که تمام نیرویش را بر علیه زورمندان به‌کار انداخته و سیمای
گریه‌ستمگران زمان را برای توده‌های مردم بازبان خودشان افشاء می-
کرد و بانفوذ به اعماق وجود توده‌ها آنان را حالی می‌کرد که توسط
چه‌کسانی در طول سال‌ها و قرن‌ها استثمار شده و خونشان به وسیله چه
افراد می‌کیده می‌شود. این روزنامه در برابر عواملی به‌پا خاست که به
ترویج فرهنگ فئودالی و افکار خرافی می‌خواستند اذهان زحمتکشان
را تخدیر و آنان را برای همیشه در بی‌خبری نگهدارند و اجازه ندهند که
به حقوق اجتماعی و سیاسی خود آشنا شده و بدانند که چرا آنان همیشه زحمت
می‌کشند و کار می‌کنند ولی از تمام نعمت‌های جامعه خود محروم هستند.
برعکس گروهی اندک که هیچگاه تن به کار نمی‌دهند لکن خود و افراد
خانواده‌شان از تمام امکانات رفاهی برخوردار هستند.

ملا نصرالدین آرزو مند چنان سازمان اجتماعی بود که در آن "آقا و
گدا و دارا و ندار از حیث حقوق و اختیارات یکسان باشند، حکومتی
بر سر کار آید که اصول آزادی را اعلام و به جای وضع قوانین شدید جزا و اعدام
املاک و اراضی را بین کشاورزان و دهقانان تقسیم نماید و کارگران و
روستاییان را در امور دولتی دخالت بدهد و کارها را به طریق بسخت و

شور اداره نماید" (۱)

این هدف گردانندگان ملانصرالدین در تمام شماره های این نشریه به چشم می خورد چراکه معتقد بودند: "طنز واقعی نفی کننده زمان حال و نفی کننده زندگی مصیبت بار موجود است، کار او تغییر دادن سرنوشت ملت ها و دیگرگون ساختن سرمشق ها و آرمان های یک ملت و سرانجام ساختن ملتی دیگر از همین ملت است. چنین است که می خواهد از گفتار کردار بسازد و شور و شرم راه بیندازد" (۲)

اگر زمینه پیدایش این جریده متریقی را خوب دریا بیم، خواهیم دید که این روزنامه موقعی پا به عرصه وجود گذاشت که اغلب ملل آسیا و ششرق نزدیک توسط تزارها، سلاطین و خان ها، برده وار به زنجیر کشیده شده بودند و در نتیجه فقر فرهنگی آنان سلطان را ظل الله و زمیندار و فئودال را ارباب و مالک خود می پنداشتند، لکن در این برهه از زمان نهضت ها نسی در این سرزمین ها در حال تکوین بود که می رفت این نظام های غیر انسانی و این افکار مخدر را براندازد و توده های ستم دیده را از دست ستمگران زمان آزاد کند. بدین ترتیب دین و نیروی حق و باطل در برابر هم صف آرا می کرده بودند. رو در روی خیزش های مردمی نیروهای واپسگرا دست به دست هم داده با تلاش مذبحانه سعی داشتند هر حرکت رها نسی بخش را که حق طبیعی اکثریت جامعه را از آنان مطالبه می کرد در نطفه خفه کرده و اجازه عرض اندام ندهند. در این شرایط خاص و موقعیت سرنوشت ساز این جوامع به نهادهای آگاهی دهنده ای نیاز داشتند که توده ها را به وضع و خیم و رقت بار خودشان متوجه ساخته و صف آنان را جهت مبارزه با نیروهای اهریمنی هر چه فشرده تر سازند.

روزنامه ملانصرالدین در این موقعیت دشوار در نتیجه ضرورت های اجتماعی از میان توده مردم مردانه قد برافراشت و برای بیداری شعور سیاسی ملل ستم دیده نه تنها مسائل بفرنج و پیچیده سیاسی و اجتماعی را با زبان ساده و عامیانه با چاشنی طنز برای آنان مطرح و تشریح کرد بلکه با آوای غنده خواب رفتگان و غفلت زدگان را برانگیخت تا به گروه های مبارز بپیوندند و خیر را بر شر پیروز گردانند. چنان که جلیل محمد قلی زاده مدیر و بنیانگزار این روزنامه وزین گفته است: "ملا نصرالدین را طبیعت و روزگار به وجود آورد"

۱) بیاننامه ملانصرالدین، شماره ۱۲-۱۳ ژوئن ۱۹۰۶ نقل از بحیثی آرین پور- از صبا تا نیما (ج ۲) ص ۲۲-۲ گستره تاریخ و ادبیات- مقاله طنز چیست به قلم دکتر ابوالقاسم رادفر- ص ۱۱۴

مطالب این روزنامه که با زبان ترکی آذربایجانی سلیس نوشته می شد که در واقع زبان محاوره‌ای توده‌های مردم بودیا همان کلام به آنان می‌آموخت که هرگاه بخواهند از این وضع رقت با رنجات پیدا کنند می‌بایست آن عوامل بازدارنده را از سر راه خود بردارند و آن موقع نه تنها خواهند توانست نظام پیوسیده و واپسگرای جامعه را تغییر دهند بلکه قادر خواهند بود که در مسیر ترقی و تجدید به پیش بروند و جامعه‌ای خوشبخت بسازند. این نشریه در این راستا توانست نقش خود را به خوبی ایفاء کند و در ایجاد تحولات در سرزمین‌های تحت ستم و در پیشبرد حرکت‌های آزادی بخش ملل آسیا و خاور میانه رسالت خود را به خوبی انجام دهد.

محمد پیغون در باره این روزنامه می‌نویسد: نام روزنامه از نام "ملانصرالدین" مرد حقیقت‌پرست و بذله‌گوی افسانه‌ای که در میان مردم نامی آشنا و مانوس بود گرفته شده و روزنامه با استفاده از شیوه ملانصرالدین افسانه‌ای واقعیت‌های روزمره را با کاریکاتورها و فیلپه‌تون‌ها از نظر مردم می‌گذرانید و موجبات تحریک اذهان غبارگرفته آنان می‌گردید نخستین شماره روزنامه ملانصرالدین در هفتم آوریل ۱۹۰۶ (۱۲ صفر ۱۳۲۴ ه.ق) به مدیریت جلیل محمدقلی زاده نویسنده نامدار آذربایجانی در شهر تغلیس منتشر شد. هدف‌های روزنامه از همان آغاز مشخص بود که می‌توان به ترتیب زیر خلاصه کرد:

- ۱ - افشای اعمال ضد خلقی حکومت روسیه .
- ۲ - انتقاد از شیوه حکومت مطلقه در بین ملل مسلمان خاور نزدیک .
- ۳ - مبارزه علیه خرافات دینی، تعصبات و جهالت و ...
- ۴ - مبارزه علیه نژاد پرستی از جمله پان اسلاویسم و پان ترکیسم و ..
- ۵ - دفاع از حقوق کارگران و دهقانان .
- ۶ - دفاع و تبلیغ عقیده اتحاد بین الملل و دوستی ملت‌ها .
- ۷ - دفاع از تساوی حقوق زنان .

چند شماره پس از انتشار روزنامه کم‌کم پای نویسندگان و شعرا برای توانای آذربایجان مثل عبدالرحیم‌حق و فردیف، محمد سعید اردوبادی و میرزا علی اکبر طاهرزاده باز شد. ملانصرالدین از همان آغاز به مسائل کارگری و جنبش‌های دهقانی علاقه خاصی از خود نشان می‌داد و سعی در راه‌نمایی و خودآگاهی آن‌ها می‌نمود، چنان‌که صابر همواره زبان شیرین طنز، اشعاری در این مورد می‌سرود و محمدقلی زاده و دیگران مطالبی می‌نوشتند.

این روزنامه به همان نسبت که احساسات کارگران را برمی انگیزد به همان نسبت نیز موجب تنویر افکار و باز شدن چشم و گوش روستا فیان می‌گردد. (۱)

این روزنامه ضد استعماری در طول حیات پربار ۲۵ ساله خود کمر به یاری تمام ملت‌های تحت ستم آسیا می‌بندد ولی حوادث و رویدادهای ایران در صفحات این جریده جای ویژه‌ای را اشغال می‌کنند و این واقعیت ناشی از علاقه و همبستگی شدیدی بود که گردانندگان نشریه نسبت به میهن ما داشتند، یحیی آرین پور می‌نویسد:

"ظهور این نشریه سودمندنه تنها برای قفقاز، بلکه برای ایران و سرتاسر جهان شرق یک حادثه بزرگ تاریخی بود. روزنامه ملانصرالدین به همه ملل شرقی اسلامی نظر داشت و معایب و مفاسد این کشورها را از ایران و عثمانی و افغانستان و عربستان و الجزایر با زبان ساده آمیخته به هزل و با شعرها و حکایت‌ها و پاورقی‌ها و داستان‌های کوتاه و نامه‌ها و تلگراف‌های فکاهی و اندرزهای مطایبت آمیز و کاریکاتورهای نفیس و جاندار و بالاخره قیام متهورانه برضد تمام آن چیزهایی که تا آن روز محترم و مصون از تعرض بود فاش می‌کرد."

نویسندگان ملانصرالدین با عادات و آداب ایرانیان کاملاً آشنا بودند و این روزنامه از سال ۱۹۰۷ م (۱۳۲۵ ق) به بعد تقریباً در هر شماره از حوادث ایران بحث می‌کرد و به ویژه درباره وقایع انقلابی که در آذربایجان رخ می‌داد اظهار علاقه می‌کرد" (۲)

ملانصرالدین قدم به قدم حوادث و رویدادهای ایران را دنبال می‌کرد و آن‌ها را در معرض دید مردم می‌گذاشت و موجب تشویق آنان می‌شد. در شماره ۲۵ به تاریخ ۲۲ سیتا مرس ۱۹۰۶ کاریکاتور به نام "اغتشاش در تبریز" چاپ شده که مردم عصیانگر تبریز را نشان می‌دهد. در این تصویر مردم خشم‌گین، امام جمعه مرتجع را در میان گرفته و کتک می‌زنند، محمدعلی میرزا از ترس به کنسولگری روس پناهنده شده و در سویی عده‌ای دیگر از مرتجع‌ها هولناک ترسیده در کنسولگری انگلیس را می‌زنند. در شماره ۳۰ مورخ ۲۷ اکتبر همان سال تصویر دیگری به نام "در تبریز" که حاکی از قیام مسلحانه و خشمی حساب مردم است چاپ شده، در این تصویر مردم امام جمعه، سعادت الملک و آقا میرزا شمر را تعقیب می‌کنند، در زیر بغل میرزا شمر شوت‌هایی

---

(۳) محمد پیفون (مقاله ملانصرالدین) نامه انجمن کتابداران ایران - (دوره نهم - سال اول - بهار ۱۳۵۵ - ص ۴۹ - ۲۲ - ۲) یحیی آرین پور پیشین - ص ۴۴

که از مردم بینوا و فقیر گرفته دیده می شود و در طرف دیگر تصویر عده ای، افراد فراری را مورد استهزاء قرار داده و قهقهه می خندند" (۳)

زننده نام جلیل محمدقلی زاده مدیر این روزنامه وزین که ایرانی الاصل بود همیشه به ایرانی بودن خود مباحثات می کرد. جد وی حسینعلی بنادر اوایل قرن نوزدهم میلادی از خوی به نخجوان رفته و در آنجا با دختری از همشهریان خود ازدواج کرده بود، خود میرزا جلیل فرزند محمدقلی نیز در سال ۱۸۶۹ میلادی در ولایت نخجوان و در دهی بنام نهرم به دنیا آمده بود. بنا بر این پدران وی ایرانی بودند و او در شرح حالی که به قلم خود نوشته از ایرانی بودن خود با غرور و مباحثات زیاد سخن می گوید:

"من در شهر نخجوان که درشش فرسخی رود ارس و چهل فرسخی جلفا واقع است به دنیا آمده ام. در اینجا کلمات ارس و جلفا را عمداً ذکر می کنم زیرا چنان که معلوم است، رود ارس در مرز ایران قرار گرفته و جلفا هم پاسگاه گمرک در میان ما و ایران است. من با انتساب خود به این رود و این آبادی به دو سبب افتخار می کنم، نخست آن که کشور ایران زادگاه جد من بوده و دوم آن که سرزمین ایران که به دینداری در جهان نامبردار است همیشه برای من مایه سرافرازی بوده و از این که در همسایگی چنین مکان مقدسی از مادر زاده ام پیوسته شکرگزار بوده ام (۱)"

و به همین علت بود که برادر وی میرزا علی اکبر محمدقلی زاده به محض مشتعل شدن نایره، انقلاب مشروطیت در ایران همراه چند تن از همفکرانش جهت یاری هموطنانش خود را به تبریز رسانده و داخل در صفوف مجاهدین جان برکف این شهر می گردد و به زودی در هیئت مدیره انقلاب یعنی مرکز غیبی تبریز عضویت پیدا کرده و در رده رهبران این تشکیلات زیرزمینی قرار می گیرد (۲) و در عین حال نمایندگی ملانصرالدین را در تبریز عهده دار می گردد. بدین ترتیب یک ارتباط محکم و همفکری عمیقی ما بین روزنامه ملانصرالدین و مرکز غیبی تبریز برقرار می شود و این رابطه انقلابی در پیشبرد نهضت نقش مهمی ایفاء می کند و در نتیجه خشم دشمنان داخلی و خارجی انقلاب را برمی انگیزاند و به همین علت میرزا علی اکبر محمدقلی زاده پس از ورود نیروهای تزاری به تبریز جزو نخستین کسانی است که

(۱) چکیده ای از زندگانی و افکار جلیل محمدقلی زاده - ترجمه - بهزاد آبادی با وایل - ص ۱ - ۲) طاهر زاده بهزاد - قیام آذربایجان - در انقلاب مشروطیت ایران - ص ۴۵۵ - ۳۸۷ - ۴۸ - ۴۷

توسط سالدات هادستگیری گردد. (۱) ناظم آخوندوف می نویسد:

در تبریز مرکزی ایجاد شده بود که وظیفه اش توزیع روزنامه ملانصرالدین در سراسر ایران بود و در عین حال گردانندگان این مرکز افکارشان را توسط ملانصرالدین منتشر می کردند. از اعضای این مرکزی میرزا علی اکبر محمد قلی زاده برادر جلیل محمد قلی زاده بود. روزنامه زودزود به خوانندگانش در آذربایجان جنوبی می فهماند که برای مشورت درباره هر مسئله ای که مربوط به ملانصرالدین است به میرزا علی اکبر مراجعه کنند: "معلوم بشود که در تبریز نماینده روزنامه ما را برادرمان میرزا علی اکبر محمد قلی زاده است" این علقه و وابستگی شدید هیئت تحریریه ملانصرالدین به ایران موجب می شود که آن ها نسبت به مبارزات حق طلبانه ایرانی ها توجه بیشتری کرده و رخداد های سرنوشت ساز میهنمان را با دقت خاصی دنبال نمایند و این پیگیری مداوم سبب می شود که مطالب افشاگر و اشعار کوبنده و آگاهی دهنده این روزنامه تا ثیر عمیقی در اغلب شئون زندگی مردم ایران در زمینه های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی بگذارد و چون: "ملانصرالدین راه یافتن بین توده ها را بیش از هر نشریه دیگری در آن دوره و در آن سرزمین می شناخت، نویسندگان آن هر نوع مسئله نظری را با مظاهر عادی زندگی اجتماعی پیوند زده و برجسته ترین ایده آل ها را با گذران روزمره مردم ارتباط می دادند. در این مجله هیچ مسئله ای به طور مجرد مطرح نمی گردید و پیچیده ترین مسائل به زبانی عامه و با شواهدی ملموس و آشنا نوشته می شد" (۳) به همین علت این روزنامه به زودی جای پای خود را در میان اقوام مختلف ایران به ویژه آذربایجانی ها چنان بازمی کند که خواندن و شنیدن مطالب آن جزو زندگی اغلب آحاد مردم می گردد و تیراژش به سرعت در ایران بالایی رود چنان که به ادعای خودش بیش از نصف نسخه هایش در ایران به فروش می رفت. "مدیر مجله، جلیل محمد قلی زاده در تاریخ ۲۸ آوریل ۱۹۰۶ در پاسخ کسانی که اطلاعاتی درباره انتشار مجله خواسته بودند چنین می نویسد:

"... نصف بیشتر مشتریانمان از ایران هستند، یعنی بیش از ۱۵ هزار نسخه مجله، از خراسان گرفته تا تهران، اصفهان و تبریز و حتی بین دهاتیان منتشر می شود. سیزده هزار و شصت و نود شماره از این تعداد به آبونه هایمان

(۱) محمد سعید اردوبادی - تبریز مه آلود - ترجمه سعید منیری - ص ۳۱۷

(۲) ناظم آخوندوف - آذربایجان طنز روزنامه لری ص ۸۷

(۳) رحیم رئیس نیا - عزیز و دوا انقلاب ص ۱۰۵

ارسال می شود و بقیه به طور تک فروشی انتشار می یابد" (۱)
پرواضح است که استقبال پر شور مردم از این جریده مردمی، چنان سبب
و هشت مستبدان و عوامل با زدارنده جا مع آن روزی کشوری شود که به دست
و پاهای افتند به هر قیمتی شده از ورود آن به درون مرزها جلوگیری کنند ولی
کور خوانده بودند، چون مردم با این نشریه چنان خو گرفته بودند که هیچ قدرتی
قادر نبود آن را از توده ها جدا کند. کسروی می نویسد: "ملانصرالدین از روز -
نامه ها عی است که با پدید آمدن در تار ریخ بماند . . . در ماه های نخست جنبش
محمد علی میرزا از پراکنده شدن آن در میان مردم جلوگیری و در پستخانه
نگه میداشتند" (۲)

در برابر این نابکاران که هر آن مترصد بودند با مانع شدن از آگاهی
ملت به سلطه نامشروع خود ادا می دهند. خوشبختانه ارگان هائی مثل انجمن
ایالتی آذربایجان که از میان خود مردم جوشیده و حامی و پشتیبان آن ها
بودند همواره با دو چشم با زاین دیوسیرتان آدمی صورت را می پائیدند
چنان که: "در نمره ۱۹ جریده ملی (ارگان انجمن ایالتی آذربایجان) آمده
است که کسبه و اصناف تبریز جمع شده . . . و از توقیف شدن روزنامه ملانصر -
الدین به اعضای انجمن شکایت می کنند و قدغن توقیف روزنامه مزبور را
حکماً خواستاری شوند. و اجزای انجمن به آن ها توضیح می دهند که اما
توقیفی روزنامه ملانصرالدین از تهران امر شده است. در این خصوص باید
به اعضای محترم دارالشورای ملی دام جلالهم اختیار داده و استدعا شود
که روزنامه مزبور را از توقیف خارج فرمایند.

چند روز بعد در شماره ۲۳ (۱۱ ذیقعد ۱۳۲۴) سواد تلگرافی که در خصوص
توقیفی روزنامه ملانصرالدین به دارالشورای کبرای تهران مخابره شده
به قرار زیر چاپ می شود:

"حضور مبارک اعضای محترم مجلس شورای ملی دامت تاییداتهم ،
اولین اساس ترقی و انتباه و ایقناظ هر ملت جرایداست. جریده ملانصر -
الدین که مرآت قبایح اعمال مستبدین و اسباب ترقی ملت است، نمی دانیم
به چه ملاحظه در پستخانه توقیف و اذن توزیع نمی دهند و این فقره موجب یاس
و هیجان ملت گشته، شکایات مفصله به انجمن می کنند که در زمان استبداد
منع توزیع جریده ملانصرالدین نمی شد، حال که ایام عدالت و آزادی قلم است

(۱) رحیم رئیس نیا - عزیز و دو انقلاب - ص ۹۶
(۲) احمد کسروی - تاریخ مشروطه ایران - ص ۱۹۴

چرا منع نشر جایدمی شود. استدعا داریم مقرر فرمایند، پستخانه تبریز مانع نگشته، موجب اطمینان ملت و اسکات هیجان ایشان گردد و لازم است که در این خصوص اقدامات لازم را مضایقه فرمایند.

انحمن ملی تبریز (۱)

و با همه این تضییقات شماره‌های آن مرتباً به ایران می‌رسید و به خصوص در آذربایجان که مردم آن به زبان روزنامه آشنا بودند، به کثرت خوانده می‌شد و از اشعار صابر آنچه درباره ایران بود، در تبریز و نقاط دیگر آذربایجان به دهن‌ها می‌افتاد و در کوچه و بازار پراکنده می‌گشت و اثرات نیکوئی در بیداری مردم می‌بخشید و آذربایجانیان خود بندهای دیگر بر آن می‌افزودند و اشعار تازه‌ای به تقلید آن می‌ساختند و این اشعار که در لاف‌خنده و شوخی، نفرت و انزجار بی‌حدمت را از شاه و دستگاہ استبداد دی وی آشکار می‌ساخت برجسارت انقلابیون در مبارزه با شاه بیش از پیش می‌افزود" (۲)

از جمله زمینه‌هایی که تا شیرملانصرالدین تحولات شگرفی به وجود آورد مطبوعات درون مرزی ایران بود. این نشریه پیش‌تاز و دموکراتیک در واقع پیش‌کسوت و تعیین‌کننده خط مشی اغلب جراید ایران عصر مشروطیت بود. از جمله مطبوعات که از ملانصرالدین متأثر شده و آن را الگو قرار دادند روزنامه‌های صورا سرافیل، نسیم شمال و آذربایجان بودند که دو تالی اولی در تهران و سومی در تبریز منتشر می‌شد. تأثیرپذیری روزنامه‌های یاد شده از ملانصرالدین فصل جدیدی را در تاریخ مطبوعات ایران باز کرد که پژوهش مفصلی لازم است تا اهمیت نقش این نشریه بیشتر روشن شود لکن محدودیت صفحات این مقاله اجازه بحث زیادتری را نمی‌دهد ولی اشاره به این چند نکته ضروری است. در کتاب از صبا تا نیمای خوانیم:

"در آغاز مشروطیت سینه‌ها ملامال از گفتنی‌ها بود، اما چنان که ذکر شد گویندگان و نویسندگان ایران برای بیان اندیشه و احساسات خود راهی نمی‌شناختند. شعر کلاسیک فارسی به صورت قصیده و غزل و با تعبیرات مخصوص به خود، به قامت افکار نو کوتاه و نارسا بود و نشر فارسی که تا آن روز جز در نامه‌نگاری و تاریخ نویسی و تذکره‌پردازی و امثال آن‌ها به کار نرفته بود برای افاده مقاصد و مطالب آزادخواهان چندان مناسب نبود. در چنین

(۱) رحیم رئیس‌نیا - پیشین - ص ۱۱۸
(۲) یحیی آربن پور - پیشین - ص ۴۵

هنگامی بود که صدای ملانصرالدین از قفقاز برخاست و این صدا اندکی بعد تبدیل به ندای دعوت و رسالت شد.

به یاری این روزنامه بعضی از شعرا و نویسندگان از حیث طرز اندیشه و بیان، خط مشی درست و روشنی پیدا کردند و اسلوب افاده زنده و جانسدار و رنگین طنزنویسی و رسم و شیوه ترنم افکار مترقی را از نویسندگان آن روز - نامه آموختند. به ویژه دوتن از نویسندگان مطبوعاتی و سیاسی ایران از سبک و شیوه این روزنامه بهره فراوان بردند که یکی سید اشرف الدین گیلانی بود که اشعار نسیم شمال را به پیروی از سبک هنری ما سرود و دیگری علی اکبر دهخدا که نشر مخصوصی برای خود آفرید و بنیادگزار نشر طبری و انتقادی فارسی شناخته شد" (۱)

در شماره ۱۷ محرم ۱۳۲۶ (۲۳) صور اسرافیل شعری از دهخدا تحت عنوان "شیخ الاسلام عزا سیندا جناب ملانصرالدین تعزیت" منتشر کرد. این شعر به زبان ترکی آذربایجانی سروده شده و نشان می دهد که دهخدا این زبان را به خوبی می دانسته است. . . . چندبیتی از این شعر را که ما دگر دهخدا بزرگ است نقل می کنیم :

قفقازدا دایان گفچنده بیر آرز * مندن یئتیر ای صابدا اعزاز
چو خلیجه سلام او بی قرینه * تفلیسده کی ملا صدق
صونرا دی کی، ای دوچار آلام * بو جرخ فلک کیمد بولسا کام
.....

اما ملامو باغیشلا، بئله گورونور کی، شعر لر تورکی سدا و خا سادی !
(از دیوان ۲)

یحیی آرین پور مؤلف دانشمند کتاب از صبا تا نیما در جای نشر کتابش درباره تقلید و اقتباس نسیم شمال از ملانصرالدین می نویسد: "یک قسمت از اشعار اشرف که از جنبه تاریخی و سیاسی (و حتی به عقیده سزاواران از لحاظ ادبی هم) دارای اهمیتند، اقتباس یا ترجمه آزادی است از اشعار میرزا علی اکبر طاهرزاده صابر، گوینده قفقازی که سید اشرف الدین آن ها را سه صورتی که خواهیم دید در اختیار خوانندگان فارسی زبان آن روز که تشنه آزادی و خواهان برانداختن رژیم کهنه و فرسوده اجتماعی بودند قرار می داد. سید اشرف الدین در این قسمت از اشعارش در واقع مترجم و ناقل افکار

(۱) یحیی آرین پور - پیشین - ص ۶۰ - ۲) رحیم رئیس نیا - پیشین ص ۱۰۷

صا بربرای فارسی زبانان بود و حتی غالب اشعار اصیل وی تا حدی صا برانه بود. ملک الشعراء بهار ضمن نامه منظوم خود به صادق سرمد، با تصدیق مرغوبی شیوه و تازگی سبک سید اشرف نسبت انتقال به اومی دهد:

احمد ای سید اشرف خوب بود
احمد ا گفتن از او مطلوب بود
شیوه اش مرغوب بود
سبک اشرف تازه بود و بی بدل
لیک هوپ هوپ نامه بودش در بغل
بود شعرش منتحل

هر چند ممکن است بگوئیم که سید اشرف نمی دانسته است اشعاری که به امضای مستعار در روزنامه ملانصرالدین چاپ می شود از صا بر است اما شرط امانت این بود که لا اقل یک بار در نسیم شمال اشاره کند که مضمون اشعار خود را از کدام منبع گرفته است^۱

روانشاد جلیل محمدقلی زاده جزو ایرانیانی بود که جدش بر اثر فقر و تنگدستی و خفقان دوره قاجار مجبور به مهاجرت به آن سوی ارس شده بود و خانواده وی مثل اکثر مهاجرین همیشه آرزوی بازگشت به میهن را داشتند. ولی تا آن شرایط قرون وسطایی در کشور حاکم بود مراجعت آنان بی ثمر می نمود. جلیل محمدقلی زاده که همیشه مترصد فرصت بود که به ایران باز گردد پس از قیام مردم آذربایجان به رهبری مجاهد نستوه شیخ محمد خیابانی زمینه را مساعد یافته به تبریز می آید و ضمن همکاری با انقلابیون روزنامه اش را در این شهر منتشر می کند. و در طول یکسال اقامتش در تبریز با همکاری علوی خلخال، حاج محمد ابراهیم شبستری و سوچی میرزا هشت شماره از آن چاپ و انتشار می یابد. وی در جوار فعالیت های انقلابی و مطبوعاتی در زمینه تئاتر نیز می کوشد و نمایشنامه معروف "مرده ها" را که نخستین بار در سال ۱۹۱۶ میلادی در باکو به روی صحنه آورده بود در سال ۱۹۲۱ میلادی برابر با ۱۲۹۹ خورشیدی در تبریز به معرض نمایش می گذارد. ناظم آوندوف درباره پیوند معنوی ما بین جلیل محمدقلی زاده و روحانی عالی قدر شیخ محمد خیابانی و علت مهاجرت وی به تبریز چنین می نویسد:

"میرزا علی اکبر محمدقلی زاده مستقیماً با رهبر فرقه دموکرات شیخ محمد خیابانی کار می کرد. جلیل محمدقلی زاده توسط برادرش با شیخ محمد خیابانی روابط گرمی برقرار کرده بود و چاپ شدن انتباه نامه " جمعیت

(۱) یحیی آرین پور - پیشین - ص ۶۴

دموکرات مترقیون ایرانیان "در روزنامه ملانصرالدین ناشی از این روابط بود.

در ملانصرالدین به مقاله‌هایی که به قیام خیابانی اختصاص داده شده - اند زود زود برمی‌خوریم. (این مسئله) موجب نزدیکی بیشتر افکار اجتماعی جلیل محمدقلی زاده و شیخ محمد خیابانی شد که بعدها این نزدیکی محکم‌تر گردید. در انتباه‌نامه "جمعیت دموکرات مترقیون ایرانیان" که در روزنامه ملانصرالدین منتشر شده بود (این انتباه‌نامه به مناسبت انقلاب فوریه روسیه انتشار یافته بود) گفته می‌شد: "به پا خیزید! قیام کنید!! صبح صادق دمید، مؤذن تکبیر می‌گوید، خروس‌ها بانگ می‌زنند، مگر نمی‌شنوید؟ وقت رسید! پس حقوق کسب شده‌تان را چه موقعی خواهید گرفت؟ به پیش، برادران به پیش! ای فرزندان رشید و غیور ایران! پیشاپیش قانون، عدالت و مساوات صف کشیده بایستید... جمعیت دموکرات مترقیون ایرانیان در این زمینه از هیچ فداکاری پا پس نخواهد گذاشت..."

ملانصرالدین با خیزش‌های آزادیخواهان خلق آذربایجان جنوبی از نزدیک وابستگی داشت، یکی از علل مهاجرت ج. محمدقلی زاده به تبریز در سال ۱۹۲۲ (صیح است م) و انتشار ملانصرالدین در آنجا، دل‌بستگی وی به حزب دموکرات و رهبرش خیابانی و پذیرفتن خواست وی برای مهاجرت به تبریز بود.

مسافرت ج. محمدقلی زاده به تبریز سبب خوشحالی عمیق دموکرات‌ها و اهالی روشنفکر شد. موقع آمدن وی به تبریز مرتجع مشهور زمان مخابرات السلطنه نیز به این دیار فرستاده شده بود. آمدن مخبر السلطنه نشان می‌داد که وی برای پایان دادن به حکومت دموکراتیک به رهبری خیابانی آمده است. سیاست وحشیانه و منافقانه مخبر السلطنه از دیرباز برای جلیل محمدقلی زاده معلوم بود. روزنامه ملانصرالدین در یکی از شماره‌های گذشته‌اش کاریکا توری با عنوان "شخص اول آذربایجان" کشیده بود که مخبر السلطنه را در شکل میمونی نمایانده و نشان می‌دهد که چگونه وی در دست بندبازان تهران می‌رقصد" (۱)

ناظم آخوندوف در جای دیگری می‌نویسد: "ابوالفتح علوی سردبیر روزنامه تجدیدنه تنها از نزدیک به نشر ملانصرالدین کمک می‌کرد بلکه بعضی مطالب آن را نیز می‌نوشت" (۲)

(۲) ناظم آخوندوف - پیشین - ص ۳۵۰ و ۸۷

یکی از شماره‌های روزنامه ملانصرالدین که در تاریخ سوم حوت ۱۲۹۹ شمسی در تبریز منتشر شده در اختیار اقم می‌باشد. این شماره که در هشت صفحه در مطبعه مهرزرین تبریز چاپ شده و شماره یکم از سال شانزدهم را بالای صفحه اول نشان می‌دهد دارای سه کاریکاتور در صفحات اول، دوم و هشتم است که هر سه امضای بهزاد دارند. این کاریکاتورها توسط سیدعلی بهزاد فرزند ۱۶ ساله میرمصور نقاش معروف آذربایجان تحت تاثیر کاریکاتورهای عظیم‌عظیم زاده کاریکاتورپیشین ملانصرالدین در قفقاز ترسیم شده و در گراورسازی حسینی به طبع رسیده‌اند. محل اداره نشریه خانه شاه - زاده نصرت السلطنه واقع در بازار استا شاگرد تبریز معرفی شده و عنوان تلگرافی ویستی تبریز ملانصرالدین ذکر شده است.

بهای آبونمان روزنامه در ممالک بیگانه سالانه ۶۰ قران، در داخل مملکت سالانه ۴۰ قران و شش ماهه ۲۲ قران و بفروشی ۱۶ شاهی اعلام گردیده است.

روزنامه در تبریز در سه نقطه دم حرمانه، مطبعه حسینی، دم مقبره توزیع جراید و شیشه‌گرخانه، کتابخانه معرفت و درخوی توسط جناب آقا میرعیسی توزیع می‌شده است.

مطالب و اشعار این شماره به زبان ترکی آذربایجانی و سرمقاله‌اش به زبان فارسی نوشته شده است. در سرمقاله این شماره که در صفحه دوم چاپ شده است چنین می‌خوانیم:

"یاری خدا و مساعدت معارف پروران ما را موفق به این نمود که جریده ملانصرالدین را بعد از یک تعطیلی که ناچار در نتیجه حوادث فجیعہ حرب عمومی و وقایع قفقاسیا دچارش شده بود، از سر نو انتشار دهیم. از سال ۱۹۰۷ جریده ملانصرالدین بدون اینکه موانع زیاد او را از فکر خدمت به افکار عمومی بازدارد با تحمل زحمات از اثر تشویق خوانندگان محترمش تا این تعطیل اخیر دوام کرده بود. با این که از نتیجه فلاکت‌ها و مهاجرت‌ها هنوز نه خستگی فکر رفع شده و نه وسایل انتشار آن فراهم گشته بود. با همه آنها با حسن توجه طرفداران ترقی مطبوعات و مساعدت خوانندگان قدر شناس، فکر خسته ما را تشویق و اهمیت خدمت به ترقیات اسلامیان را به ما متذکر ساخت.

جریده ملانصرالدین از اول تاسیس در تنقید بعضی اخلاق و عادات فاسده ای که مسلمانان را از کسب ترقی بازگذاشته یک رفتار مخصوص داشته بعد از

این هم‌با رعایت مقتضیات و احترام به نظریات دولتی همان رفتار خواهد داشت. و چون مدیر سردبیر جریده از اول ایرانی و حalahم در وطن عزیز خود ایران، موفق به نشر جریده می‌شود...

جریده ملانصرالدین از اول با زبان ترکی نشروفعلا هم‌با همان زبان دوام خواهد کرد ولی برای این که در طریق آگاهی افکار اسلامیان یک خدمت عاجزانه بوده و فایده‌اش عمومی باشد مقید به زبان خصوصی نخواهیم شد. بعد از این قسمتی از مندرجاتش هم‌فارس خواهد بود. از خدا یاری، از خوانندگان مساعدت، از سایرین مدارا می‌طلبیم. مطالب روزنامه پس از سرمقاله با یک غزل تحت عنوان "ادبیات" و با امضای کابلا خورده‌ی با مطلع:
طبیعت و ثریب‌دیر قیثا بیرنشانه * گشجه چوخ‌وزون دیرا وزون بیرزما
آغاز می‌شود نخستین مقاله پس از غزل یا دشده عنوان "ملت" و امضای ملانصرالدین را دارد که درباره "لفظ ملت در ایران بحث شده است. مطلب بعدی تحت عنوان "فاحشه‌خانه" با امضای ده‌لی درج گردیده و "بیکارلار - محله‌سی" (محله بیکاران) عنوان مطلب بعدی است که امضای موزالان در پائین آن دیده می‌شود. مندرجات این شماره با عنوان "تزویرا ستا دلاری" (استادان تزویر) با امضای چیزویزچی پایان می‌یابد. در لابلای مطالب چند اخطار، اعلان و تلگراف فکاهی نیز دیده می‌شود.

جلیل محمدقلی زاده که به تصداقامت دائم به میهن آباء و اجداد پیش بازگشته بود بر اثر شهادت قهرمانانه مبارزان اندیشمند زنده‌یاد شیخ محمد خیابانی چنان متأثر می‌شود که در شماره ۷ مورخ مه ۱۹۲۱ می‌نویسد: "... دودهمه جا را فرا گرفته، در مجالس و منازل دوددخانیات و دوددمشروبات، در کوچه‌ها دودحمام در معنویات، دودموهومیات در روح و قلب، دودانحراف در افکار، خلاصه ملت در میان دوددخفه می‌شود و در انتظار نجات است از کی؟ انتظار از آن که دارای وجدان است، انتظار از هر میهن پرست و هرانسان دوست واقعی، ملت در حال خفقان است، دودها از همه طرف ملت را احاطه کرده، اگر هر چه زودتر به داد ملت نرسیم ممکن است هر آن از بین برود، پس عجله بایست کرد..."

در نتیجه وی پس از شهادت شیخ و استیلائی مجدد استبداد نتوانست مدت زیادی در تبریز بماند و پس از یکسال اقامت در این شهر به دعوت حکومت آذربایجان شوروی به باکو بازگشت و پس از مراجعت به آن شهر روزنامه‌اش را تا سال ۱۹۳۱ میلادی منتشر ساخت و در سال ۱۹۳۲ چشم از جهان بریست.

پسروی به نام دکتر انور جوانشیر که خودش و همسرش پزشک بودند
در تهران اقامت داشتند و مطبخشان در خیابان حافظ چهار راه یوسف آباد
قرار داشت و چهار - پنج سال پیش در تهران درگذشتند و هم اکنون
فرزندانشان در این شهر زندگی می کنند .

دوکتور سید محمد علی سجادیه

✽ غزل ✽

اول گونش رخساره باخ دریا کیمی طوفان اقدیر
جبرئیل آسا گلیر شیطان کیمی عصیان اقدیر
فتنه سیندن دریالار قالخیر، اگر مین دشت اولا
کونلومو او قان اقدیر هر قطره سین مرجان اقدیر
که منی یوسف کیمی زندان عشقینه سالییر
که زلیخا تک منی بو عشقدن نالان اقدیر
که منی مجنون کیمی صحرالره یوللور مدام
گاه لیلا تک منی بوخیمه ده سوزان اقدیر
که منه پروانه تک شمع شبستان گوسسته ریر
گاه که بیر غمزه ایله دهرده زندان اقدیر
شیطنتدن گاه که بو اولکه ده چوخ آغلادیر
بیر محبتله گهی بو خطه ده غندان اقدیر
گاه دونیایه منی آدم کیمی یوللور ضعیف
گاه اوچماقدا منه شوکت و فریر شیطان اقدیر
بیر غضبیه شاهلاری اقیلیر قاپیسیندا اسیر
برق لطفی لیلی - مجنونون غمین آسان اقدیر
که منه بیراود و فریر، گاهی بو اوددا یاندیریر
نخبله بیم بو غمه دن دلبر بقله فرمان اقدیر

خسته قاسم

(۴)

اٲل شاعرلری آدیندا باکی دا چاپ اولونان کتاپهین مؤلفی، خسته قاسمین آنادان اولدوغو یثری زنجان یاخینلیغیندا قاراچمن نندی ایله حاجی کندی نین آراسیندا اولان تیکمه داش آدلی کندی بیلیر. محمودبیف یال نیز تیکمه داشی جنوبی آذربایجان کندلریندن بیری کیمی آد آپا ریبیدیر. بوستانا وادان حاجی باقر آقا مدرس جنابلاری مجله میزه مکتوب یازیبیلار کی، تیکمه داش بیر بستان آبادین ۱۵ کیلو - مترلیگینده واقع اولان بخش یوز اولی بیرکنددیروخسته قاسمین قبری ده اورادادیر. ضمنا بومحترم شاعری نجف گورموش روحانی سایییلار. آقای رضا اورمان دا یازیبیلار تیکمه داش تبریزین یاخینلیغیندا اولاییلر نه زنجانین

خسته قاسمین محبوبه سی، مختلف روایتلرده راضیه جهان خانم سلی خانم، نرگس خانم و حبیبه خانم آدلانییلار نئجه کی بیریلرده دئیر: " جهان دان آیرییلان جاندان آیرییلیر ."

و بیر آیری یئرده بویوروبدور:

آغلاما - آغلاما حبیبه یاریم دورمنی سن یولاسال اوندان آغلاما اورتا ایران روایتینده خسته قاسمین آتاسی تاجر ابراهیم دیر و محبوبه سی جهان خانمین آتاسی که عینی حالدا دده قاسمین عمی سی ده اولو، تاجر حسن آدلانیبیدیر، حالبوکی محمودبیف خسته قاسمی بییر شاهزاده اوغلو قلمه وئریبیدیر.

یوخاریدا آدلانان موضوعلار اوستونده چوخلو تحقیق و تدقیق ضروری نظره گلیر. تابو اٲل شاعری نین شخصیتی درینلیک له تدقیق و بللی اولونسون بو مهم لری تحقیقاتیمیزصونونا محول ائدیپ، خسته قاسمین دیوانینی چاپ ائدن زامان بو مختلف بعدلری نظره آلاجاغییق ایندی گینه فرهنگی تاریخیمیزده ثبت اولماق اوچون دده یا ملا یا خسته یا شکسته قاسمین شعرلریندن نئچه قطعه ارائه وئریریک:

✽ قال ایندی ✽

بی وفاسن اٲلر کؤچدو سریندن ✽ باشی آلا قارلی داغلارقال ایندی
ایچن اولما زآب کوثر سویوندان ✽ جوشقون چایلار بوزبولاقلارقال ایندی

.....

بی وفاسن هنج گورمه دیم و فایسی * منه قالدی چکه م جور و جفایسی
بوندان بئله کیم لرگوره رصفایسی * ویران اولموش آق اطاقلار قال ایندی

○○○○○

بی وفاسن وفان یوخدور دونیا دا * آشنا بیلیم سوزوم دئمهرم یادا
شامانی دردی رثیدیم خور یادا * چاردیوارلی باغچا باغلار قال ایندی

○○○○○

یشرده یاتماز "خسته قاسم" سوزلری * کباب ائتدی یادا هلینی کوزلری
غریب اقلده یادا اولکده گوزلری * وطن دئییه-دئییه آغلا قال ایندی

○○○○○

* آیریلیر *

گولوم خیالیمدا مصلحت ائیلیر * اورهک تلاش ائیلیر جاندان آیریلیر
عشقی دهلی سی یم، قینا ما منی * جهاندان آیریلان جاندان آیریلیر

○○○○○

اندیم، گلدیم، نازلی یارین کندیندن * اممه میشم لبلی نین قندیندن
اوج یوزدا ماریندان بند بندیندن * ایلگدن، سومو کدن، قاندان آیریلیر

○○○○○

درمه میشم، نازلی یارین گولوندن * هانسی گروه نئجه گئچهر دیبیندن
من آیریلدیم اولوسومدان، ائلیمدن * ائلیندن گئچن ایماندان آیریلیر

○○○○○

بو گلن سس نازلی یارین اونودور * اوره گیمه چکن داغ دوگونودور .
بس دئییه سن قیامتین گونودور * "خسته قاسم" خانماندان آیریلیر

○○○○○

* گوردوم *

ایکی قاشین آراسیندا * آلتی "کاف"، یئددی "لام" گوردوم
قاشلاری نین ساجاقیندا * سی جزه قرآن تمام گوردوم

○○○○○

دل دل قاباقی چک قنبر * اوزونده مشک و نون عنبر
گلدی، گئجدی پیمبر لر * اون ایکی ده امام گوردوم

○○○○○

چاغیرام شاه مردانی * خوب گئچردیم بو دهورانی
خوش یارادیب زلیخانی * یوسف کیمی جوان! گوردوم .

○○○○○

چاگیرام چارده معصومی * اولار بیلیر اخلاصیمی
ذکر ائیله " دده قاسمی " * قنبر کیمی غلام گوردوم

○○○○

* بیلسینلر *

اگلشن خان - خوانیـنلار * منی بورادا بیلسینلر
بئلهده کم بیلمه سینلر * حددن زیادا بیلسینلر

○○○○

بولبول مایل اولور گوله * گول ده مایلدير بولبوله
بو گؤلدن او گؤولسه * بیر دوغروجا دا بیلسینلر

○○○○

معرفت دریاسینا دالسام * هئبوا تک سارالیب سولسام
من لزگی دن دالی قالسام * بس حرامزادا بیلسینلر

○○○○

" خسته قاسم " جمع ایچینده * جسم بیتهر جان ایچینده
اگلشن مجلس ایچینده * بیزی افتاده بیلسینلر

○○○○

* خبر آلیم *

عاشق سندن خبر آلیم * ای سوزویو الف ، ب دن
نه کیمسه دن امر اولوندو ؟ * او نه یئدی چیخدی یئردن ؟

○○○○

کیمین ملاسی یوخودو ؟ * آچدی ازبردن اوخودو
نه یئرده قیلیج توخوندو ؟ * اولمایا دوتدو شهردن ؟

○○○○

کیم سالدی قرآنه خطی ؟ * کیم قویوبدور حد و سدی ؟
کیمیـدی معجز گورستدی ؟ * گئتدی پایین آلدی گؤیدن ؟

○○○○

کیمین واردیر مین بیر آدی ؟ * کیم سالدی کعبه بنیادی ؟
آتمیش مین باتمان فولادی ؟ * کیمیـدی آتدی خیـبردن ؟

○○○○

کیم گوروب دونیادا خوشی ؟ * کیم اولوب ناخوشا توشی ؟
" خسته قاسم " تک سرخوشی ؟ * کیم گرفتار ائتدی بیردن ؟

○○○○

✱ حثیف ✱

هرجائی گوزله لین تورونا دوشدوم ✱ آلیب اختیاریم ایمانه حثیف
دقدیم جانین قیمه آموزگه جانانه ✱ آخری قصد ائدر اوجانه حثیف

.....

احمر شکست اولسون خرمهره اولماز ✱ طلا شکست اولما قیمتدن قالمماز
بیر انسان کی، ارکان-یولونوبیلمز ✱ اوستونده اوخونان قرآنه حثیف

.....

درین - درین دریالارا دالماسین ✱ سارالیبان هئیواکیمی صولماسین
هرکیمین یاریندا وفا اولماسین ✱ اونون سوردوگو دؤورانه حثیف

.....

"خسته قاسم" سوزون سؤیله عارفه ✱ خرسینن جولانا گیرمک نه صرفه
هرنمک نشناسه آچما گول سورفه ✱ ضای ائدر، نمکه هم نانه حثیف

.....

✱ نجه اولور ✱

ای آقار، گلین تعریف اقیله بیم ✱ گوره ن منیم آغلایانیم نجه اولور؟
شیزین گفتا رلاریم، خوش بیا ضلاریم ✱ شیرین دیللی کم سفنیم نجه اولور؟

.....

بیرگون اولور دونیا باشادار اولور ✱ بولبول اولور گول یارینا غی خارا اولور،
احمدیمین لاله رنگی سارالور ✱ گوره ن منیم خانمانیم نجه اولور؟

.....

آنام یوخدور سیزیلایا، یاش توکه ✱ باجیم یوخدور، زولفون آچا ساش توکه
قارداش یوخوم، قبریم اوسته داش توکه ✱ گوره ن منیم آغلایانیم نجه اولور؟

.....

"قاسم" دقیر آمان کسیدی تابیم ✱ قیزیل گول تکه چکدیر دیلر گلانیم
جلوه کش قرآنیم، بخش یوز کتابیم ✱ اوستوزرلی، قلمدانیم، نجه اولور؟

.....

✱ گیزله نیر ✱

اونجه قوشودو، یاز گلر باغا ✱ سینهمی چکیبلر، دویونه داغا
بیرشانا، بیر بافتا، بیرده بیر جیغا ✱ بوا و چوبیرا ولسا، تقلده گیزله نیر

.....

اونجه قوشودو، قایادا سهکر ✱ قاینماغی نیشتر دیر، قانیمی توکر

بیرنوغول، بیرنابات، بیرهده بیرشکر * بواوچو بیرا ولسا دیلده گیزلہ نیر

○○○○

اونجه قوشودو آناسین امهر * ها وادا، دور ائیلر، شمسیدن قمر
بیرقیلینج، بیرخنجر، بیرهده بیرکمر * بواوچو بیرا ولسا، بقلده گیزلہ نیر

○○○○

آلا دیرگوزلری، شهسلائی نرگیز * سنین تک بیرگوزهل بولونمز هرگیز
بیربولاق، بیرحوض، بیرهده کی کهریز * بواوچو بیرا ولسا گولده گیزلہ نیر

○○○○

یار کی یارا شیرین وئرهر سلامی * طبیبیم سن، امزون باغلا یارامسی
بیرا وغرور، بیرایری، بیرهده حرامی * بواوچو بیرا ولسا کولدا گیزلہ نیر
خسته قاسم - عاشیقلاار کتابی

* اولماز *

دهلی گولوم، نه خیالار، ائیلهرن * معلوم ولدو، بو یار سنه یارا اولماز
قیسیلمیسن بیر بی وفا یولوندا * باشین آل، گکت، دونیا سنه دار اولماز

○○○○

گهوول دورگور، دونیا یولونجه دیر * کفدن بازرگان دیر، گلن خوجه دیر
سرو آغاجی، هامی آغاجان اوجه دیر * یوخدور اصلی بودا غیندا بار اولماز

○○○○

اصلی اولان، اموز اصلینی ایتیرمز * بداصل لر، نصیحتی گوتورمز
قابق تاقی، تر بنوشه بیتیرمز * گوگ سؤیوتده، هئیا اولماز نار اولماز

○○○○

اصلی اولان، اموز اصلینی بیلدیریر * دستمال آلیب، دیدم نمین سیلدیریر
"خسته قاسم" بودرد سنی امولدوریر * بی ناموسدا، ناموس اولماز عار اولماز

○○○○

* همایل اولدو *

یا تمیشدیم اوستومه توکولدو چری * گینه یار سوداسی همایل اولدو
درد و غمین جانه اثر ائیلهدی * قوللارین بوینوما همایل اولدو

○○○○

طبیب گورسون یارا لاریم صنم آچ * اموز الینله بودور گونوم صنم آچ
دئمیشدین هرگون وئررم صنم آچ * گونوم آیا دوندو همایل اولدو

○○○○

واردیم دوست کویونا سکسه دوردو * دردیم تک بیر ایکن سکسه دوردو
دوست بیزی گورنچک سکسه دوردو * گوزلر غفلتدن همایل اولدو

○○○○

سیرانا دوروبان آغلادا گلدی * کولدورمکه کلمز آغلادا گلدی
غیرین شرین بیلیب عاقلادا گلدی * یاریم جاهل همایل اولدو

○○○○

قره باغریم او گوزه لیر ایچینده * ال اولان سان او گوزه لیر ایچینده
"خسته قاسم" او گوزه لیر ایچینده * قوللارین بوینونا همایل اولدو

○○○○

بۇ آی حاییف - حاییف *

ص ۱۷۱ خلق داستانی

سحر تکزدن عزم گلشن ائیلدیم * غم منی چولقادی آی حاییف حاییف
عاشیق دئیر آی حاییف * کیم لر اولدو آی حاییف
سینله من سئویشدیم * آیری دوشدوم آی حاییف
باغبان اولدوم باغسله ایم چه فایدا * درمه دیم گولونو آی حاییف حاییف
صرافین دستینده نه دانه گوردوم * من داهانیندا نه دانه گوردوم .
عاشیق نه دانه گوردوم * خالین نه دانه گوردوم
تولک طرلان قوش اولدو * آخر نه دانه گوردوم
لعلی تاپشیردیلار نادانه گوردوم * قیمتین بیلمه دی آی حاییف حاییف
او خودوم درسیمی چیخدیم یاسینه * ایگیت اولان اخلاص باغلار یاسینه
عاشیق دئیر یاسینه * نامرد بویون یاسینه
نانجیه سوز دئمسه * یا اینجیه یاسینه
"خسته قاسم" اولوب گقدر یاسینه * ائشیدنلر دئیر آی حاییف حاییف

*****

باياتى

*****

ندبا ھاريم ، نه يازيم
نه شنليگيم ، نه سازيم
ديل باغلى ، قلم سينيقي
نه دايشيم ، نه يازيم ؟

آيريلميشام ائليمدن
بولبولومدن ، گولومدن
ھامى " يار - يار " چاغيرار
من يازيرام ديليمدن

ائليمه باخ ، ائليمه
رنگى سولموش گولومه
يا قان توكن قودوزلار
قفل ووروب ديليمه

اوراقلار آريا بيچر
ھفتهلر ، آيلار گئچر
يار يارينى گورمەسە
ھفتهلر ، ايللر كئچر

(آنا يوردوم)

غربتده ياشاديم ايللر بو يونجا گنج ايکن گورمه ديم سنى دويونجا
گفتديم قوجا غيندان ساواک سويونجا درديمي بوسوتون، جانسيز قويونجا

آنا يوردوم، سنى من آتما زايديم

باشقا اولکه لرده هئچ يا تما زايديم

اوتوز ايلدن آرتيق گورمه ديم سنى سنين تک بير بئله گوزه ل وطنى

آخرده گتيردين يانينا منى باغيشلادين، ساغ اول، غربت چکنى

ايسته مه دين اولم غربتده سن سيز

باشقا اولکه لرده ائلسيز، کفنسيز

ايندى قولاق آس سن منيم سوزومه آيريليق گونلرين تاخيم دوزومه

هرگونو، بيردهشت گلدی گوزومه فلک شالاقلا دئ، ووردی اوزومه

وطندن اوزاغين گونو بو ايميش

غربت اولکه، سانكى درين قويايمش

من اولان يئرلرده هر نه واريدى يثيمينتى، گفيم لرده آنباريدى

داغلاری بوسوتون دولو قاريدى آداملارين توکو گرچی ساری دى

اينجى کليگيم هئچ بونلاردان دگيلدى

شکاپتتين انسانلاردان دگيلدى

هرايش من گورسه ايديم اوزگه ايديم، اوزگه

هر بئره گفتمسه ايديم اوزگه ايديم، اوزگه

نفس ده چکسه ايديم اوزگه ايديم، اوزگه

جان وئريب اولسه ايديم اوزگه ايديم اوزگه

اوزگه ليک درديندن باغريم قارالدى

رنگيم، روخوم اوزگه ليکده سارالدى

انقلاب گتيردى منى وطنسه اوتوز ايلدن مونرا يفتيردى سنه

لعنت اولسون سنى آتيب، گفده نه توتوب اتکيندن سويله رم گفنه :

آنا يوردوم، ايگيتلرين وار اولسون

دوشمانلارين ذليل اولسون، خوارا اولسون

(امان وثریرەم)

*****

جوانلیغیمدا گئچن گونلرە تۈان وثریرەم
هر اول گئچن گونومە بیرجور امتحان وثریرەم
سالیبدی قیستی یا بو چرخ کجمدار منی
فشارقبر مکافاتینی الان وثریرەم
فلک امانیمی کسمیش ،یوخومدی اینجاریم
کی، گونده دردیمی بیر دوکتوره نشان وثریرەم
زمانه سینسیدین ،دنگک اشدیب آدمی
اورهک آچیلیری، دیلدن سوزو بیان وثریرەم
کیریخدیرب، ازین بسکی روزگار منی
صورشسالاز آدمی، بیلیرەم، گمان وثریرەم
بیریمی حال صورشور، یا وثریر سلام، گئچیر
جوابینی اولارین بیلیرەم هاچان وثریرەم
یانیمداکی ووروری بوزومە کی: سنلن ایدی
دؤنوب دالیجا، صورا باشیمی تکان وثریرەم
گجه اولاندا، بوتون جانیمی آلیر وحشت
ایشیقلانینجاسحر، نچه دفعه جان وثریرەم
شکایت ائیلەدی چوخ روزگاره " اصلانی"
جواب وثریدی : سنەن ، هله امان وثریرەم

آدسیز

دؤردلۈک

دورسا ، دونیا ، قصدیمه ، هئچ چکمرەم جانین غمین
جان وثریلدی تا چکم تک جانادونیا نین غمین
غم ایچیدیر قانیمی بیر عمر، ساقی، می گتیر
جامی دؤلدور تا ایچیم بیرجره ده قانین غمین

دائرة المعارف ادبی

— ادبیات ترکی —

کتابی بنام "دائرة المعارف ادبی" ترجمه و تالیف آقای عبدالحسین سعیدیان (چاپ دوم، از انتشارات امیرکبیر— تهران ۱۳۶۳) جلوی روی ماست. در ۴۵۸ صفحه اول (از ۱۰۳۳ صفحه آن) ۵۸ مقاله، در بیان اجمالی از ادبیات ملت‌های مختلف جهان چاپ شده است.

بخش ادبیات ترکی، مجموعاً ۱۲ صفحه است. دربارهٔ مندرجات این فصل نکته زیر شایان ذکر می‌باشد:

بخش مورد بحث در واقع از دو منبع مختلف فراهم آمده است. لکن در این کتاب این دو گونه نوشته (برخلاف آنچه که از آثار حدی انتظار می‌رود) بدون مشخص شدن مرز و حد صریح، تنها بایک میان تیترو و بازکردن یک نشانه نقل و قول (که هرگز بسته نمی‌شود)، در دنبال هم نقل شده و مجموعاً در ذیل آنها چنین قید گردیده است: "نقل از مقدمهٔ کتاب ادبیات دیوانی و نائلی ترجمه دکتر حمید حمیدنطقی". (اسم کامل کتاب چنین است: "ادبیات دیوانی ترک و نائلی" تالیف پرفسور علی نهادتارلان، مقدمهٔ ترجمه از دکتر حمیدنطقی)

بدینگونه مقاله‌ای بدون نظم و ترتیب و پراختیاد و تناقض به وجود آمده است. چنانکه هر خواننده ناآگاه (که نمی‌داند این ماده واحد از آن "دائرة المعارف" از صفحه ۱۹۳ تا ۱۹۸ از نویسنده‌ای که نامش تصریح نشده نقل شده و از سطر سوم صفحه ۱۹۸ تا پایان ماده بخشائی از مقدمه کتابی از دکتر نطقی است) از آنچه که در این باب خواهد خواند طبعاً دچار سرگردانی خواهد گشت. مثلاً در صدر باب از نویسنده‌ای که نام او برده نشده می‌شنویم که "ترک مشرق" دارای دو لهجه جغتائی و آذری است. و "ترک مغرب" لهجه عثمانی — ترکی اسلامبولی است — (صفحه ۱۹۳) اندکی بعد (صفحه ۱۹۸) این بار از نوشتهٔ دکتر نطقی چنین برمی‌آید: "در قرن پانزدهم این لهجه را بنام جغتای پسر چنگیز، جغتائی خواندند در تاریخ ادبیات همه آثار را که بدین لهجه نوشته شده مربوط به لهجه شرقی ترکی می‌دانند" و اندکی فراتر نیز سخن از "لهجه غربی ترکی که لهجه‌های تورکمنی و ترکی آذربایجان و ترکی ترکیه است، بنابراین شامل دریک مقاله یکبار به غلط ترکی، "شرقی" و سپس صحیحاً "لهجه غربی" نشان

داده شده است!

گذشته از اینها، برداشت موضوعات نیز از سوی دو نویسنده کاملاً متفاوت و دربرخی موارد حتماً متضاد و متناقض است. چنانکه نویسنده^۱ بخش نخستین چنین به سخن می‌آغازد:

"نزدترکان شعر همچون ایرانیان و اعراب فطری نیست. لذا ترکان جمع کردن بهترین آنچه در ادب این دو قوم وجود داشته برای ادبیات خودشان اقدام می‌لازم میدانستند" (صفحه ۱۹۳). در مقابل در نوشته^۲ دکتر نطقی سخن از "ادبیات توده^۳ مردم" می‌رود (صفحه ۱۹۹) وی تنها "ادبیات دیوانی" را منسوب به دربار می‌داند، آنرا "اشرافی"، محصول "زینت دوستی" و به زبانی "نه فارسی، نه عربی، نه شبیه به ترکی" می‌خواند و از زنفو ذبعدی استعارات (لهز طریق ادبیات دیوانی) به "ادبیات توده‌ای" که البته ریشه‌های مردمی بسیار قدیمی دارد بحث می‌کند تا جایی که این زبان ادبی ساختگی "دیوانی" و دور از زبان مردم و شیوع فارسی در دربار و محافل اشرافی را به وضعی که زبان فرانسه در روسیه^۴ امپراطوری داشت همانند می‌شمارد...

باید اضافه کرد که سخن از اقوامی به میان آوردن که شعر برای آنان "فطری" نباشد، سخنی سخت نارواست و کسی که این جمله را نوشته دجا چنان غفلت شدیدی شده که نه به ماهیت شعرونه به معنی فطرت بشری توجه داشته است و علی‌رغم جملاتی که از این سوی و آن سوی بنام تاریخ ادبیات ترکی فراهم آورده مقدمات ادبیات ترکی را نیز در نوشته^۵ خود به کار نگرفته است. آنگاه جای بسی تاسف است که بسبب غفلت مؤلف کتاب در جدا کردن نوشته‌های مختلف الاصل و غیرمتجانس احتمال انتساب چنین اشتباهاتی نیز (که نمونه‌هایی از آن را آوردیم) به آقای دکتر نطقی محقق و نویسنده^۶ دانشمند سرمقاله‌های "وارلیق" خواه ناخواه به وجود می‌آید.

"وارلیق"

خبرلر

خبر آلدیغیمیزا گؤره بو گونلرده "حیات فاجعه لریندن حکایه لر"، "قارتال" حکایه مجموعه سی و "شعریمیز زامانلا آدیملاییر" کتابلاری - نین مؤلفی و "وارلیق" دا یازیلارینی اوخوموش اولدوغونوز محسوسلر آقای "کنجعلی صباحی" ۸۰ یا شینی ادراک ائتمیشدیر. وارلیق عزیز محرره اوزون عومور و وئریملی گونلر آرزولاییر.

.....

آتلمیشلار

تبریزده ارک نشریاتی مؤسسه سی بؤیوک معاصیر شاعیر "بختیار وهاب زاده" نین (داها اول ده وارلیق دا حقینده تنقیدینسی درج ائتدیگیمیز "پاییز دوشونجه لری" کتابیندان آئینمیش) "آتلمیشلار" منظومه سینسی ۸۰ صحیفه ده، تمیز و سلیقه لی بیر صورتده چاپ ائتمیش - دیر. منظومه بؤیوک انسانی بیر "تم" ی مهارت له ایشله ییر و هر صحنه سینده شاعرین اوزونه خاص قدرت و مهارتی گؤزه چارپماقدا دیر. آقای مشروطه چی (سؤنمز) بو منظومه نی الفبامیزا کؤچورموشدور. کتابی اوخویانلار، منظومه دن آلاجاقلاری بدیمی ذوق دن سوای الفبامیزین دوغرو و درست ایشلنمه سی حقینده ده گؤزه ل بیر اولگوده اله ائتمیش اولاجاقلار. کتابین قیمتی ۱۶۰ ریال دیروصونوندا بیر صحیفه ده چتین کلمه لرین ایضاحی چاپ اولموشدور.

.....

صرافین غزللری کاسه تی

تبریزدن گؤزه ل بیر هدیه کلدی. دیلمیمیزین و فرهنگیمیزین ان پارلاق نمونه لریندن سئچکین اثرلردن متشکل بیر سیرا کاسه ت لیبون دوزه لتمه فیکری نهایت، همت صاحب لری طرفیندن و محترم شرقی آذر - بایجان ارشاد اسلامی، عموم اداره سی نین ایش بئرلیگی ایله تحسوق ائتمیشدیر. بیر نومره لی کاسه ت مرحوم حاج رضا صرافین شعرلریندن ترتیب ائدیلمیشدیر. شعرلری موفقیت له کنج شاعر آقای اصغر فردی اوخویور، عنعنه وی اسلوب دا موسیقی سی نی آقای علی سلیمی بسته له - میشدیر و طراح دا آقای محمدرضا ایرانی دیر. بو موفقیتی با شادا آذربا - بجان ارشاد اسلامی اداره سینده تبریک ائده ریک و بئله خدمت لرین دوامیندا او اداره نین موفقیتینی آرزولاریق و آقای فردی دن ده ائشیدن لرنا مینا تشکر ائله ریک.

تبريك سال نو

*****

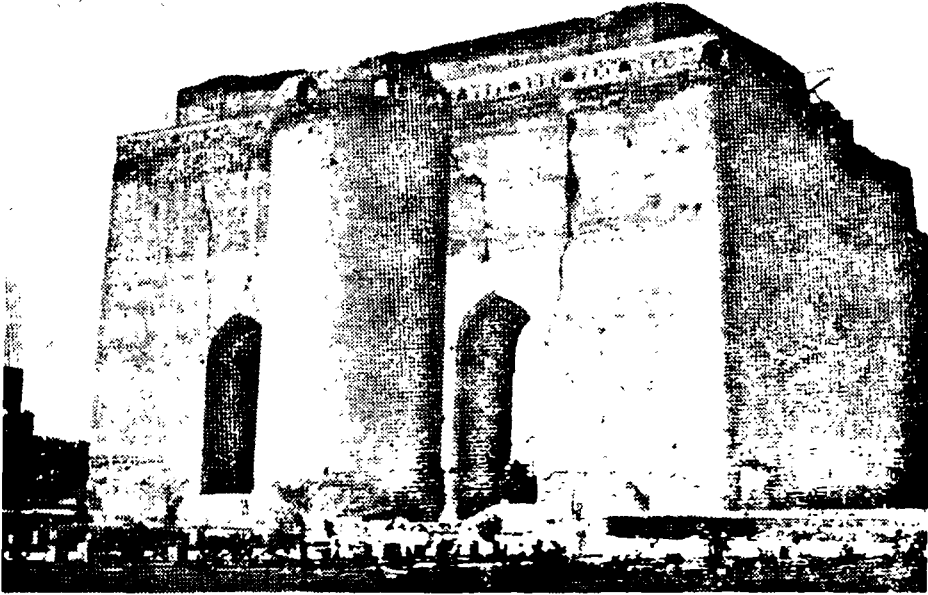
بمناسبت رسيدن سال نو عيد سعيد نوروز را بيمه هموطنان عزيز تبريك گفته سلامت و توفيق همه ايرانيان را در سال جديد از خداوند يكتاخواستاريم.
وارليق

*****

عزيز دوستوم گلير بساھسار گلير يني ايليميز
تساذا ايلی سعادتله قارشيلامين ائليميز
بولبول باغدا ائل نغمه سين آنا ديلده اوخوسون
خلقميزه فرح وئرسين شيرين دوغما ديليميز
م.ح. بختيار

*****

احساسلی و باجاریقلى شاعر آقاي «عباس صابري تبریزده
اللمهين رحمتينه قووشدو، بيز بو استعدادلی شاعرین وفاتینی
اونون حرمتلی عائله سینه و بوتون آذربایجان خلقینه تسلیت
دئییب، بؤیوک تانری دان اولار اوچون صبر و دؤزوم ديله ییریک.
(مرحوم عباس صابری نین شرح حبالی «ادبیات اوجاھی»
ندا یازیلیب دیر.)

ارک تریز

وارلیق

مجله ماهانه فرهنگی، ادبی و هنری

(به زبانهای فارسی و ترکی)

تحت نظر هیئت تحریریه

صاحب امتیاز و مدیر: دکتر جواد هیئت

تهران، خیابان ولی عصر، کوچه بیدی شماره ۱۷

تلفن عصرها ۶۴۵۱۱۷

چاپ کاویان - میدان بهارستان